

LAPSEN ETU
VASTAANOTTOTOIMINNAN
SOSIAALITYÖSSÄ

Päivi Ristimäki

Pro gradu tutkielma

Jyväskylän yliopisto

Kokkolan yliopistokeskus Chydenius

Sosiaalityö

Maaliskuu 2011

*Tiesinhän minä,
tälle tielle tulisi lopulta lähtö.
Eilen en tiennyt,
että lähtisin jo tänään.*

*japanilainen tankaruno
käännös Tuomas Anhava*

TIIVISTELMÄ

Jyväskylän yliopisto

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Päivi Ristimäki

Lapsen etu vastaanottotoiminnan sosiaalityössä

Delfoi- tutkimus

Pro gradu tutkielma

Sivumäärä 116

Ohjaaja: VTM, yliopistonopettaja Anu-Riina Svenlin

Käsitys lapsen edusta on vahvistunut huomattavasti viimeisen kuluneen sadan vuoden aikana. Erityisesti näin on käynyt suhteessa lapseen itseensä. Tätä vahvistumista on tukenut mm. YK:n lapsen oikeuksia koskeva yleissopimus, joka velvoittaa viranomaiset ja lainsäätäjät ottamaan huomioon lapsen edun esisijaisuuden.

Kaikissa sosiaalityön lapseen välittömästi, tai välillisesti, liittyvissä kysymyksissä harkinta kohdistuu tavalla, tai toisella aina lapsen etuun. Tästä huolimatta käsitettä, lapsen etu, ei ole missään yksiselitteisesti määritetty. Näin sosiaalityön normiohjaukseen perustuvaa ratkaisua on helppo perustella viittaamalla yleisesti ja epämääräisesti ”lapsen etuun”. Lapsen etua ei kuitenkaan saisi käsitellä tavalla, jossa se huomioidaan vain teoriassa.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on tutkia lapsen etua ja sen huomioimista sosiaalityön kontekstissa. Tämän empiirisen tutkimuksen kohdejoukko on Suomen vastaanottokeskuksissa turvapaikkaa hakevat lapset ja nuoret, jotka näin automaattisesti ovat sosiaalityön piirissä olematta kuitenkaan huostaanotettuja. Lapsiksi ja nuoriksi sekä sosiaalityön asiakkaiksi tässä lapsen etua tutkivassa tutkimuksessa määritellään (1) turvapaikkaa hakevat vastaanottotoiminnan asiakkaat, jotka ovat (2) Suomen lain mukaan alaikäisiä.

Tutkimuksen tavoitteena oli tarkastella lapsen etu -käsitteen määrittelyä vastaanottotoiminnan sosiaalityössä. Empiirisen aineiston analyysi tehtiin Delfoi-menetelmää käyttäen. Tutkimusasetelmaksi valittiin paneeliasetelma, jossa käytettiin samoja panelisteja useampaan kertaan. Panelisteina toimivat Suomen vastaanottokeskusten sosiaalityöntekijät, joiden keskuudessa suoritettiin eri kokoonpanoilla kolme eri datankeruukertaa.

Tutkimuksen tuloksena lapsen edun käsite tiivistyi neljään sanaan: ravinto, rauha, rakkaus, rajat= 4R. Sosiaalityöntekijöiden keskuudessa suoritettujen Delfoin kolme kierrosta vahvisti, että lapsen etu -ajattelussa ja toteutumisessa on eroja riippuen siitä, onko lapsi sijoitettuna vastaanottotoiminnan aikuis- vai alaikäispuolelle. Tällä tutkimuksella on voitu osoittaa, että lapsen etu ei toteudu tasapuolisesti kaikkien lasten osalta. Syynä tähän on osoittaa, että lapsen etu ei toteudu tasapuolisesti kaikkien lasten osalta. Syynä tähän on vastaanottokeskusten erilainen toiminnan taso, sekä toisaalta vanhempien mukana tulleiden alaikäisten hyvinvoinnin riippuvuus lapsen omien vanhempien jaksamisesta prosessin aikana. Turvapaikanhakujärjestelmän vahvan valta, päättää yksilön ja perheen tulevaisuudesta.

Asiasanat: Delfoi -menetelmä, paneeliasetelma, lapsen etu, sosiaalityö, tulevaisuudentutkimus, vastaanottotoiminta

ABSTRACT

University of Jyväskylä

Department of Social Sciences and Philosophy

Päivi Ristimäki

The child's interest in social work related to reception operations

Delphi study

Master's thesis

Page count: 116

Instructor: M.Pol.Sc. lecturer Anu-Riina Svenlin

The conception on the child's interest has grown significantly stronger over the past century. This is particularly true in relation to children themselves. The process has been supported, for example, by the UN Convention on the Rights of the Child, which obliges authorities and legislators to consider the pivotal importance of the child's interest.

In all social work issues directly or indirectly related to children, the areas where consideration is required are always somehow connected to the child's interest. Even so, the child's interest as a concept has not been explicitly defined anywhere. Therefore, solutions and decisions based on the norms prevalent in social work can be easily justified by making general and vague references to "the child's interest". However, the interest of children should not be taken into account only in theory.

The purpose of this study is to examine the child's interest and how it is taken into consideration in the context of social work. The target group of this empirical study consists of children and adolescents seeking asylum in the reception centres of Finland, who are therefore automatically covered by the social services without having been taken into custody. For the purpose of this study on the child's interest, children, adolescents and clients of social services are defined as (1) those reception centre clients who are seeking for asylum and who (2) are considered as minors by Finnish law.

The aim of the study is to examine how the concept of "the child's interest" is defined in social work related to reception operations. The empirical material was analysed by means of the Delphi method. A panel design that involved the same panellists in several occasions was selected as the research design. The panellists included social workers from Finnish reception centres, and data was collected from them at three separate times with three different panel compositions.

The results of the study crystallise the concept of the child's interest into four words: sustenance, peace, love and limits. The three Delphi rounds conducted among the social workers confirmed that there are differences in how the child's interest is viewed and actualised, depending on whether the child is covered by the reception operations intended for adults or by those intended for children. This study indicates that the child's interest is not equally realised for all children. This is due to the differences in the operations of reception centres and, on the other hand, to the extent to which the wellbeing of minors who have arrived with their parents is dependent on the wellbeing of the parents during the reception process.

Key words: Delphi method, panel design, child's interest, social work, future studies, reception operations

1 JOHDANTO	7
2 ETUNÄKÖKULMIA VASTAANOTTOTOIMINNAN KONTESTITSA	13
2.1 Aika ja lapsen etu	15
2.2 Koulunkäynti ja lapsen etu	17
3 TURVAPAIKANHAKU JA LAPSEN ETU –KÄSITE KANSAINVÄLISISSÄ SOPIMUKSISSA	19
3.1 YK:n lastenoikeuksien sopimus	20
3.2 Euroopan neuvoston ns. minimidirektiivi	22
3.3 Muita esimerkkejä lapsen etuun liittyvistä sopimuksista	23
3.4 Lapsen etu – kansallisessa keskustelussa	25
3.5 Globalisaatio, identiteetti ja lapsen etu.....	34
3.6. Yhteenveto.....	40
4 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA -MENETELMÄT.....	44
4.1 Tutkimuskysymykset.....	44
4.2 Tutkimusmenetelmät	45
4.2.1 Delfoi-menetelmän piirteitä.....	46
4.2.2 Delfoin ensimmäinen kierroksen toteuttaminen.....	48
4.2.3 Delfoin toisen kierroksen toteuttaminen.....	50
4.2.4 Delfoin kolmannen vaiheen toteuttaminen.....	51
4.2.5 Tutkijan oma positio ja tutkimuksen etiikka	52
5 AINEISTOT JA NIIDEN ANALYYSSIT.....	56
5.1. Ensimmäinen Delfoi-kierroksen analysointi	56
5.1.1 Yksilötaso	59
5.1.2 Perheen/vanhempien, edustaja taso	61
5.1.3 Vastaanottotoiminnan taso	62
5.1.4 Kulttuurin ja taustan taso.....	64
5.2 Yhteenveto ensimmäisen Delfoi-kierroksen vastauksista	65
5.3 Toisen Delfoi –kierroksen analysointi.....	68
5.4 Kolmannen Delfoi –kierroksen analysointi.....	80
5.5 Tulosten yhteenveto ja tulkintaa.....	84
6. JOHTOPÄÄTÖKSET JA KESKUSTELU	89

LÄHTEET.....	96
ARTIKKELIT	100
LISTA KÄYTEYISTÄ LAISTA, DIREKTIIVEISTÄ JA SOPIMUKSISTA	101
LIITTEET.....	102

1 JOHDANTO

Minua on aina kiinnostanut ihmisen kasvu omaan mittaansa, omaan kukoistukseensa. Miten kuunnella lasta ja erityisesti lasta sosiaalityön asiakkaana niin, että osaa ohjata, tukea ja innostaa häntä löytämään itsensä auttamisen edellytykset ja kääntämään ne hänen oman elämänsä vahvuudeksi? Tämän toteutuminen käytännössä tarkoittaa yksilön itsensä, tässä tapauksessa lapsen etua. Sosiaalityössä kaikissa lapsen asioihin liittyvissä kysymyksissä harkinta kohdistuu tavalla tai toisella aina lapsen etuun.

Tutkimuksen tarkoituksena on tutkia lapsen etua ja sen huomioimista sosiaalityön kontekstissa. Jotta lapsen etua voidaan empiirisesti tutkia sosiaalityön yhteydessä, tarvitaan kohdejoukko, joka on syystä tai toisesta lapsena joutunut kosketuksiin sosiaalityön kanssa. Tässä tutkimuksessa tällaisen ryhmän muodostaa Suomesta turvapaikkaa hakevat lapset ja nuoret, jotka tässä lapsen etua tutkivassa tutkimuksessa määritellään (1) turvapaikkaa hakeviksi vastaanotto toiminnan asiakkaiksi sekä (2) Suomen lain mukaan alaikäisiksi.

Turvapaikan haun ja siten tämän tutkimuksen kohdejoukon synnyn taustalla on monia syitä ja motiiveja. Yhtenä yksilöön liittyvänä syynä voidaan pitää tarve teorioita (Vuorinen & Tuunala 1995, 148-149), joiden mukaan ihminen (yksilö), haluaa elää elämisenarvoisissa olosuhteissa. Lähtökohdaksi on siis ihmisen halu auttaa itse itseään kohti mm. turvallisempaa ja näin parempaa ja tyydyttävämpää elämää. Taustalla on yksilön etu.

Nyt näistä, oman elämänsä tilannetta parantamaan pyrkivistä turvapaikanhakijoista, on syntynyt sosiaalityönkin piiriin kuuluva omanlaisensa ryhmä. Tämän ryhmän kohdalla länsimainen yhteiskunta on usein epäonnistunut pyrkiessään kotouttamisella integroimaan heidät uuteen yhteiskuntaan. Tullessaan länsimaihin turvapaikanhakijat tulevat yksilökeskeisesti ajattelevan kulttuurin piiriin, kulttuureista missä yhteisöllisyys ajaa yksilön edun ohi.

Länsimaiden ja etenkin Pohjoismaiden vahva julkinen sektori pyrkii pitämään huolta kaikista kansalaisistaan. Luottamus yhteiskunnan toimivuuteen muodostaa perustan tälle keskinäiselle auttamiselle. Usein länsimaisten yhteisöjen voidaan katsoa epäonnistuneen

pyrkimyksissään yhdistää yksilön ja yhteisön edut toisiinsa toimivalla tavalla etenkin toimissa, jotka koskevat maahanmuuttajia. Usein ajatellaan, että maahanmuuttokontrollin tarkoituksena on estää ulkomaalaisia muuttamasta tiettyyn maahan vain päästäkseen nauttimaan siellä vallitsevista eduista (Lepola 2000, 31). Toisaalta talouslama on usein haastanut suvaitsevaisuuden. Toteutetulla toimintatavalla ajatellaan, että yhteiskunnat menettävät paljon potentiaalisia resursseja, mm. arvokasta ammattitaitoista työvoimaa, josta tulevaisuustutkimusten mukaan länsimaissa ja esimerkiksi Japanissa on väestön vanhenemisen vuoksi kova pula (Nakamura, 2004). Nyt isolle osalle maahanmuuttajakansalaisista on luotu sosiaalitapauksen ura ja identiteetti, kun heidän potentiaalinsa ja mahdollisuutensa tässä uudessa elinympäristössä on jäänyt tiedostamatta, joko heidän itsensä tai yhteiskunnan toimesta.

Tämä tutkimus kiinnittyy lapsen etu -käsitteeseen ja sen määrittymiseen maahanmuuttajien kanssa tehtävässä sosiaalityössä. Tutkimuksen kontekstina on vastaanottotoiminta ja lähtökohtana lapsen edun huomioiminen siinä. Tavoitteena on siten tutkia lapsen edun soveltamista ja määrittymistä osana vastaanottotoimintaan liittyvää käytännön sosiaalityötä. Sosiaalityön näkökulmasta tavoitteena on siis löytää toimivia tapoja ohjata, neuvoa ja tukea, tässä tapauksessa alaikäistä asiakasta. Toisaalta tutkimus liittyy myös turvapaikanhakuprosessiin, sen kytkeytymiseen lapsen edun huomioimiseen vastaanottotoiminnan näkökulmasta.

Jokaisella turvapaikanhakija-asiakkaalla on oma tarinansa, jonka perusteella Suomen maahanmuuttoviraston tarkastajat tekevät johtopäätöksensä siitä, onko asiakas oikeutettu saamaan turvapaikan ja millä statuksella. Päätöksentekoon vaikuttavat toki muutkin asiat kuten ns. maaselvitys, jolla selvitetään yksittäisen maan mm. sotilaspoliittista turvallisuustilannetta. Tähänastisen käytännön mukaan yksin ilman vanhempiaan tulleet alaikäiset ovat lähes poikkeuksetta saaneet turvapaikan. Lapset, jotka tulevat vanhempiensa kanssa maahan, eivät saa omaa erillistä käsittelyä, vaan heidän tilanteensa tulkitaan vanhempien tilanteen kautta. Haluan auttaa lukijaa pääsemään mukaan turvapaikkakontekstiin kertomalla fiktiivisen yhden nuoren asiakkaan, Suomen lain mukaan alaikäisen lapsen, tarinan:

Ajattele, että olet noin 15-vuotias poika Afganistanissa. Asut äitisi ja sisaresi kanssa. Veljesi on muuttanut jo muutama vuosi sitten Iraniin. Hän oli kommunistihallinnon kannattaja. Talibanien ollessa maan johdossa hänen oli paettava. Kotona salaa käydessään hän on tuonut sinulle lahjaksi transistori radion, jossa on kasettinauhuri sekä muutaman musiikkikasetin. Antaessaan laitteen veli kehottaa pitämään laitteen piilossa, koska laite on kielletty mutta kullanarvoinen. Talibanit ovat kieltäneet laulamisen ja tanssimisen. Mutta mitä vaarallista voi olla musiikin kuuntelussa? Musiikkia on kiva kuunnella paimenessa, missä päivät ovat niin pitkiä. Vuoristossa näen päivittäin erilaisia sotatoimia. Äiti on sanonut, että niihin ei saa puuttua. Joskus pelottaa, että lampaat kävelevät miinoitetulle alueelle. Kouluun en ole paimenen töiltä ehtinyt, joten en osaa lukea enkä kirjoittaa. Minua raivostuttaa se, että isä tapettiin, mutta siitäkin on jo jokunen vuosi aikaa. Tänään on perjantai ja muslimien rukouspäivä. Protestoin, en rukoile vaan kuuntelen kotona musiikkia. Yhtäkkiä oveen koputetaan ja tarkastajat tulevat sisään. Kuulen äidin hätääntyneen äänen. Nappaan radion kainalooni ja pakenen ikkunasta. Pakenen vuoristoon sukulaisperheen luo. Heidän kotinsa on vaikeakulkuisen matkan takana vuorilla. Setäni neuvoo minua menemään veljeni luo Iraniin, koska olen rikkonut pyhää lakia vastaan kuuntelemalla musiikkia rukouspäivänä. Siitä talibanit eivät jätä sinua rankaisematta, hän varoittaa. Päätän noudattaa sedän neuvoa ja lähdän hänen opastamaansa reittiä käyttäen taivaltamaan kohti Irania. Matka on vaikea ja vaarallinen mutta selviydyn. Löydettyäni veljeni asunnolle saan kuulla, että hän on joutunut paikalliseen vankilaan joidenkin ongelmien vuoksi. Veljeni liikekumppanit on ammuttu rajatarkastuksen yhteydessä. Menen tapaamaan häntä vankilaan. Veli tiedustelee, onko minulla radio mukana. Hän kehottaa minua muistamaan, mitä hän on sanonut radiosta. Veli kannustaa sanomalla, että olen nuori ja vahva. Kyllä sinä pärjää, mutta Iran ei ole paperittomalle hyvä maa, Eurooppa on hyvä maa. Asunnolla päätän avata radion takakannen ja voi taivas, isnallah, miten paljon rahaa se sisältää. Näillähän ostan koko Euroopan, ajattelen. Rahat kädessäni huomaan, että minua on seurattu. Päälleni hyökätään. Vahvana poikana saa väännettyä hyökkääjän kädessä olleen veitsen kohti häntä itseään. Paettuani paikalta jään

epätietoiseksi kuinka pahasti hyökkääjä on vahingoittunut. Kuoliko hän? Yön pimeydessä vaellan pitkin Teheranin katuja ja löydän lopulta muitakin afgaaninuoria, joiden seuraan päätän lyöttäytyä. Pojat ovat työssä jonkinlaisessa pakkaamossa, lakkiini sijoitetut rahat painavat päätäni. Muutaman kuukauden kuluttua viranomaiset pitävät tehtaassa ratsian löytääkseen laittomasti maassa olevia. Onneksi satun olemaan tapahtumahetkellä erään kaapin kohdalla ja piiloudun sinne. Kun tilanne on ohi, päätän palata majapaikan kulmille, josta löydän kaksi kaveriani. Yhdessä päätämme, että nyt on aika lähteä eteenpäin. Onneksi yksi meistä osaa lukea. Erilaisilla keinoilla ja konsteilla pääsemme halki Irakin pohjoisosan Turkin rajalle. Liikumme lähinnä öisin. Tuurilla ja onnella, isnallah, löydämme luotettavan ihmissalakuljettajan. Raha tietenkin auttaa. Turkissa meidät piilotetaan noin viikoksi erään asunnon kellariin, pelottaa. Kreikkaan me tulemme kumiveneellä keskellä yötä ja uimataidotonta vesi pelottaa. Kreikasta matkustamme luultavasti Italiaan, kuorma-auton alla roikkuen. Matka jatkuu ja jatkuu ja jatkuu, aikaa on kulunut kotoa lähdöstä jo noin vuosi. Tämä vuosi näkyy mm. harmaantuneessa tukassani. Suomeen tulen laivalla. Joku auttoi laivalippujen ostossa jossakin ja käski ostaa junalipun Helsinkiin ja jäädä asemalla pois. Siellä on kuulemma poliiseja, joihin voi luottaa. Jossakin matkalla kuulin, että Suomi hyvä, mutta kylmä maa elää.

Tämä fiktiivinen tarina oli yksin, ilman vanhempaan tulleen alaikäisen nuoren tarina ja tositilanteessa sen uskottavuus punnittaisiin Maahanmuuttovirastossa. Suomessa turvapaikanhakuprosessi ja vastaanottoprosessi on eriytetty toisistaan, vaikka organisaatiot toimivatkin nykyisin saman hallintoviraston alaisuudessa. Yhtymäkohtia on vastaanottotoiminnan sosiaalityön näkökulmasta lähinnä Maahanmuuttoviraston sosiaalityöntekijältä pyytämät alaikäisiä koskevat lausunnot. Sosiaalityöntekijä voi myös oma-aloitteisesti kirjoittaa lausunnon esimerkiksi lapsen edusta koskien perheen tilannetta vastaanottokeskuksessa turvapaikkaprosessin aikana.

Merja Aniksen (2008, 15) mukaan maahanmuuttajien asiakkuus lastensuojelussa tuo mukanaan ilmiöistä, joita on tarkasteltava myös lapsen etuun liittyvistä arvonäkökohdista

käsin. Arvokysymykset liittyvät keskusteluun kulttuurisesta dominaatiosta ja kulttuurirelativismista – minkälaista erilaisuutta yhteiskunta on valmis hyväksymään ilman, että siihen tulee sosiaalityön kontrolloikeinoin puuttua. Ajankohtainen kysymys on, onko lastensuojelutyön sosiaalityöllä keinoja ja välineitä ammatillisesti arvioida lapsen etua tai lapselle koituvaa haittaa kulttuurisesti ja sosiaalisesti vaihtelevissa asiakastilanteissa. Vastaanotto toiminnan piirissä asiakkaita ei eriytetä eri vastaanottokeskuksiin esimerkiksi maan, etnisen taustan, kulttuurin tai muun tämän kaltaisen kriteerin perusteella. Toisin sanoen eri etnisille ryhmille ei ole muodostettu erilaisia palveluita, mutta asiakkaan erityistarpeet huomioidaan. Viimeksi mainitusta seuraa, että asiakastilanteet saattavat olla hyvinkin vaihtelevia ja haastavia.

Tämän tutkimuksen kannalta on erittäin huomionarvoista se, että turvapaikanhakijalapsilla on periaatteessa samat oikeudet ja velvollisuudet kuin suomalaisilla lapsilla. Tutkimuksen yhteiskuntafilosofinen tausta tarkastelee lapsen etu -käsitettä kansainvälisten sopimusten kautta ja Suomen lainsäädännön näkökulmasta. Tavoitteena on tuoda lisäväriä keskusteluun siitä, mikä on lapsen edun globaali näkökulma. Toimiessani vastaanottotyössä sosiaalityöntekijänä toimintatapojen epäselvyydet, ristiriitaisuudet ja rakenteelliset vääryydet lapsen edun toteutumisessa kiinnittivät huomiotani. Tässä tutkimuksessa pyrin nostamaan myös niitä esiin. Metatason tavoitteena on puhua ääneen lapsen edun määrittelyyn liittyviä näkökulmia teoriasta lähtien peilaten käytännön työn haasteisiin. Käytännön havainnot, haastattelu, dokumentit, tutkimukset, lait ja kansainväliset sopimukset muodostavat ja määrittävät tämän tutkimuksen lumipallomenetelmään.

Tämän tutkimuksen tutkimuskysymys on, **millä tavalla sosiaalityöntekijä määrittelee lapsen edun vastaanotto toiminnan sosiaalityön asiakkuudessa?** Tutkimuskysymykseen vastataan kahdella tavalla. Ensin teoreettiselta kannalta aikaisemmasta kirjallisuudesta käsin ja tutkimuksesta etsimällä ja määrittelemällä, miten lapsen etu virallisesti määritellään. Toiseksi tutkimuskysymykseen vastataan empiirisesti keräämällä lumipallomenetelmäperiaatteella informaatiota kahdella kyselyllä ja yhdellä haastattelulla vastaanotto toiminnan sosiaalityötä tekeviltä sosiaalityöntekijöiltä. Tässä tutkimuksessa lapseksi määritellään alle 18-vuotias henkilö. Tämä lapsi on turvapaikanhakijana joko vanhempiansa kanssa tai yksin, ilman vanhempiaan tullessa. Tutkimuksessa yksi

mielenkiintoinen vertailunäkökulma nousee viimeksi mainitusta. Tätä lasta voidaan määrittää myös termillä ”Ilman huoltajaa tullut alaikäinen”. Mitkä ovat ne arvolähtökohdat, josta käsin sosiaalityössä otetaan nämä lapset vastaan ja mitä heille tarjotaan. Empiirisen aineiston lisäksi nämä näkökulmat ovat voimakkaasti mukana myös teoreettisessa osuudessa.

Rakenteellisesti tutkimusraportti jakautuu seuraavasti. Tutkimusraportin teoriaosuudessa luvussa 3. tarkastellaan lapsen etua yleisellä universaalilla tasolla. Sen edetessä enenevässä määrin kiinnostus kohdistuu lapsen edun ilmenemiseen turvapaikanhaun ja vastaanottotoiminnan yhteydessä. Teoreettisen osan jälkeen seuraavassa menetelmäluvussa 4. esitellään tutkimuksen kulkuun ja metodologisiin valintoihin liittyvät perustelut. Empiirisessä osassa luvussa 5. esitellään ja analysoidaan datan kautta lapsen edun huomioimista vastaanottotoiminnassa valitun tutkimusmenetelmän ja hankitun aineiston tarjoamassa valossa. Tutkimusraportin päättää luku 6. tutkimuksen päätulosten esittely, suoritettujen tutkimusten arviointi sekä esitetään perusteltu käsitys lapsen edun huomioon ottamisesta vastaanottotoiminnan sosiaalityössä. Lisäksi esitetään ajatuksia siitä, miten tätä, vielä kovin vähän tutkittua, mutta erittäin tärkeää sosiaalityön erityisryhmää, tulisi jatkossa tutkia lisää.

2 ETUNÄKÖKULMIA VASTAANOTTOTOIMINNAN KONTESTISSA

Vastaanottotoimintaa on ollut Suomessa 1980-luvun lopusta alkaen ja toiminta on koko ajan hakenut muotoaan. Tällä hetkellä toiminta on jaettu seuraavasti: yksin ilman vanhempiaan tulleisiin alaikäisiin ja aikuiset ja lapsiperheet Vastaanottotoiminnan laatukäsikirjan mukaan 150–160 -paikkaisessa vastaanottokeskuksessa työskentelee 12–13 henkilöä: johtaja, sosiaalityöntekijä, terveydenhoitaja, toimistosihteeri, etuuskäsittelijä, vastaava ohjaaja ja 5-6 ohjaajaa. Tässä toiminnassa sosiaalityö on asiakasnäkökulmasta keskiössä. Sosiaalityöntekijä tapaa asiakkaansa vastaanottoprosessin aikana useasti. Vastaanottotoiminnan laatukäsikirjan prosessikaaviosta laskettuna asiakkaasta riippuen 7–14 kertaa (Ristimäki, & Silfver, 2008). Tämän lisäksi asiakaskäyntejä synnyttävät arkipäivän ”pikkuasiat”. Alaikäisten asiakkaiden osalta prosessi on periaatteessa muuten sama, mutta lisäkäyntejä aiheuttaa mm. edustajan toimintaan liittyvät käynnit.

Vastaanottoprosessin kannalta luottamuksen syntyminen asiakkaisiin on erityisen merkityksellistä. Asiakkaan on voitava luottaa siihen, että prosessi sujuu hänen kannaltaan tasa-arvoisesti muihin turvapaikanhakijoihin nähden ja kuitenkin yksilöllisesti hänen tapauksensa erityispiirteet huomioiden. Vastaanottoprosessin mukaan lakimies kertoo asiakkaalle, mikäli mahdollista, hänen omalle äidinkielelle tulkattuna, miten prosessin hänen kohdallaan tulisi sujua, ja sosiaalityöntekijä vastaa käytännön järjestelyistä prosessin aikana. Sosiaalityön lisensiaatin tutkielmassaan Kati Turtiainen (2008, 26) käsittelee luottamusta laajasti ja erittäin ansiokkaasti kiintiöpakolaisten ja viranomaisten välillä. Turtiainen kirjoittaa muun muassa, että omien toiveiden täyttymisellä on selkeä yhteys luottamuksen muodostumiseen tai sen loppumiseen. Toiveet liittyvät vahvimmin koulutuksellisiin ja ammatillisiin haaveisiin. Toiveiden toteutumattomuus puolestaan johtaa luottamuksen puutteeseen uutta yhteiskuntaa kohtaan, mikä näkyy eristäytymisenä ja katkeruutena. Toisin kuin kiintiöpakolaiset, turvapaikanhakijat saapuvat omatoimisesti erilaisia reittejä käyttäen lähtökohtaisesti suoraan Suomen viranomaisten huomaan. Osa heistä kohtaa matkallaan toisen maan poliisiviranomaiset, jotka ottavat heistä EU:n vastuunsiirtoasetuksen mukaan sormenpäättunnisteet eurooppalaiseen yhteiseen Eurodac

sormenjälkirekisteriin, jolloin heistä tulee turvapaikanhaun työkielellä ns. ”Dublin-hitti” tai vain ”hitti”.

Tulijoiden lähtökohdat ovat hyvin erilaiset. Joukossa on vainon ja kidutuksen uhreja, sotaa ja sortoa pakenevia, sekä myös niitä, jotka ovat lähteneet liikkeelle paremman elämän toivossa. Asiakkaat tulevat usein kulttuureista tai olosuhteista, missä korruptio viranomaisten keskuudessa on melko tavanomainen ilmiö.

Asiakkaan arki uudessa elinympäristössä saattaa olla hyvinkin haastavaa ja usein sosiaalityöntekijä joutuu näissä tilanteissa olemaan käytännön neuvonantajana ja tukijana. Muutto esimerkiksi lämpimästä Afrikasta Suomen kylmään marraskuuhun on haaste kenelle tahansa, koulutuksesta ja omattavasta tietotaidosta huolimatta.

Sosiaalityössä puututaan asiakkaan autonomiaan. Richard Sennet (2004, 127) kirjoittaa kirjassaan ”Kunnioitus eriarvoisuuden maailmassa” että, me myönnämme opettajille ja lääkäreille autonomian silloin, kun hyväksymme sen, että he tietävät mitä tekevät, vaikka me emme sitä välttämättä ymmärräkään. Sama autonomia tulisi myöntää oppilaalle ja potilaalle, koska myös heillä on sellaista tietoa oppimisesta tai sairaana olemisesta, jota heitä opettava tai hoitava henkilö ei ehkä saata aavistakaan. Tällä tavoin ymmärrettynä autonomisuus on tasa-arvon vankka turva. Ymmärtämiseen perustuvan, läpinäkyvän tasa-arvon sijaan autonomisuus merkitsee sen hyväksymistä toisessa, mitä itse emme ymmärrä. Vastaanotto toiminnan asiakkaat tulevat muualta maailmassa ja saattavat olla joko pitkästä matkasta, traumaattisista kokemuksista tai muista hyvin erilaisista syistä henkisesti ja fyysisesti heikossa kunnossa. Tästä syntyy vaara, että he uudessa ympäristössään joutuvat omien tarpeittensa sivustakatsojiksi ja heistä tulee tarjotun avun kuluttajia, kuten Sennet (204, 26) asian ilmaisee. Kun aikuinen joutuu ”sosiaalitapaukseksi” ja riippuvuussuhteeseen jostakin järjestelmästä, jota hän ei tunne, hän joutuu väistämättä epätasa-arvoiseen asemaan. Se saattaa olla hyvinkin nöyryyttävää. Asiakas voi kokea, että kyllä joku hoitaa, ei minun itse tarvitse, kun usein voimavarojakin on niin vähän jäljellä. Näin henkilö jää byrokratian pyörittämäksi, itsetunto ja omanarvon tunto häviävät. Syntyy sosiaalitapauksen ura henkilölle, joka on omassa kotimaassaan saattanut olla hyvässä sosiaalisessa asemassa. Suomalainen, muualta päin maailmaa katsottuna, hyvä sosiaaliturva saattaa toimia vetotekijänä, mutta myös lamauttavana tekijänä. Yhtenä esimerkkinä Korkeimman

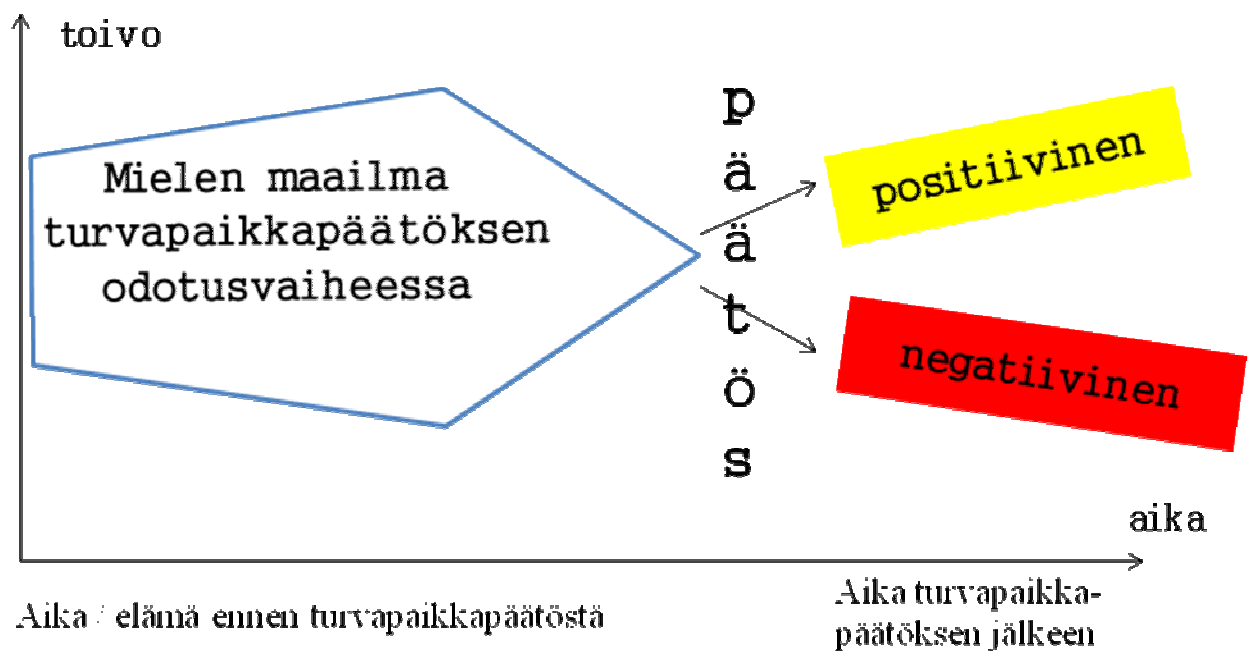
hallinto-oikeuden kielteisen perheenyhdistämispäätöksen (KHO:2009:86) osaperusteena asiakaan lausunto ”elämä Suomessa oli ilmaista”.

Asiakkaan turvapaikkaprosessissa hänen tulevaisuudestaan päättää joku muu kuin hän itse. Sosiaalityö vastaanottoinnassa on kartoittamista, tukemista, turvapaikkaprosessin etenemisestä huolehtimista, psykososiaalisia tukikeskusteluja, lasten edun valvomista, koulupaikkojen ja kuntapaikkojen hankkimista. Sosiaalityössä ei kuitenkaan riitä, että sanoo asiakkaalle: minä tuen sinua. Täytyy myös tietää, miten se tehdään. Tarvittaessa kootaan moniammatillinen tiimi, joka kartoittaa tilanteen ja tekee yhteisen palvelusuunnitelman. Vastaanottoajan tavoitteena on asiakaan kannattelu ja voimaannuttaminen tässä heidän elämänsä välitilavaiheessa. Vastaanottoinnon asiakaskunta on hyvin monitahtoinen. Asiakkaiden kulttuuri, uskonto, koulutus ja tietotaitotaso vaihtelevat erittäin laajasti. Työssä jaksamisen kannalta on tärkeää hyväksyä se tosiseikka, että kaikkia asiakkaita ei vain ymmärrä. Suomessa kuitenkin noudatetaan Suomen lakia ja säädöksiä. Yhtenä tavoitteena vastaanottoinnon laatukäsikirjan mukaan on, että asiakkaan tietotaito suomalaisesta yhteiskunnasta lisääntyy, jotta hän löytäisi myöhemmin paikkansa, tässä tai muussa yhteiskunnassa. Mutta ennen turvapaikkaprosessissa on tultu päätösvaiheeseen, on asiakas viettänyt pitkän ajan vastaanottopalvelujen piirissä.

2.1 Aika ja lapsen etu

Turvapaikkaprosessiin kuluva aika on niin lapsen kuin järjestelmän kannalta merkityksellinen. Turvapaikanhakijalta on saattanut kulua huomattavan paljon aikaa matkalla esimerkiksi Afganistanista Suomeen. Todennäköisesti hän on joutunut selviämään monesta haasteesta ja osoittanut kyvykkyyttään onnistuttuaan pääsemään Suomeen ilman, että hänet on ”sormenpäämerkitty” missään muussa Euroopan maassa. Valtioneuvosto on antanut eduskunnalle selonteon (VNS 4/2008) kotouttamislain toimeenpanosta. Tämän selonteon mukaan yksin tulleet lapset joutuvat odottamaan keskimäärin 178 päivää oleskelulupapäätöstään ja heidän pisimmät odotusaikansa olivat yli vuoden mittaisia. Vuoden 2009 tilanteen mukaan normaalimenettelyssä ratkaistavan hakemuksen osalta odotusaika on ollut 235 vuorokautta. Ilman vanhempiaan Suomeen tulleet lapset saavat päätöksensä suhteellisen nopeasti, vaikka ulkomaalaislaissa (301/2004) ei ole ilman huoltajaa olevan alaikäisen turvapaikanhakijan määritelmää.

Maahanmuuttovirasto tilastoi ilman huoltajaa tulevaksi alaikäiseksi turvapaikanhakijaksi henkilön, joka hakemusta jättäessään ilmoittaa olevansa alle 18-vuotias ja joka saapuu maahan joko täysin yksin tai sellaisen saattajan kanssa, joka ei ole hänen vanhempansa tai huoltajansa (tai jonka huoltajuudesta ei ole riittävää näyttöä) (Maahanmuuttovirasto/tilastot). Uuden vastaanottolain valmistelun yhteydessä on puhuttu, että jatkossa lapsi joutuisi odottamaan vielä lisävuoden ennen kuin voi ylipäättään laittaa perheenyhdistämishakemuksen vireille. Perheenyhdistämistään he joutuvat odottamaan jo tällä hetkellä, lapsen etu -näkökulmasta, luvattoman kauan. Karkeasti laskien koko turvapaikkaprosessiin kuluva 2 vuotta on vain noin kymmenesosa hänen 18 vuotta kestävästä lapsuusajastaan. Seuraavalla kuviolla 1. pyrin tutkijana kuvaamaan ja konkretisoimaan sitä ymmärrystä, minkä sosiaalityöntekijänä koin asiakkaan ajasta ja elämisestä vastaanottokeskuksessa odotusvaiheen aikana, kun kaikki asiakkaan elämässä keskittyy päätökseen ja sen odottamiseen.

KUVIO 1. Tulevaisuusajattelu turvapaikkapäätöstä odottaessa

Lapset, jotka ovat tulleet vanhempiensa kanssa Suomeen, odottavat normaalisti perheen prosessin mukana. Mitä pidemmän ajan perhe joutuu viettämään laitoksessa, sitä suurempi riski on laitostumiskäyttäytymisen vahvistumiselle. Vanhemmat muuttuvat epämääräisemmiksi, etäisimmiksi miettiessään perheensä tulevaa kohtaloa. Näiden

perheprosessien kokonaisuutta ei Maahanmuuttovirastossa tällä hetkellä erikseen mitata, mutta pisimmät tällaiset ovat valitusprosessineen esimerkiksi Oravaisten vastaanottokeskuksessa johtaja Mats Hägglundin mukaan kestäneet noin 6 vuotta. Positiivisen päätöksen perusteluina onkin tuolloin ollut lapsen etu. Lapset ovat kotoutuneet yhteiskuntaamme mm. koulun, kielitaidon, kavereiden, harrastusten kautta. Erään perheen turvapaikkapäätöksessä katsottiin heidän Euroopan parlamentin ja neuvoston pitkään oleskelleita koskevan direktiivin (2003/189/EY) mukaisesti muodostaneen Suomeen siteen pitkän yhtäjaksoisen oleskelun johdosta, joten olisi ollut kohtuutonta palauttaa heidät takaisin yhteiskuntaan, jota lapset eivät enää tunteneet ja jonne heillä ei enää ollut yhteyksiä.

2.2 Koulunkäynti ja lapsen etu

Koulunkäynnin merkitys yksilön elämään positiivisesti vaikuttavana tekijänä sekä yhteiskunnan kehitykseen vaikuttavana tekijänä on ymmärretty jo pitkään. Syrjäytymisen ehkäisyssä koulun ja koulutuksen merkitys on kiistaton. Oikeus koulutukseen on Suomessa perusoikeus. Turvapaikanhakijoiden kohdalla oikeuden määrittää Euroopan neuvoston ns. Minimidirektiivi.

Minimidirektiivin, josta muilta osin kerrotaan lisää luvussa 3, kymmenennessä artiklassa määritellään alaikäisten koulunkäynti ja opiskelu. Sen mukaan jäsenvaltioiden on annettava turvapaikanhakijoiden alaikäisille lapsille ja alaikäisille turvapaikanhakijoille mahdollisuus käydä koulua vastaavin edellytyksin, kuin vastaanottavan jäsenvaltion kansalaisille, niin kauan, kun heitä tai heidän vanhempiaan koskevaa maastapoistamistoimenpidettä ei tosiasiallisesti panna täytäntöön. Tällainen koulutus voidaan järjestää vastaanottokeskuksissa. Asianomainen jäsenvaltio voi määrätä, että mahdollisuus koulunkäyntiin koskee ainoastaan yhteiskunnan kustantamaa opetusta. Alaikäisinä pidetään henkilöitä, jotka eivät ole täysi-ikäisiä sen jäsenvaltion lainsäädännön mukaan, jossa turvapaikkahakemus on tehty, tai jossa sitä käsitellään. Jäsenvaltiot eivät voi kieltää henkilöä jatkamasta keskiasteen opetuksen seuraamista, vain siitä syystä, että hänestä on tullut täysi-ikäinen.

Minimidirektiivin mukaan koulunkäynnin aloittamista voidaan lykätä enintään kolmella kuukaudella siitä päivästä, jona alaikäisen tai hänen vanhempiensa turvapaikkahakemus on tehty. Tätä määräaikaa voidaan pidentää yhteen vuoteen, jos koulunkäynnin aloittamisen helpottamiseksi tarjotaan erityisopetusta. Jollei Minimidirektiivin 1. kohdassa tarkoitettu koulunkäynti alaikäisen erityistilanteen vuoksi ole mahdollista, jäsenvaltio voi tarjota muita koulutusjärjestelyjä. Direktiivin antaessa mahdollisuuden siihen, että koulutus voidaan järjestää vastaanottokeskuksissa, on esimerkiksi Kotkan kaupunki syksyllä 2009 kieltäytynyt vastaanottamasta turvapaikanhakijalapsia normaaliin suomalaiseen kouluun ja heidän koulutuksensa on järjestetty vastaanottotoiminnan piirissä. Tämä saattaa olla alku näiden lasten ulkopuolisuudelle ja sitä kautta syrjäytymiselle. Tähän asiaan on kiinnittänyt huomiota eduskunnan oikeusasiamiehen toimisto kesäkuussa 2010. Suomessa on jo pitkään pyritty pois erityiskouluista ja erityisluokista, sillä kaikki oppivelvollisuusikäiset pyritään tasa-arvoisesti integroimaan tavalliseen kouluopetukseen. Vastaanottotoiminnan sosiaalityöntekijän tehtäväkuvaan kuuluu etsiä lapsille koulupaikat sekä kannustaa ja innostaa heitä jaksamaan koulussa sen tuomista haasteista huolimatta.

Kun yksilö saa käydä koulua, hän voi aikanaan kouluttautua vaikka tutkijaksi. Vastaanottotoimintaa on Suomessa tutkittu mm. Riitta Lukkaraisen (2005) toimesta työpoliittisessa tutkimuksessa ”Muutos on pysyvä olotila”. Tämä tutkimus on käsittää turvapaikanhakijoiden vastaanottona järjestettävät palvelu ja niiden järjestämisestä aiheutuvat kustannukset. Tämä tutkimusta on arvoitettu mm. siksi, että siihen on haastateltu myös asiakkaita. Tässä tutkimuksessa sivuilla 73–79 puhutaan yleisestä sosiaalityöstä, lastensuojelu- ja perhetyöstä ja psykososiaalisesta tukityöstä. Koska tässä tutkimuksessa keskityttiin pääasiassa palvelunäkökulmaan, niin tulokset esitetään pääasiassa prosenttilukujen avulla. Lukkaraisen tekemistä johtopäätöksistä ilmenee sivulla 109, että kyselyyn vastanneista sosiaalityöntekijöistä ja turvapaikanhakijoista yli 70% koki, että asiakas kokee tulevansa kuulluksi. Tutkijan tietoon ei ole tullut vastaavanlaista tutkimusta vastaanottotoiminnasta muista maista, kun taas yksin tulleista alaikäisistä on tehty huomattavan paljon tutkimusta eri näkökulmista mm. Ruotsissa ja Norjassa. Ruotslaisesta tutkimuksesta viimeisimpiä on Ogaret Aydogan (2010) Stockholm universitet sosiaalityön laitokselle tekemä kandiaattityö Betydelsefulla faktorer för ensamkommande barn : En kvalitativ studie om faktorer som påverkar ensamkommande flyktingbarns liv Norjasta viimeisin julkaisu on 2011 helmikuussa julkaistu Bedre forhold for barn i asylmottak

3 TURVAPAIKANHAKU JA LAPSEN ETU –KÄSITE KANSAINVÄLISISSÄ SOPIMUKISSA

Tämän luvun tavoitteena on luoda lukijalle kokonaiskuva siitä, mihin historialliseen perspektiiviin lapsen etu –käsite pohjautuu sekä millaisissa sopimuksissa lapsen etua on käsitelty ja miten sitä tuodaan esiin. Voidaan olettaa, että moni lapsi on kasvanut aikuiseksi ennen kuin lapsen etu –käsite on tullut tunnetuksi globaalisti. Sopimuksia allekirjoitetaan ja ratifioidaan, mutta mikä oikeasti muuttuu lapsen asemassa ja etuajattelussa, jää tulevaisuudessa nähtäväksi.

Kansainvälisessä oikeudessa ensimmäisiä turvapaikkoja olivat lähetytöt; perinne on säilynyt näihin päiviin asti etenkin Latalaisessa Amerikassa. Suomesta turvapaikkaa voi hakea vain maamme alueelta, ei Suomen ulkomaan edustoista. Laajennetun suvereniteetin käsitteestä kansallisvaltiot johtivat oikeuden ottaa vastaan kotimaassaan poliittisen vainon kohteeksi joutuneita ja kieltäytyä luovuttamasta heitä takaisin. Turvapaikkaoikeudessa ei kuitenkaan ole kyse pakolaisen yksilöllisestä oikeudesta vaan oikeudesta, joka on suotu vastaanottajamaalle. Nykyaikainen turvapaikan käsite hakee määritelmänsä aina viktoriaaniselta ajalta saakka. (Enzensberger, 2003, 38–39.)

Universaalilla maailmanlaajuisella tasolla on tunnetusti otettu kantaa jo pitkään lapsen etuun Yhdistyneiden Kansakuntien arvovaltaiselta taholta. YK:n Ihmisoikeuksien julistuksen (allekirjoitettu 10.12.1948) 2. artikla kieltää kaikennäköisen erottelun, joka perustuu esimerkiksi ihonväriin, sukupuoleen, kieleen, uskontoon, syntyperään tai kansalliseen, etniseen tai sosiaaliseen alkuperään. Vaikka tämä julistus ei ole valtiota velvoittava sopimus, on sen moraalinen ja poliittinen vaikutusvalta mm. allekirjoittajien määrän vuoksi laaja. Julistus koskee kaikkia ihmisiä, siis myös lapsia, riippumatta heidän oikeudellisesta asemastaan kussakin valtiossa (Mahkonen 2010, 81–88).

Nykykäytännön mukaan kaikilla suvereenilla valtioilla on oikeus kontrolloida ulkomaalaisten saapumista alueelleen. Euroopan unioniin kuuluvien maiden kansalaiset saavat kuitenkin lähes vapaasti muuttaa asumaan toiseen EU-maahan, mikäli heidän toimeentulonsa on turvattu. Euroopan ulkopuolelta muuten kuin turvapaikkaa hakevana maahan pyrkivän on hyvin vaikea saada oleskelulupaa etenkin, ellei hänellä ole jo tullessa työ- tai opiskelupaikkaa. Yksilön oikeutta lähteä maastaan pidetään ihmisoikeutena. Mikäli yksilö on kokenut vainoa tai sotaa, voi hän Geneven yleissopimuksen nojalla hakea turvapaikkaa. "Geneven yleissopimuksella" tarkoitetaan Genevessä 28. päivänä heinäkuuta

1951 tehtyä pakolaisten oikeusasemaa koskevaa yleissopimusta, sellaisena kuin se on muutettuna 31. päivänä tammikuuta 1967 tehdyllä New Yorkin pöytäkirjalla. Tämän sopimuksen 31. artiklan mukaan sopimusvaltiot eivät ryhdy rankaisutoimenpiteisiin laittoman maahan saapumisen tai oleskelun johdosta niitä pakolaisia kohtaan, jotka tulevat suoraan maasta, missä heidän elämänsä tai vapautensa on ollut uhattuna 1. artiklassa tarkoitetulla tavalla ja jotka ovat luvatta tulleet tai luvatta oleskelevat sopimusvaltion alueella, kuitenkin edellyttäen, että nämä ilmoittautuvat viipymättä viranomaisille ja esittävät hyväksyttäviä syitä laittomalle saapumiselleen tai oleskelulle. Geneven sopimus on ollut pohjana tuleville ihmisoikeuksia suojaaville sopimuksille. (Lepola 2000, 28–31 ja 80). Seuraavassa nostetaan esiin sopimusten sisältämä lapsen etu -näkökulmia.

3.1 YK:n lastenoikeuksien sopimus

Kansainvälisesti katsottuna lapsen edun huomioimisessa on vielä monessa maassa huomattavan paljon työsarkaa. Vuonna 1989 solmitussa Yhdistyneiden kansakuntien Lastenoikeuksien yleissopimuksen 3. artiklan 1. kohdan mukaan kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu (Parsons 2010, 15). Periaatteessa valtiot eivät voi evätä lapselta lapsen oikeuksien sopimuksessa taattuja oikeuksia valtion omalla tulkinnalla lapsen edusta. Valitettavasti niin kuitenkin tapahtuu, vaikka tämän sopimuksen on ratifioinut 193 maata. Yhdysvallat ja Somalia eivät ole vielä sitä ratifioineet (kesän 2010 tilanne). Vielä kaksikymmentä vuotta yleissopimuksen solmimisen jälkeen maapallolla on siis merkittäviä valtioita, jotka eivät virallisesti ota huomioon lapsien oikeuksien julistusta.

Lapsen oikeuksien yleissopimuksen 3. artiklan 2. kohdan mukaan sopimusvaltiot sitoutuvat takaamaan lapselle hänen hyvinvoinnilleen välttämättömän suojelun ja huolenpidon ottaen huomioon hänen vanhempansa, laillisen huoltajansa tai muiden hänestä oikeudellisesti vastuussa olevien henkilöiden oikeudet ja velvollisuudet. Tähän pyrkiessään sopimusvaltioiden tulee ryhtyä kaikkiin tarpeellisiin lainsäädäntö- ja hallintotoimenpiteisiin. Sopimuksen 3. artiklan 3. kohdan mukaan sopimusvaltiot

takaavat, että lapsen huolenpidosta ja suojelusta vastaavat laitokset ja palvelut noudattavat toimivaltaisten viranomaisten antamia määräyksiä, jotka koskevat erityisesti turvallisuutta, terveyttä, henkilökunnan määrää ja soveltuvuutta sekä henkilökunnan riittävää valvontaa.

Artikla 2. määrittää syrjinnän kiellon, 6. artikla määrittää oikeuden elämään ja henkiinjäämiseen sekä kehittymisen edellytykset. 8. artiklassa määritellään lapsen oikeus omaan henkilöllisyytensä, kuten kansalaisuuteen, nimeen ja sukulaissuhteisiin, ilman että niihin puututaan laittomasti. 9. artiklan mukaan lasta ei tule erottaa vanhemmistaan lapsen tahdon vastaisesti, paitsi kun toimivaltaiset viranomaiset toteavat soveltuvien lakien ja menettelytapojen mukaisesti sen olevan lapsen etu. 10. artiklan mukaan perheenyhdistämistä koskevat hakemukset on käsiteltävä myönteisesti, humanisti ja kiireellisesti. Artikla 12 lupaa, että sopimusvaltiot takaavat lapselle, joka kykenee muodostamaan omat näkemyksensä, oikeuden vapaasti ilmaista nämä näkemyksensä kaikissa lasta koskevissa asioissa. Lapsen näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. Lapselle on annettava erityisesti mahdollisuus tulla kuulluksi häntä koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimissa. Lapsen oikeuksien sopimuksen 22. artiklassa taataan lapsen oikeus saada asianmukaista suojelua tai humanitaarista apua hänen anoessaan pakolaisasemaa yksin tai yhdessä vanhempiansa tai jonkun muun kanssa. Tässä artiklassa määritellään lisäksi pakolaisten vanhempien tai muiden perheenjäsenten jäljittämisestä, jotta saataisiin tietoja lapsen ja hänen perheensä yhdistämisestä. (Parsons 2010, 15–16.)

Lastensuojelutyö on erityinen ammatillinen konteksti. Käsitteet lapsista, lapsuudesta, vanhemmuudesta sekä yhteiskunnan oikeudesta puuttua lasten tilanteisiin lapsen edun nimissä vaihtelevat eri maissa, ja kaikkialla työtä tehdään kuitenkin lapsen etua tavoitellen. Pohjoismaisessa ajattelussa lapsi nähdään yhä vahvemmin itsenäisenä toimijana, jonka näkökulma tulee erottaa vanhempien ja perheen näkökulmasta. Maissa, joista humanitaarinen maahanmuutto suurelta osin Suomeen suuntautuu, vallitsee pääosin yhteisöllisempi kulttuuri, jossa lapsen paikka on vahvasti osana perhettä ja sukua. (ks. esim. Almqvist & Broberg 2000; Molallin 2005). Länsimaisen tieteellisen lapsuuskäsityksen varsin uusi vaihe, jossa lapsi nähdään itsenäisenä, omia oikeuksia omaavana subjektina, kohtaa maahanmuuton seurauksena yhteisöllisten kulttuurien perhe- ja sukuyhteisyyttä korostavan elämäntavan. Elämäntapojen ja arvojen törmäys vaikuttaa vahvimmin juuri lapsiin ja nuoriin, jotka elävät jatkuvassa muuttumisen ja oppimisen

vaiheessa (Anis 2008, 15). Globaalisti kansainvälisiä sopimuksia haarukoiden lapsen etu on yksi ja sama, kuitenkin paikalliset tulkinnat vaihtelevat huomattavastikin. Maapallolla on maita, joissa syntymättömiä lapsia syrjitään sukupuolensa perusteella (Kirkas 2010). Olen sosiaalityöntekijänä kohdannut vastaanottotyössä lapsia, jotka ovat kertoneet olleensa lapsisotilaina ja pidän heidän tarinaansa uskottavana. Lapsityövoimalla on oletettavasti merkitystä sotatoiminnalle mutta vielä suuremmassa määrin taloudellista merkitystä muun muassa bruttokansantuotteelle.

3.2 Euroopan neuvoston ns. minimidirektiivi

Euroopan unionin jäsenvaltioihin saapuvien turvapaikanhakijoiden vastaanottoa koskevat vähimmäisvaatimukset on kirjattu Euroopan neuvoston ns. minimidirektiiviin 2003/9/EY, joka on annettu 27 päivänä tammikuuta 2003. Direktiivi on kokonaisuudessaan tämän työn liitteenä (liite 1), ja siihen perustuu Suomen vastaanotto toiminta, vaikkakin suuri osa asioita on otettu Suomessa tällä hetkellä voimassa olevaan Kotouttamislakiin (493/1999). Näissä turvapaikanhakijoiden vastaanottoa määrittävissä vähimmäisvaatimuksissa on lapsen etua ja lapsiin kohdistuvia toimenpiteitä määritelty melko laajasti. Yhteinen eurooppalainen turvapaikkapolitiikka ja –järjestelmä on olennainen osa Euroopan unionin tavoitetta muodostaa asteittain vapauteen, turvallisuuteen ja oikeuteen perustuva alue, joka on avoin henkilöille, jotka olosuhteiden pakosta joutuvat oikeutetusti hakemaan suojelua yhteisöstä. Tampereella 15–16.10.1999 pidetyssä Eurooppa-neuvoston erityiskokouksessa päätettiin pyrkiä yhteiseen eurooppalaiseen turvapaikkajärjestelmään (SuVL 3/2001 vp - MINS 7/2001 vp), jonka olisi sisällettävä lyhyellä aikavälillä turvapaikanhakijoiden vastaanottoedellytyksiä koskevat vähimmäisvaatimukset eli niin kutsutun minimidirektiivin. Turvapaikanhakijoiden vastaanotto toiminnan kannalta tämä direktiivi on tärkein ja painavin työkalu määriteltäessä toiminnan tasoa ja lapsiin kohdistuvia toimenpiteitä. Tässä tutkimuksessa nostan lapsia koskevat artikkelit 18 ja 2 tai niiden osat erityisesti esiin niiden keskeisyyden vuoksi.

Direktiivin 18. artiklassa määritetään, että lapsen edun huomioon ottaminen on ensisijainen toimenpide ja näkökulma direktiivin täytäntöönpanossa. Artikla 18. määrittää alaikäisen asemaa seuraavasti: Jäsenvaltioiden on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu

pannessaan täytäntöön tämän direktiivin alaikäisiä koskevia säännöksiä. Jäsenvaltioiden on varmistettava, että kaikenlaisten väärinkäytösten, laiminlyöntien, hyväksikäytön, kidutuksen tai julman, epäinhimillisen ja halventavan kohtelun uhriksi joutuneille ja aseellisista selkkauksista kärsineille alaikäisille annetaan kuntoutusta ja että soveltuvia mielenterveyspalveluita kehitetään ja pätevää neuvontaa annetaan tarvittaessa. Suomessa on tällä hetkellä pula nuorten mielenterveyspalveluista (Parsons 2010, 42 ja 85), joten vastaanottotoiminnan piirissä on koettu melko haastavana tämän direktiivin toteutuminen.

Turvapaikkakysymyksissä suomalainen ydinperheajattelu joutuu tarkastelun alle lapsen etu näkökulmasta. Direktiivin 2. artiklassa määritellään, että perheen on pitänyt olla olemassa jo lähtömaassa ja että perheenjäsenet oleskelevat siinä jäsenvaltiossa, jossa turvapaikkaa haetaan. ”Perheenjäseniä” ovat turvapaikanhakijan aviopuoliso tai hänen vakituinen avopuoliso, jos avopuolisoita asianomaisen jäsenvaltion, siis valtion, josta turvapaikkaa haetaan, lainsäädännön tai käytännön mukaan kohdellaan samalla tavalla kuin aviopuolisoja sen ulkomaalaislainsäädännössä. ”Perheenjäseniä ovat myös edellä tarkoitettujen puolisoitten tai hakijan alaikäiset lapset, jos nämä ovat naimattomia ja kyseisen henkilön huollettavina, riippumatta siitä, ovatko he syntyneet avioliitossa tai avioliiton ulkopuolella, tai onko heidät otettu ottolapsiksi kansallisen lainsäädännön mukaisesti.

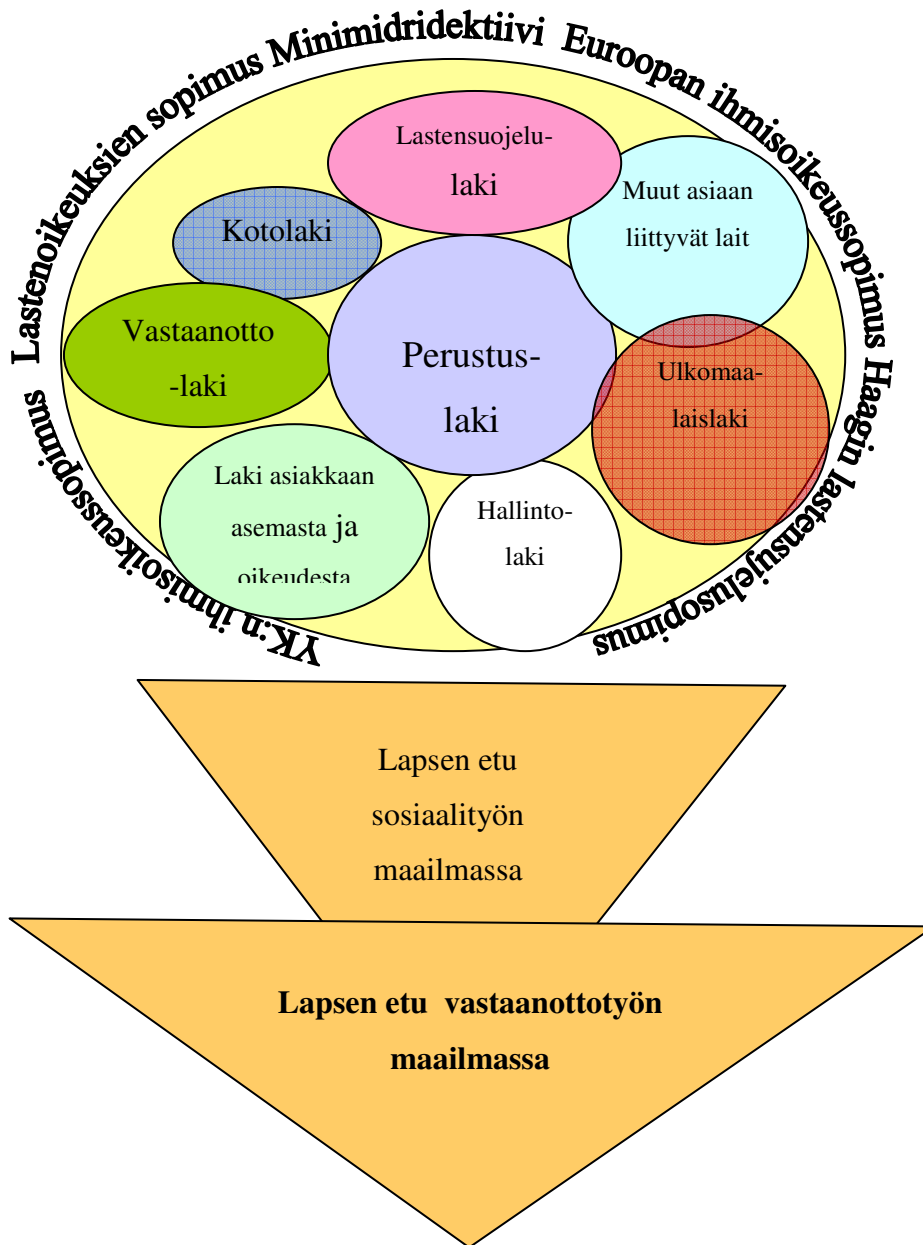
3.3 Muita esimerkkejä lapsen etuun liittyvistä sopimuksista

Euroopan ihmisoikeussopimuksen (18.5.1990/439, SopS. 19) 8. artiklan mukaan jokaisella on oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämäänsä, kotiinsa ja kirjeenvaihtoonsa kohdistuvaa kunnioitusta. Viranomaiset eivät saa puuttua tämän oikeuden käyttämiseen, paitsi silloin kun laki sen sallii ja se on demokraattisessa yhteiskunnassa välttämätöntä kansallisen ja yleisen turvallisuuden tai maan taloudellisen hyvinvoinnin vuoksi, tai epäjärjestyksen ja rikollisuuden estämiseksi, terveyden tai moraalin suojaamiseksi, tai muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien turvaamiseksi. Suomessa asuvalla perheenkokoajalla on tavoitteena perhe-elämä. Hallinto-oikeuden päätöksen perustelujen mukaan perheenkokoaja (perheenkokoaja on henkilö, joka anoo perheenyhdistämistä) ei olisi joutunut eroon vanhemmistaan pakottavista syistä, vaan vanhemmat olisivat

vapaaehtoisesti luopuneet hänestä kiertääkseen maahantuloa koskevia säännöksiä. Vanhempien on kuitenkin katsottava toimineen pakkotilanteessa. He eivät ole voineet palata kotimaahansa Somaliaan eikä heillä ole Etiopiassa mahdollisuuksia turvata lapsilleen ja perheelleen elämisen edellytyksiä, toimeentuloa ja koulutusta. Heidän menettelynsä lähettää vanhin lapsi turvallisesti Suomeen on näissä olosuhteissa ymmärrettävää, vaikka keinot ovat olleet laittomia. Perheenkokoajan vanhemmat ovat toimineet ulkomaalaislain hallituksen esityksen 28/2003 vp johdosta annetussa hallintovaliokunnan mietinnössä (HaVM 4/2004 vp) kerrotulla tavalla pyrkien turvaamaan ja suojaamaan perheenkokoajan elämää. Perheenkokoajan etu on perheen yhdistäminen Suomessa.

Haagin yleissopimuksen (Haagin lastensuojelusopimus 19.10.1996) avulla on pyritty turvaamaan mahdollisuus ryhtyä toimenpiteisiin lapsen tai hänen omaisuutensa suojelemiseksi tilanteissa, jolloin lapsen asuinpaikka on epäselvä. Sopimuksessa on määritelty sopimusvaltioiden kansainvälistä toimivaltaa ja tavoitteena on ollut estää toimivaltariidat määräämällä, että vain yksi sopimusvaltio olisi kulloinkin toimivaltainen. Pääsääntönä on, että lapsen asuinpaikkavaltion viranomaiset ovat toimivaltaisia (5 artikla). Pääsäännöstä on tehty poikkeuksia tapauksissa, joissa lapsella ei ole asuinpaikkaa missään valtiossa tai jossa on kysymys lapsikaappauksesta. Poikkeus koskee 6. artiklan 1. kappaleen mukaan pakolaislapsia ja sellaisia lapsia, jotka ovat kotimaassaan esiintyvien levottomuuksien vuoksi vailla asuinpaikkaa. Artiklan 2. mukaan poikkeusta sovelletaan myös lapsiin, joiden asuinpaikkaa ei kyetä määrittelemään. Tilanne voi olla tällainen sellaisissa harvinaisissa tapauksissa, joissa lapsi viettää sillä tavoin kiertelevää elämää, ettei mitään valtiota voida pitää hänen elämänsä keskuksena. Lapsen asuinpaikka ei näissä tapauksissa olisi sopiva toimivallan peruste, koska lapsella joko ei ole asuinpaikkaa tai hän on joutunut sieltä pakenemaan. Sen vuoksi toimivalta on artiklan mukaan sen sopimusvaltion viranomaisilla, jonka alueella lapsi on (Oikeusministeriö 2010). Seuraava kuvio 2. pyrkii kuvaamaan, miten eri lait vaikuttavat vastaanottotyön kokonaisuuteen. Kuviossa sosiaalityön maailma on se alue, johon eri lakien, asetusten, säädösten ja ohjesääntöjen vaikutukset peilautuvat. Sosiaalityöntekijän tulisi työssään hallita tämä kokonaisuus niin, että lapsen etu otetaan päätöksissä huomioon oikein kulloisessakin yksilöllisessä tilanteessa. Kuvion yläosan ulkokehällä on ne säädökset, jotka on implementoitu Suomen lainsäädäntöön.

KUVIO 2. Lapsen etu säädösmailmassa

3.4 Lapsen etu – kansallisessa keskustelussa

Tämä tutkimus kohdistuu kuvion 2. ylempään pallo-osaan ns. säädösten maailmaan ja kolmion osaan Lapsen etu sosiaalityön maailmassa, josta peilautuu tai pikemminkin suodattuu tieto vastaanotto toiminnan maailmaan kansallisten käsitteiden avulla. Suomessa yleinen lapsen etu -keskustelu on saanut voimaa taakseen muun muassa uudistetun lastensuojelulain (417/2007) kautta. Tämän lain 1§:ssä määritellään, että ”tämän lastensuojelulain tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun”. Käsitettä, lapsen etu, ei ole missään yksiselitteisesti määritelty, joten normiohjaukseen perustuvaa ratkaisua on helppo perustella viittaamalla yleisesti ”lapsen etuun”. Lapsen etua ei kuitenkaan enää voida käsitellä tavalla, jossa se huomioidaan, mutta kuitenkin syrjäytetään, kuten esimerkiksi tapahtui vielä vuonna 1988 eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisussa, johon peruste silloin löytyi SHL 57.1§:stä, jossa EOA ”vain” totesi äidin yksityisyyden suojan olleen tärkeämpää, kuin lapsen edun vaaliminen (Mahkonen 1995, 86–87).

Yhteiskuntamme on siis jo paremmin valveutunut käsitteelle lapsen etu ja ottaa sen kokonaisuudessaan vakavammin. Tämän vakavuus nousee esiin esimerkiksi uuden lastensuojelulain hengestä, missä lapsi nostetaan esiin subjektina, ei objektina. Tämä vahventuminen on vasta nyt 2000-luvulla siitä huolimatta, että jo 1980-luvun lakimuutokset, kuten laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983) ja lastensuojelusta (683/1983), tarjosivat tähän ajatteluun jo hyvät lähtökohdat ja perusteet. Tuolloin lainsäätäjä korosti lapsen näkökulmaa aikuisen näkökulman kustannuksella. Uudistunut lastensuojelulaki antaa laajempia työkaluja myös turvapaikanhakijalasten edun vaalimiseen mm. 32. pykälässä sanotaan, että lapsen läheisverkoston kartoittamisen avulla lapsen asumista ja sijoituspaikkaa koskeva asia on ratkaistava aina lapsen edun mukaisella tavalla.

Lastensuojelukontekstiin liittyy vahvasti keskustelu lapsilähtöisyydestä ja lapsen osallisuudesta. Lainsäädännön perusteella lasten ja nuorten pitää voida osallistua asioidensa arviointiin, käsittelyyn ja päätöksentekoon (Anis 2008, 15). Vastaanotto toiminnassa yksin, ilman huoltajaa, tulleiden lasten kohdalla tätä näkökulmaa turvaamaan on luotu lapsen edustaja -järjestelmä.

Kun kysymys on lapsen yksityisestä edusta, ei ratkaisuja voi perustella yhteisistä näkökulmista lähtien eikä rutiininomaisesti, vaan lähtökohdaksi on aina oltava tietyn lapsen

tilanne. On tärkeää selvittää, mikä on lapsen edun mukainen ratkaisu hänen tulevaisuuttaan silmällä pitäen. Lapsen edun aineelliseen sisältöön kuuluu se, että lapsi saa oman elämänsä edellyttämän yksilöllisen, hänen omien tarpeittensa ja odotustensa mukaisen kohtelun ja kehittymisen mahdollisuuden. Muodollisessa ja prosessuaalisessa mielessä lapsen etu merkitsee sitä, että se asetetaan arviointien, tulkintojen ja valintojen ratkaisevaksi tekijäksi (Mikkola-Helminen 1994, 20).

Kirjassaan ”Kuka vastaa?” Raija Julkunen (2006, 109) kirjoittaa, että hyvinvointivaltion rakentuminen on vähentänyt perheiden vastuuta. Perheet eivät ole yksin vastuussa lasten, sairaiden, vammaisten ja vanhojen elatuksesta ja hoivasta, ja moniin perheiden ongelmatilanteisiin on tarjolla toimeentuloturva ja palveluja (Anttonen ym. 2003; Anttonen 2005). Satkan ja Eydalin (2004, 40–41) mukaan lapsiväestö alettiin Pohjoismaissa nähdä valtiollisena investointina tulevaisuuteen ja lapsipolitiikan hallitsevaksi tavoitteeksi asetettiin lapsiperheiden voimavarojen lisääminen. Heidän mukaansa tämä merkitsi lapsuuden lisääntyvää institutionalisointia, jossa julkiset hyvinvointipalvelut laajentuivat käsittämään lapsen elämäkaaren äitiysneuvolasta ja lapsiystävällisellä perhepolitiikalla. Nämä valtion ja kuntien suorittamat investoinnit lapseen ovat tulevaisuusnäkökulmasta lapsen edun mukaisia. Mietittäväksi ja arvokeskusteluun jää, syntyykö maksajalle minkäänlaista oikeutta saada esimerkiksi tuottoa sijoitukselleen vai riittääkö tuotoksi esimerkiksi työvoiman turvaamisnäkökulma.

Suomessa taloudelliset subventiot alkoivat 1940-luvulla. Anglosaksisen käsityksen mukaan Pohjoismaissa valtiolle on siirretty siinä määrin perheiden tehtäviä ja valtio kantaa siinä määrin vastuuta perheiden olosuhteiden riskitilanteista, että suorastaan ”family goes public”. Julkisen ja perheen matalampi kynnyks ei kuitenkaan ole poistanut perheen merkitystä jäsentensä hyvinvoinnille, eikä perheen sosiaalipoliittista roolia (Julkunen 2006, 109). Nykypäivänä puhutaankin yhteisöllisyydestä ja pohditaan sen merkitystä ja sitä, kuinka kaikki olemme vastuussa ja velvollisia puuttumaan tilanteisiin ja tapahtumiin. Meidän tulee pyrkiä ymmärtämään maailmaa globaalisti, mutta Suomessa tulee noudattaa Suomen lakia ja käytäntöjä.

Suomeen tuli vuonna 1937 voimaan erityinen lastensuojelulaki, jonka vaikutuksesta esimerkiksi huostaan otettujen lasten määrä laski ja lapsen asema alkoi kohentua lähinnä taloudellisen hyvinvoinnin myötä. Pekka Kuusi (1961, 320) kirjoitti kirjassaan 60-luvun sosiaalipolitiikka, että tyydytystä tuntien voidaan merkille panna myös se, että lastensuojelutyömme näyttää jatkuvasti kehittymiskykyiseltä. Lastensuojelun tarkoituksena on lasten hyvinvoinnin ja edun turvaaminen, mikä usein tarkoittaa vanhempien kasvatustapojen ja -taitojen sekä vanhemmuuden kyseenalaistamista. Nykyisin mietitään jo, onko kasvatusta liiaksi pedagogisoitunut. Lastensuojelun asiakastyössä puututaan ihmisten yksityisyyteen. Vanhempien näkemykset ja lapsen paras voivat joutua vastakkain. Lasta tai nuorta joudutaan suojaamaan omilta vanhemmilta tai vahingoittamasta itseään tai muita. Suojelutehtävä ja perheen tukeminen eivät aina käy yksiin, ja usein voi syntyä näkemuseroja ja ristiriitatilanteita. Lapsen edun arviointi ja sen toteuttaminen ovat siten vaikeita tehtäviä (Kananen ym. 2007, 136–137).

Suomen lastensuojelulain (417/2007) keskeiset periaatteet on kirjattu pykälään 4 seuraavasti: Lapsen etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut turvaavat lapselle:

1. tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin sekä läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet
2. mahdollisuuden saada ymmärtämystä ja hellyyttä sekä iän ja kehitystason mukaisen valvonnan ja huolenpidon
3. taipumuksia ja toivomuksia vastaavan koulutuksen
4. turvallisen kasvuympäristön ja ruumiillisen sekä henkisen koskemattomuuden
5. itsenäistymisen ja kasvamisen vastuullisuuteen
6. mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omilla asioillaan; sekä
7. kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioimiseen

Uusi Lastensuojelulaki -teoksessa Tapio Rätty (2007, 25) tuo esille, ettei lapsen etu -käsite itsessään ilmaise vielä mitään. Lapsen etu -käsite saa sisältönsä riippuen lapsen iästä, kehitystasosta ja siitä elämäntilanteesta, jossa lapsi juuri elää (esim. lasta koskevaa päätöstä tehtäessä). Lapsen etu voi olla sisällöltään erilainen riippuen siitä asuuko lapsi kotona, vai onko hänet sijoitettu kodin ulkopuolelle, esimerkiksi laitoshoitoon tai perhehoitoon. Lapsen etua määriteltäessä arvio voi perustua joko lapsikeskeiseen

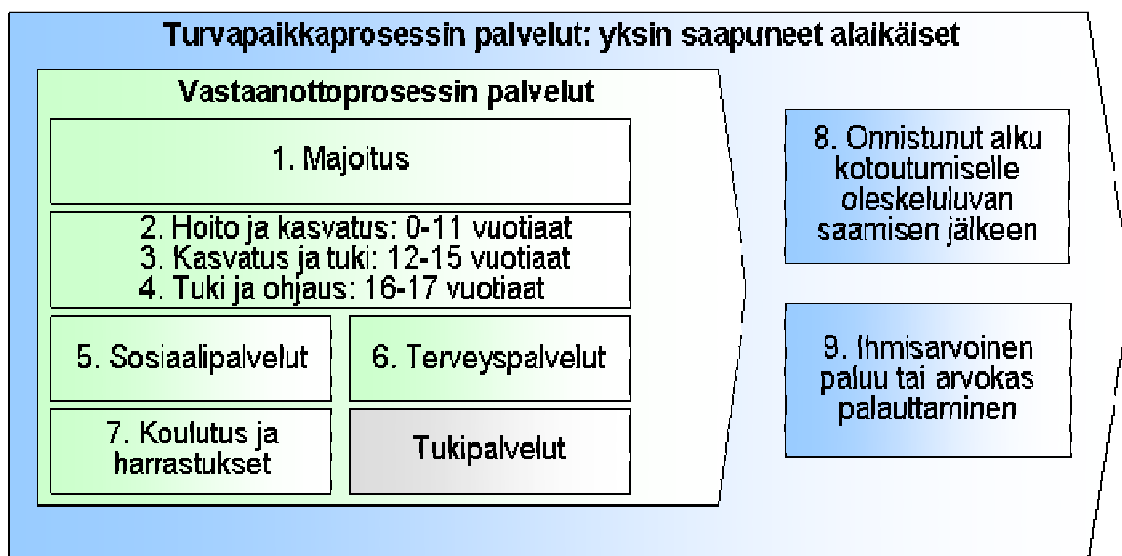
arviointiin tai perhekeskeiseen arvioon. Lapsikeskeinen eli lapsilähtöinen arviointi perustuu lapsen näkökulmasta tehtävään arvioon, joka sisältää lapsen tosiasiallisten perhesuhteiden huomioimisen.

Lastensuojelulain 24. §:n mukaan lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on valvottava lapsen edun toteutumista ja avustettava virkansa puolesta lasta tai nuorta puhevallan käytössä sekä tarvittaessa ohjattava lapsi tai nuori oikeusavun piiriin taikka huolehdittava siitä, että lapselle haetaan 22. §:ssä –tarkoitettussa tilanteissa edunvalvojaa (Lastensuojelulaki 407/2007). Alaikäisen asiaa hoitaessaan viranomaiseen kohdistuu erityinen huolehtimisvelvollisuus. Tätä huolehtimisvelvollisuutta painotetaan myös kotouttamislain kohdissa 19 ja 19 d (493/1999).

Lapsen etu -käsite on haastava määriteltävä etenkin käytännön työn kannalta. Käsite sisältää melko yleviä ja korkealentoisia ajatuksia ja tasoja, mutta myös melko tiukkaa normistoa, joiden mukaan on tietyissä mm. lasten huostaanottoa käsittelevissä tilanteissa toimittava. Saattaakin olla tilanteita, että saman asian voi perustella sekä puolesta että vastaan lapsen edulla. YK:n lapsen oikeuksien julistuksen mukaan lapsen etu tulee huomioida kaikissa hallinnollisissa päätöksissä. Suomen hallintolaki ja laki asiakkaan asemasta ja oikeudesta perustuvat samaan näkemykseen.

Maamme yhteiskunnallinen kehityskyky joutui ulkomaalaisten lasten kohdalla ensi kertaa koetukselle, kun Suomeen alkoi 1970 –luvun lopulla saapua kansainvälisiä adoptiolapsia. Suomen silloinen tiukka maahanmuuttopolitiikka koetteli heidänkin maahantuloaan ja joskus lupaa piti vaatia puhelimitse jopa ulkoministeriltä saakka. Yksin, ilman huoltajaa, tulevia turvapaikanhakijalapsia Suomeen alkoi tulla enenevässä määrin 1990-luvun alussa. Heistä on myös käytetty, mm. edellisen sisäasiainministeri Kari Rajamäen toimesta, maaliskuussa 2004 annetussa lausunnossa, nimitystä ”ankkurilapsi”. Jo hyvin varhaisessa vaiheessa kiinnitettiin huomiota myös siihen, että lasten käyttöä maahanmuuton välineenä tulee ehkäistä. Tämän katsottiin olevan lasten edun mukaista. Yksin liikkuvien lasten turvallisuus ja hyvinvointi ovat erityisesti matkan aikana uhattuina. Lapsikauppa, lasten salakuljetus ja lasten moninainen hyväksikäyttö ovat niin vakavia ongelmia, että yhteiskuntien tulee toiminnassaan puuttua näihin ongelmiin. Vaikka nämä lapset eivät ole turvapaikkahakuprosessin aikana Suomen kansalaisia, heihin kohdistuvissa toimenpiteissä noudatetaan lastensuojelulain käytäntöjä ja periaatteita (Ristimäki & Leinonen 2009).

Maahanmuuttajien kotouttamista ja turvapaikanhakijoiden vastaanottoa määrittävä laki (493/1999), josta käytetään yleisesti nimitystä Kotouttamislaki tai tuttavallisemmin Kotolaki, mainitsee lapsen edusta ensimmäisen kerran pykälässä 7, jossa käsitellään kotoutumista edistävät ja tukevat toimenpiteet kuten ohjaus, kielenopetus, tasa-arvo ja yhdenvertaisuus, alaikäisten maahanmuuttajien erityistarpeiden huomioiminen ja kannustaminen. Lopuksi todetaan, että edellä tarkoitettujen toimenpiteiden ja palveluiden järjestämisessä otetaan huomioon lapsen etu. Saman lain neljännessä luvussa pykälässä 19 määritellään turvapaikanhakijoiden ja tilapäistä suojelua saavien vastaanotto. Turvapaikanhakijoiden vastaanottona ja tilapäistä suojelua saavien vastaanottona järjestetään majoitus, toimeentulotuki, välttämättömät sosiaali- ja terveyspalvelut, tulkkipalveluja ja muu välttämätön perustarpeiden turvaaminen. Lisäksi voidaan järjestää työ- ja opintotoimintaa. Seuraavassa lauseessa sanotaan, että majoitus on järjestettävä siten, että perheenjäsenet voivat asua yhdessä. Turvapaikanhakijan ja tilapäistä suojelua saavan iästä, turvattomasta asemasta sekä fyysisestä ja psyykkisestä tilasta johtuvat erityistarpeet on otettava huomioon majoituksen ja muun vastaanoton järjestämisessä. Lopuksi todetaan, että vastaanotossa on otettava huomioon lapsen etu.

KUVA 1. Vastaanottopalvelut (Alaikäisten laatukäsikirja 2009, 34)

Lapselle, joka on erityisen tuen tarpeessa, on annettava soveltuvaa neuvontaa ja kuntoutusta sekä soveltuvia mielenterveyspalveluja. Alaikäisenä, yksin ilman vanhempiaan

Suomeen tulleelle henkilölle, tulee lain mukaan määrätä lapsen edun valvoja, edustaja. Kotoutamislain 26. pykälän mukaan edustajan tulee tehtävässään pitää huolta lapsen edusta ottaen huomioon lapsen kansallinen, kielellinen, uskonnollinen ja sivistyksellinen tausta. Edustajaksi voidaan määrätä tehtävään sopiva täysivaltainen henkilö, joka antaa siihen suostumuksensa ja joka kykenee hoitamaan tehtävänsä moitteettomasti ja lapsen etua silmällä pitäen. Pykälässä 29. kerrotaan edustajien tehtävän lakkaamisesta. Jos lapsen huoltaja muuttaa Suomeen, on edustaja vapautettava tehtävästään, jollei vapauttaminen ole lapsen edun vastaista.

Euroopan neuvoston minimidirektiivin 19. artiklan mukaan jäsenvaltioiden on mahdollisimman pikaisesti toteutettava toimenpiteet sen varmistamiseksi, että ilman huoltajaa tulevia alaikäisiä edustaa laillinen holhooja tai tarvittaessa alaikäisten hoidosta ja hyvinvoinnista vastaava järjestö tai jokin muu asianmukainen taho. Asianomaisten viranomaisten on säännöllisesti tarkistettava tilanne. Suomessa tällä hetkellä ilman huoltajaa tulleet alaikäiset sijoitetaan mahdollisimman nopeasti ryhmäkoteihin. Direktiivin mukaan ilman huoltajaa tulevien alaikäisten asuinpaikan muutokset on rajoitettava mahdollisimman vähiin. Tavoitteena on, että alle 16-vuotiaat sijoitetaan ilman transit-vaihetta suoraan lopulliseen hoitopaikkaansa (Transit –vastaanottokeskus on lyhenne kauttakulkuvastaanottokeskukselle). Näin pyritään välttämään kiintymyssuhteen syntymistä hoitajiin tai asuinympäristöön. Transit –vaihe on turvapaikanhakujärjestelmässä vaihe, jolloin odotetaan ulkomaalaispoliisin suorittamaa turvapaikkakuulustelua, jossa tehdään matkareittiselvitys, ja Maahanmuuttoviraston suorittamaa turvapaikkapuhuttelua.

Minimidirektiiviä Suomessa sovelletaan ja sen mukaan ilman huoltajaa tulevat alaikäiset turvapaikanhakijat on siitä lähtien, kun heille on myönnetty pääsy jäsenvaltion alueelle, siihen asti, kun heidän on lähdettävä siitä jäsenvaltiosta, jossa hakemus tehtiin tai sitä käsitellään, sijoitettava:

- a) täysi-ikäisten sukulaisten luokse;
- b) sijoitusperheeseen;
- c) vastaanottokeskuksiin, joissa on alaikäisille soveltuvia järjestelyjä,
- d) muihin alaikäisille soveltuviin majoituspaikkoihin.

Suomessa alaikäisten yksityismajoitusselvityksiä, joilla kartoitetaan yksityismajoituspaikan sopivuus turvapaikkaprosessin aikaiseksi asunnoksi ja sukulaisperheen soveltuvuus

sijoitusperheeksi, tekee tällä hetkellä Ingaksen ryhmäkoti. Sisarukset on mahdollisuuksien mukaan pidettävä yhdessä ottaen huomioon kyseisen alaikäisen etu sekä erityisesti hänen ikänsä ja kehitysasteensa (Ristimäki & Leinonen, 2009, 16). Minimidirektiiviin nojautuen jäsenvaltiot voivat sijoittaa ilman huoltajaa tulevat 16-vuotiaat tai sitä vanhemmat alaikäiset täysi-ikäisille turvapaikanhakijoille tarkoitettuihin vastaanottokeskuksiin. Näin ei kuitenkaan tällä hetkellä Suomessa toimita vaan yli 16-vuotiaat alaikäiset sijoitetaan tukiasumisyksikköihin (Ristimäki & Leinonen 2009, 16).

EU:n jäsenvaltioiden on pyrittävä Määritelmädirektiivin (direktiivin 30. artiklan 5. kohta) yksin ilman huoltajaa tulevan alaikäisen edun suojelemiseksi jäljittämään hänen perheenjäsenensä mahdollisimman nopeasti (Neuvoston direktiivi 2004/83/EY). Suomen Ulkomaalaisvirastolla, nykyisellä Maahanmuuttovirastolla, on ollut hanke, jossa kokeiltiin ilman huoltajaa olevien alaikäisten turvapaikanhakijoiden vanhempien jäljittämistä kolmessa eri maassa vuosina 2006 – 2007. Hankkeessa tehtiin yhteistyötä ruotsalaisen International Social Service -järjestön kanssa. Tällä järjestöllä on yhteistyökumppaneita maailmanlaajuisesti ja näin ollen hyvät verkostot käytössään. Tulokset olivat melko laihoja. Niiden harvojen lasten vanhemmat, jotka tavoitettiin, asuivat sota-alueella, jonne lasta ei voitu palauttaa (suullinen tiedoksianto ylitarkastaja Monika Harju, Maahanmuuttovirasto). Minimidirektiivin mukaan, mikäli alaikäisen tai hänen läheisten sukulaistensa elämä tai koskemattomuus saattaa olla uhattuna, varsinkin jos sukulaiset ovat jääneet lähtömaahan, on huolellisesti varmistettava, että kyseisiä henkilöitä koskevien tietojen keruu, käsittely ja välittäminen tapahtuu luottamuksellisesti, jottei heidän turvallisuuttaan vaaranneta (2003/9/EY).

Minimidirektiivissä määrätään myös, että ilman huoltajaa tulevien alaikäisten parissa työskentelevillä henkilöillä on oltava tai heidän on saatava sopiva alaikäisten tarpeita koskeva koulutus, ja heitä koskee työssään saamiensa tietojen osalta kansallisen lainsäädännön mukainen salassapitovelvollisuus (artikla 14. kohta 5. sekä artikla 19. kohta 4.). Suomen lainsäädäntö ei ole vielä määritellyt mitä tarkoittaa ”sopiva alaikäisten tarpeita koskeva koulutus”, mutta tämä asia korjaantunee uudessa vastaanottolaissa. Koulutuksen järjestäminen on haastavaa, koska vastaanottokeskukset sijaitsevat logistisesti hyvin eri puolilla Suomea ja ammattitaitoista henkilökuntaa suhteessa eri osaamisalueisiin on hankala saada.

Alaikäisen turvapaikanhakijan (maahantulijan) asiaa käsiteltäessä on noudatettava ulkomaalaislain 6. §:ää, jonka mukaan 18 vuotta nuorempaa lasta koskevassa päätöksenteossa on erityisesti kiinnitettävä huomiota lapsen etuun sekä hänen kehitykseensä ja terveyteensä liittyviin seikkoihin. Jos päätös koskee 12 vuotta täyttäneitä lasta, tulee häntä ennen päätöksentekoa kuulla, ellei se ole ilmeisen tarpeetonta. Lapsen mielipide tulee ottaa huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti. Myös 12 vuotta nuorempaa lasta voidaan kuulla, jos hänen kehitystasonsa huomioon ottaen hänen näkemyksiinsä voidaan kiinnittää huomiota (UlkL 6 §).

Ulkomaalaislakia koskevan hallituksen esityksen perusteluissa sekä hallintovaliokunnan mietinnössä (4/2004 vp) on käsitelty lapsen edun ja kuulemisvelvoitteen huomioon ottamista. Lapsen etu tulee harkita kokonaisuudessaan ottaen huomioon lapsen yksilölliset tarpeet, toivomukset ja mielipiteet. On huomattava, että lapsen etu on aina yksilöllinen ja sidottu lapsen kulloiseenkin elämäntilanteeseen. Lisäksi on selvitettävä, poikkeako lapsen etu mahdollisesti huoltajan edusta. Jos alaikäinen turvapaikanhakija otetaan säilöön, tulee ennen säilöön ottamista kuulla sosiaaliviranomaisen edustajaa (UlkL 122 §). Alaikäisten säilöön ottamista saattaa tapahtua palautustilanteissa, missä lasta ei voida erottaa vanhemmistaan esimerkiksi alhaisen iän tai katoamisuhan vallitessa.

Säilöönottopäätökseen kirjataan sen sosiaaliviranomaisena työskentelevän henkilön nimi, johon ulkomaalaislain 122. §:n mukaisesti on oltu yhteydessä. Jos lapselle on määrätty edustaja, on hänelle varattava mahdollisuus tulla kuulluksi. Alle 18-vuotias voidaan sijoittaa poliisin säilöön vain, jos hänen huoltajansa tai muu täysikäinen perheenjäsenensä on otettu säilöön poliisin pidätystiloihin (UlkL 123 § 4 momentti).

Jos alaikäinen on saapunut Suomeen yhdessä huoltajansa kanssa, Maahanmuuttovirasto kuulee lähtökohtaisesti 15 vuotta täyttäneitä alaikäisiä tekemällä turvapaikkapuhuttelun. Hallintolain 14. §:n 3. momentin mukaisesti 15 vuotta täyttäneellä alaikäisellä ja hänen huoltajallaan tai muulla laillisella edustajallaan on kummallakin oikeus erikseen käyttää puhevaltaa asiassa, joka koskee alaikäisen henkilöä taikka hänen henkilökohtaista etua tai oikeutta. Alle 15-vuotiaiden kohdalla Maahanmuuttovirasto tiedustelee lapselta jommankumman huoltajan turvapaikkapuhuttelun yhteydessä molempien tai toisen huoltajan läsnä ollessa, onko lapsella seikkoja, joita hän haluaa tuoda esille. Tarvittaessa

Maahanmuuttovirasto kuulee myös alle 15-vuotiasta lasta tekemällä turvapaikkapuhuttelun lapsen ikä ja kypsyystaso huomioon ottaen. Mikäli alaikäisen huoltajaa on kuultu kattavasti eikä alaikäinen jostain syystä itse kykene tai ole halukas kuultavaksi, voi alaikäisen kuuleminen olla ilmeisen tarpeetonta.

Suomessa jokaisen turvapaikkahakemuksen tutkinta alkaa poliisin suorittamalla vastuuvaltion selvittämällä. Perustana on EU-valtioiden sekä Islannin, Norjan ja Sveitsin soveltama EU:n vastuunsiirtoasetus eli ns. Dublin-asetus. Niin Suomen kuin muidenkin sopimusmaiden lähtökohta on, että vain yksi valtio tutkii hakijan perusteet kansainväliselle suojelulle (www.migri.fi). Näin vältetään kulkuri-ilmiöltä, jossa ihmiset kulkevat maasta toiseen etsien itselleen tulevaisuutta. Mikäli turvapaikanhakija on saapunut Suomeen jonkin toisen Dublin-asetusta soveltavan valtion kautta tai hakenut ensimmäistä kertaa turvapaikkaa jostakin toisesta Dublin-valtiosta kuin Suomesta, hänen hakemustaan ei yleensä käsitellä Suomessa. Silloin hänelle tehdään vastuunsiirtoasetuksen mukaisesti ns. Dublin-päätös ja hänet käännytetään vastuussa olevaan valtioon (Maahanmuuttovirasto). Tästä linjauksesta Suomi on kuitenkin tehnyt poikkeuksia lasten edun nimissä, niin että Kreikkaan ja Maltalle ja Italiaan ei vuoden 2009 aikana palautettu yksintulleita alaikäisiä (Maahanmuuttovirasto, suullinen tiedoksianto ylitarkastaja Leena-Maija Qvist).

3.5 Globalisaatio, identiteetti ja lapsen etu

Ymmärtääkseen lapsen edun mahdollistumista globaalien maailman ilmiönä on ymmärrettävä globaalia maailmaa ja sen prosesseja. Anita Rubinin (2002, 798) mukaan kykymme suorittaa jokin tehtävä riippuu siitä, kuinka ymmärrämme todellisuuden ja maailman oman mielemme ulkopuolella. Vastaanotto toiminnassa sosiaalityöntekijä joutuu asiakkaiden kanssa moninaisten haasteiden eteen, joista identiteettikriisi on yksi ilmiö. Sosiaalityöntekijän on, ymmärtääkseen asiakkaitensa maailmankuvaa, arvomaailmaa ja asenteita hyvä kartoittaa heidän uskonnollinen, kulttuurillinen ja sosioekonominen taustansa, jotka saattavat olla hyvinkin erilaisia. Esimerkkinä tästä mainittakoon, että Oravaisten vastaanottokeskuksessa on sen 20 toimintavuoden aikana ollut asiakkaita 67 eri maasta (kesän 2010 tilanne).

Identiteetti muotoutuu ja kehittyy siten jatkuvassa dialogissa niiden ihmisten kanssa, joiden joukossa elämme (Hall 1999, 251-254) sekä niiden tapahtumien kautta, joita globaalissa maailmassamme kohtamme. Hallin mukaan (1999, 250) identiteetit liittyvät itse asiassa siihen kuinka historian, kielen ja kulttuurin tarjoamia resursseja käytetään tullessa joiksikin eikä niinkään oltaessa joitakuuta. Kyse ei siis ole niinkään siitä ”keitä me olemme” tai ”mistä me tulemme” vaan, siitä keitä meistä voi tulla, kuinka meidät on esitetty ja mikä kaikki vaikuttaa siihen, kuinka mahdollisesti esitämme itsemme.

Suomessa turvapaikanhakijoiden kokonaismäärä lähti kasvuun muutaman hiljaisemman vuoden jälkeen ja etenkin yksin, ilman huoltajaa, tulleiden lasten määrä on viime vuosina moninkertaistunut edellisiin vuosiin verrattuna. Kun yksintulleita alaikäisiä vielä vuonna 2007 tuli 98 henkilöä, niin vuonna 2008 heitä saapui 706. Vuoden 2009 aikana tapahtui taas käänne ja tulijoiden määrä laski 537:ään. Lasku jatkui vuoden 2010 aikana ja tulijamääräksi tilastoitiin vuoden lopussa 330 henkilöä. (www.migri.fi/tilastot). Syynä tulijamäärien yllättävään kasvuun vuonna 2008 arveltiin olleen Ruotsin, Norjan ja Tanskan tiukentuneen maahanmuuttopolitiikan. Perheiden mukana tulleista alaikäisiä ei pidetä erillistä tilastoa. Muihin Pohjoismaihin verrattuna Suomen asiakasmäärät ovat vielä melko pienet. Kohonneet asiakasmäärät ja samaan ajankohtaan sattunut talouden notkahdus, joka ilmenee mm. kohonneina työttömyyslukuina, ovat nostaneet turvapaikka-asiat yhteiskunnallisesti esiin. Näin ollen tutkimusaihetta voidaan pitää yhteiskunnallisesti ajankohtaisena. Kasvaneet asiakasmäärät ovat aiheuttaneet sen, että uusia vastaanottokeskuksia perustettiin Suomeen syksyn 2008 jälkeen runsaasti, määrä kohosi 11 vastaanottokeskuksesta vuonna 2009 25. Tällä hetkellä pienentyneiden asiakasmäärien vuoksi ylikapasiteettia puretaan.

Perustuslain mukaan Suomi ottaa täällä asuvista lapsista kasvatuksellisen ja koulutuksellisen vastuun. Etenkin yksintulleisiin turvapaikanhakijalapsiin kohdistetaan runsaasti huolehtimistoimenpiteitä. Mitä yksilön näkökulmasta tapahtuu, kun oma perhe lähettää hänet yksin maailmalle. tai nuori on tehnyt lähtöpäätöksen itse, tai lapsi päätyy Suomeen perheensä mukana? Mikä on näiden lasten ja nuorten etu, kun koko heidän siihen asti eletty elämänsä jää taustalle ja elämän täyttää uusi tulevaisuus uudessa maassa? Voiko näille lapsille ja nuorelle palvelut tuottanut yhteiskunta vaatia vastinetta sijoitukselleen?

Stuart Hallin (2003, 85) mukaan kulttuurilla tarkoitamme yhteisten merkitysten järjestelmiä, joita saman yhteisön, ryhmän tai kansakuntaan kuuluvat ihmiset käyttävät saadakseen tolkkua maailmasta. Vanhempien maailmankuva on järkkynyt heidän muutettuaan omasta kulttuuristaan uuteen maahan, uuteen kulttuuriin. Uskottavuus vanhempana saattaa olla vaakalaudalla, kun lapsen tietotaito ympäröivästä maailmasta on ajanut heidän ohitseensa. Mutta onko lapsen etu, että hän ei saa oppia sitä kulttuuria, missä kasvaa vai onko hänen aina erotuttava omalla kulttuurillaan ja omalla etnisyydellään? Presidentti Tarja Halonen sanoin uudenvuoden puheessaan 2004, että suvaitsevaisuus ei tarkoita, että hyväksymme kulttuuriperinteiden tai tapojen varjolla demokratian, ihmisoikeuksien ja oikeusvaltion periaatteiden loukkaamista.

Universaalin moraalien näkökulmasta kulttuurien on oikeutettava olemassaolonsa, ei päinvastoin. Yleispätevän moraalien maailmassa ihmisen tietyt perustavanlaatuiset ominaisuudet otetaan kulttuurista riippumatta vakioiksi. Ihminen haluaa elää, jos olot ovat elämisen arvoiset, hän haluaa karta kipua ja kärsimystä, hän tarvitsee vettä, ruokaa ja suojaa ja niin edelleen. Tarveteorioiden filosofiset ongelmat ovat syviä, mutta eivät niin syviä, ettemme kykenisi tarpeiden pohjalta sopimaan joitakin äärimmäisen yksinkertaisia perusasioita ihmisten intressinä. Näitä intressejä pyrkivät kunnioittamaan esimerkiksi ihmisoikeudet. Kun ihmisoikeuksista jossakin maapallon osassa on huolehdittu riittävästi, tuolla alueella on näköjään varaa todeta koko ajatus ihmisoikeuksista aikansa eläneeksi. (Ollila 1999, 34.)

Ruotsissa helmikuussa 2008 valmistuneen väitöskirjan (Bask 2008) yksi keskeinen johtopäätös on, että maahanmuuttajat ovat ulkopuolisempia nyt kuin 30 vuotta sitten. Tutkimuksessa verrattiin eri ryhmien riskiä joutua sosiaalisesti syrjäytyneiksi ruotsalaisessa yhteiskunnassa. Tutkimus pohjautui Statistiska Centralbyrån vuosina 1979-2003 tekemiin tutkimuksiin, joissa neljään otteeseen verrattiin maahanmuuttajien marginalisoitumista suhteessa kantaväestöön. Tutkimuksen mukaan ulkomailla syntyneillä on suurempi riski syrjäytyä yhteiskunnasta kuin ruotsalaistaustaisilla. Esimerkkinä alueesta, jossa asuu paljon sosiaalisesti syrjäytyneitä, käytetään usein Ruotsin Malmössä sijaitsevaa Herrgårdenin asumalähiötä. Alueella asuu paljon turvapaikanhakijoina maahan tulleita maahanmuuttajia perheineen. Tämä Rosengårdin lähiön osa on viime vuosina saavuttanut paljon huomiota sosiaalisten ongelmien aiheuttamilla mellakoillaan. Helsingin Sanomien artikkelin mukaan (HS 14.7.2009, A1) tilanne on kärjistynyt siihen, että

käytännössä poliisi pitää suurella voimalla kantta kiehuvan painekattilan päällä odottaen, että joku kytkisi lieden pois päältä. Artikkelin mukaan nappulan vääntäjänä tulisi olla muut viranomaiset kuten koulu- ja sosiaalitoimi sekä työvoimaviranomaiset, sillä poliisi ei pysty ratkaisemaan köyhyyttä, ahtautta eikä työttömyyttä.

Turvapaikanhaku on olosuhdekysymys. Maahanmuuttoviraston (www.migri.fi) kotisivujen mukaan syitä turvapaikan hakemiseen on monenlaisia. Muun muassa kotimaassa koettu vaino poliittisen mielipiteen vuoksi tai huonot elinolosuhteet kuten köyhyys, sota ja ympäristökatastrofit ovat tällaisia syitä. Rosengårdin kaltaisten ns. köyhyyden kasautumisalueiden syntymisistä on Suomessa varoiteltu jo pitkään. Suomessa suurin osa turvapaikanhakijoista asuu päätöksen odotusaikana vastaanottokeskuksessa. Tämä antaa vastaanottokeskusten sosiaalityöntekijöille mahdollisuuden vaikuttaa asiakkaan tulevaisuuteen mm. kuntaan muuton tilanteessa. Mikäli prosessi toimii suunnitellusti, Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukset (ELY-keskus) myöntävät kuntapaikkahakemuksen avulla asiakkaalle kuntapaikan. Sosiaalityöntekijä voi kertoa kuntapaikan etsijälle nuoren kiinnostuksen kohteet, vahvuudet ja voimavarat. Ohjauksen ja neuvottelujen avulla sosiaalityöntekijä voi pyrkiä vaikuttamaan nuoren päätökseen siitä, mihin kuntaan hänen olisi hyvä sijoittua. Hänelle pyritään hankkimaan koulutuspaikka tai ainakin neuvomaan alueen koulutusmahdollisuuksia. Lapsiperheitä kannustetaan asettumaan alueille, joissa on hyvät koulutus- ja työllistymismahdollisuudet sekä mahdollisuus tarpeeksi isoon asuntoon. Suomen perustuslaki toki sallii kansalaisen itsensä valita asuinkuntansa, mutta ohjauksella voidaan vaikuttaa ainakin hieman siihen, että kaikki asiakkaat eivät muuttaisi pääkaupunkiseudulle, missä mm. sosiaalipalvelujen saanti on vaikeampaa ja näin syrjäytymisriski kasvaa.

Martti Ahtisaari sanoi Nobelin rauhanpalkintopuheessaan marraskuussa 2008, että aina, kun jollakin alueella on paljon nuoria miehiä ilman työtä ja tekemistä syntyy ongelmia. Monissa maailman maissa usko, uskonto ja sen ääriaineeksista ponnistava suvaitsemattomuus ja ahdasmielisyys tuottavat maan asukkaille paljon vaikeuksia kaventamalla ihmisoikeuksia ja demokratiaa. Moni joutuu pakenemaan kotimaastaan mielipiteidensä vuoksi. Äärimmilleen viety nationalismi tai heimosidonnaisuus ja uskonnollinen fanaattisuus jäytää monia valtioita puhjeten jatkuvasti uusiksi levottomuuksiksi tai sodiksi. Tavanomainen tapa supistaa kaikki sotien syyt taloudellisiin

tekijöihin saattaa olla liian ohut. Vaikka saisimme koko maapallon hyvin toimivien markkinoiden piiriin tai ratkaisisimme valtioiden väliset ja sisäiset taloudelliset eturistiriidat, ei ole varmaa, että kulttuuriset jännitteet katoaisivat. Moraalikeskustelussa kulttuurien kunnioittaminen on tällä hetkellä niin vastaansanomaton periaate, että se väkisinkin tuo mieleen ajat, jolloin usko Jumalan säätämään järjestykseen oli vastaavassa asemassa. (Ollila 1999, 34) Mikäli Ollila olisi esittänyt edellä olevan mielipiteen muualla kuin demokratiaan ja sananvapauteen uskovassa maassa, hän tuskin olisi jäänyt ilman rangaistusta.

Thomas Freidmanin (2000, 356-357) mukaan kehittyvää yhteiskuntaa ei voi rakentaa, jos samalla tuhotaan yhteiskunnan kulttuuriperusta, joka antaa pohjan kansainvälisessä vuorovaikutuksessa tarvittavalle itseluottamukselle ja kiinteydelle. Hänen mukaansa myös ilman kestävästä kulttuurista ei voi olla kestävästä yhteisöstä, eikä ilman kestävästä yhteisöstä voi olla kestävästä globalisaatiosta. Globalisaatiojärjestelmässä on aika merkityksetöntä, missä joku maa sijaitsee. Vähän merkitystä on myös sillä, keitä maassa oli. Freidmanin mukaan maiden pitäisi tietysti vaalia kulttuuriaan ja perintöään, mutta ne eivät voi ratsastaa sillä. Nyt on tärkeää se, mikä maa on, ja se riippuu siitä, tekeekö maa vaurauden mahdollistavia valintoja. Maailmassa, jossa pääoma liikkuu kansainvälisesti, ei ole mahdollista poiketa kovin paljon muiden maiden veroasteesta. Kun työvoimakin liikkuu yli rajojen, ei voi poiketa liiaksi muiden palkkatasosta. Tekninen ja taloudellinen kehitys sekä tiedon demokratisoitumisprosessi ei tietenkään selitä kaikkea, mitä maailmassa nyt tapahtuu. Ihmiset siirtyvät kiihtyvällä vauhdilla maaseudulta ja maaseudun elämäntyylistä kaupunkeihin muodin, elintarvikkeiden, markkinoiden ja viihdemaailman virtauksien pariin. Freidmanin mukaan globalisaation maailma muuttaa kaikki ystävät ja vihamiehet ”kilpailijoiksi”. (Freidman 2000, 39) Kuitenkaan globalisaation aiheuttamat taloudelliset paineet eivät aina heikennä lasten elinoloja (Takala 2005, 45).

Edellä esitetyssä on kyseessä rauhanomainen tapahtuma, mutta turvapaikanhakijat saapuvat maahamme usein erilaisilta konfliktialueilta. Harva asia raivostuttaa ihmisiä niin paljon kuin se, että heiltä viedään identiteettiä tai koti. Ihmiset kuolevat, tappavat ja laulavat, rukoilevat ja kirjoittavat romaaneja identiteettinsä ja kotinsa puolesta. Ilman kotia ja yhteenkuuluvaisuuden tunnetta elämä muuttuu tyhjäksi ja juurettomaksi (Freidman 2000, 61).

Kun perheen elämä muuttuu hengissä pysymisen taisteluksi tai taloudelliseksi kilpailuksi, syntyy lapsen asemaan helposti turvallisuusvaje. Aikaisemmin lasten jäädessä yksin kotiin ilman huoltajaa, yhteisö kuten naapurit, usein huolehti lapsista kollektiivisesti. Tänä päivänä aikuiset saattavat ajatella, että lapset ja nuoret ovat turvassa kotonaan istuessaan tietokoneensa äärellä. Valitettavasti näin ei ole, vaan tietotekniikan mukanaan tuoma ajattelu, Internet-yhteys joka kotiin, on mukana sekä hyvässä että pahassa. Tekniikan globaali kehitys ei siis suojele lasta aikuisten hyväksikäytöltä edes kotona ja tämä tulisi vanhempien tiedostaa. Tarina kertoo, että pojat Kabulin Internet -kahviloissa surffaavat netissä ja lukemalla erilaisia nettisivustoja etsivät paikkaa minne lähteä.

Naiset ja pikkulapset ovat yhteiskunnan haavoittuvin ja laiminlyödyin osa. Nainen on miehensä ja usein myös miehen suvun naimakaupassa kalliisti ostettua omaisuutta. Hänen kuuluu synnyttää sukuun poikalapsia ja palvella suvun piikana, varsinkin jos sattuu olemaan nuorin miniä tai miehen nuorin vaimo. Hän hoitaa ja kasvattaa lapset, kuokkii pellot, kantaa kotiin veden ja polttopuut sekä ruokkii perheen. Hän elää täysin miehensä tai tämän suvun armoilla. Tosin hän pahimmassa hädässä voi paeta lapsuuden kotiinsa. Näin kirjoittaa Leena Kaartinen artikkelissaan Neuvolatoimintaa Kabulissa. Artikkelin on vuodelta 1989 mutta valitettavasti naisen asema Afganistanissa ei ole juurikaan parantunut. Mies saattaa lyödä naisensa hengiltä, mikäli löytää häneltä ehkäisytabletteja. Mutta mitä tapahtuu, kun tällainen nainen nykyajan keinoin saapuu Suomeen ja hakee perheineen turvapaikkaa. Häntä naurattaa, kun hänelle muun muassa kerrotaan, että Suomen laki kieltää lapsen lyömisen. Vain arvailuksi jää, mitä nauru tässä tilanteessa tarkoittaa.

Suomeen on 1980-luvun jälkeen tullut enenevässä määrin maahanmuuttajaryhmiä. Globalisoitua monikulttuurinen Suomi on siis kohdannut uusia haasteita uusien asukkaidensa myötä ja etenkin sosiaalitoimelle uudet asiakasryhmät synnyttävät uusia tiedollisia haasteita. Yksi tällainen erityishaaste on kunniaväkivalta. Rebwar Karimin (2010) mukaan, mikäli kunniaväkivalta-ajattelu saa säilyttää asemansa, ei maailmassa synny edistystä ei lapsen eikä naisen asemassa. Suomessa on vahva perheväkivallan perinne. Karimin (2010) mukaan toisin kuin perheväkivalta, kunniaväkivalta on aina ollut kytköksissä sukupuolimoraaliin. Kunniaväkivallalla on omassa kulttuuripiirissään usein jonkinlainen julkinen oikeutus. Perheväkivallalla julkista hyväksyntää ei yleensä ole.

Kunniaan liittyvällä väkivallalla pyritään säilyttämään tekijän asema ensisijaisesti perheen ulkopuolella, kun taas perheväkivallassa tavallisesti taistellaan valtasuhteista perheen sisällä. Molemmat väkivallan muodot liittyvät naisten alistamiseen ja asemaan yhteiskunnassa. Molemmat liittyvät vallankäyttöön. Molemmat saattavat johtaa uhrin väkivaltaiseen kuolemaan. Yhteisiä piirteitä on kontrolloinnissa ja henkisen ja fyysisen väkivallan käytössä.

Vastaanotto toiminnan sosiaalityössä kohtaa ihmisiä, jotka ovat kokeneet niin sanotusti kovia. Menneet kokemukset saattavat muodostaa sellaisen kipujen tiheytymän, joka suorastaan halvaannuttaa ihmisen. Vaikeissa tilanteissa ihmiset saattavat takertua ajatukseen, että kyllä kotona kaikki oli paremmin, jolloin oma kulttuurinen käyttäytyminen vahvistuu ja tämä vahvistuminen tuo mukanaan uusia ilmiöitä. Toisinaan uusi tilanne johtaa toivottomuuteen ja omien voimavarojen häviämiseen etenkin, mikäli turvapaikkapäätöstä joutuu odottamaan pitkään. Vanhempien voimavarojen huetessa perheen lapset saattavat joutua haasteelliseen tilanteeseen. Eri syistä johtuen turvapaikanhakuprosessi saattaa olla perheen vanhemmille hyvin haastava. Lapset joutuvat odottamaan vastaanottokeskuksessa arkipäivässä horjuvien vanhempiensa kanssa turvapaikkapäätöstä. Odotusvaiheessa vanhemmat voivat päätyä tilanteeseen, jolloin omat voimavarat loppuvat ja kokonaisvastuun perheen lasten hyvinvoinnista ottaa vastaanottojärjestelmä. Nämä ovat vastaanottojärjestelmälle hyvin haastavia tilanteita etenkin lapsen edun näkökulmasta.

3.6. Yhteenveto

Yhteiskunnallinen normikäsitys lapsesta ja lapsen edusta on, etenkin suhteessa häneen itseensä, vahvistunut huomattavasti viimeisen kuluneen sadan vuoden aikana. Tätä kehitystä on tukenut muun muassa YK:n lapsen oikeuksia koskeva yleissopimus kohottamalla lapsen aseman virallisesti samanarvoiseksi muiden kansalaisten kanssa. Se velvoittaa hallintoviranomaiset ja lainsäätäjät huomioimaan lapsen edun esisijaisuuden. On erittäin tärkeää, että lapsen edun kriteerit määritellään lainvalmistelussa ja otetaan huomioon viranomaisten päätöksenteossa. Kun maan lain säädäntö velvoittaa toimimaan tietyllä tavalla, niin se muokkaa toimintakulttuuria. Suomessa tällä hetkellä voimassa olevan Ulkomaalaislain mukaan päätöksenteossa, joka koskee 18 vuotta nuorempaa lasta,

on erityistä huomiota kiinnitettävä lapsen etuun sekä hänen kehitykseensä ja terveyteensä liittyviin seikkoihin. Lapsen mielipiteet tulee ottaa huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti niin, että myös nuorempaa kuin 12 vuotta täyttäneitä lasta voidaan kuulla.

Tällä hetkellä pakolais- ja turvapaikkapolitiikassa lapsen edun käsitettä kuitenkin käytetään eri merkityksissä. Eri hallinnonaloilla on erilaisia käsityksiä siitä, miten lapsen etu kunkin lapsen kohdalla tulee selvittää ja mitä asiantuntemusta selvityksessä tulee käyttää. Lapsen etua arvioitaessa keskeistä on nojautuminen lastensuojelutyön asiantuntemukseen. Viranomaisten keskinäinen avoimuus ja tietojenvaihto, vaitiolovelvollisuutta unohtamatta, turvapaikkaprosessissa toteutuu mm. siten, että sosiaalityöntekijä kirjoittaa Maahanmuuttovirastolle lausunnon lapsen edusta. Lasta tulee tukea yhteydenpidossa vanhempiinsa ja järjestää siihen mahdollisuudet. Alaikäisten ilman huoltajaa tulleiden turvapaikanhakijoiden vanhemmat tulee pyrkiä jäljittämään. Tavoitteena on tukea yksin tulleen alaikäisen turvapaikanhakijan vapaaehtoista paluuta kotimaahansa, ottaen kuitenkin huomioon lapsen ikä ja kehitystaso. Yksin tulleen alaikäisen mahdollinen palauttaminen tulee valmistella huolellisesti ottaen huomioon lapsen etu. Yksin tullut lapsi on usein uhri, ja lapsen lähettämiseen voi liittyä rikollista toimintaa kuten ihmiskauppaa.

The International Organisation of Migration käsikirjan mukaan (2007, 92-93) haavoittuvien ryhmien edustajien kanssa työskenneltäessä on hyvä pitää lähtökohtana voimaantumisen periaatetta, eli henkilö nähdään yksilönä, jolla on käytössään paljon henkilökohtaisia voimavaroja ja keinoja ratkaista oman elämänsä ongelmia, eikä uhrina tai ongelmatapauksena, joka tarvitsee holhousta. Tästä näkökulmasta katsottuna auttajan tehtävänä onkin tukea ja rakentaa henkilön omanarvontuntoa ja itseluottamusta, jotta hän pystyy ottamaan vastuun omasta elämästään ja tekemään siihen vaikuttavia päätöksiä tietoisesti. Annettavan tuen avulla yksilön tulisi kyetä löytämään sisäiset voimavaransa ja selviytymiskeinonsa, joiden varassa hän kykenee tunnistamaan tarpeensa, tavoitteensa ja vahvuutensa sekä pystyy löytämään ratkaisuja ongelmiinsa ja saavuttamaan asettamansa tavoitteet. Tätä ammatillista, suunta- ja päämäärähakuista tukisuhdetta ei saa sekoittaa ystävyys-suhteeseen, mikä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että se olisi vailla empatiaa, lämpöä tai aitoutta. Voidaksemme luoda hyvän työilmapiirin meidän täytyy olla kykeneviä eläytymään muiden ihmisten asemaan. Yritämme asettautua toisen ihmisen tilanteeseen.

Yritämme asettautua toisen ihmisen asemaan toivoen, että voisimme tuntea ja ymmärtää toisen ihmisen tunteita, ajatuksia, toimintaa ja motiiveja (Trevithick 2008, 210).

Vastaanottotoiminnassa lapsen oikeus saada ymmärtämystä ja hellyyttä sekä iän ja kehitystason mukaista valvontaa ja huolenpitoa saattaa joutua monella tapaa haastavaan tilanteeseen. Vanhempien kyky ja mahdollisuudet vastata lapsen tarpeisiin ovat tuolloin haasteessa. Vanhemmat itse ovat heille uudessa elämäntilanteessa, joten lapsen asema saattaa unohtua tai joutua kulttuuriseen ristiriitaan. Lapsen oikeus hyviin ja lämpimiin emotionaalisiin suhteisiin on ehkä lapsen tärkein hänen elämäänsä vaikuttava seikka. Lapsen oikeus hyvään kasvatukseen ja tunnesiteiden luomiseen tai niiden eheyttämiseen on otettava huomioon kaikissa viranomaisten tekemissä lasta koskevissa ratkaisuissa (Räty, 2007, 29).

Syksyllä 2009 käynnistyivät kotouttamislain muutoksen valmistelut. Tavoitteena oli syksyn 2010 aikana tuoda eduskuntaan esitys, jossa vastaanottotoimintaa säädellään omalla lailla. Nykyiseen ulkomaalaislakiin liittyvässä hallintovaliokunnan mietinnössä (4/2004) sanotaan, että lasta koskevissa ratkaisuissa on keskeistä, että päätöksentekijä selvittää, mikä ratkaisu on juuri kyseessä olevan lapsen edun mukainen. Lapsen etu on aina yksilöllinen ja sidottu lapsen kulloiseenkin elämäntilanteeseen. Lapsen etu tulee harkita kokonaisuudessaan ottaen huomioon mahdollisuuksien mukaan lapsen toivomukset, mielipiteet ja yksilölliset tarpeet. Lapsen edun toteutumisessa lapsen kuulemisella on olennainen merkitys. Kaikissa tilanteissa, joissa on kysymys ulkomaalaislakiin perustuvasta lasta koskevasta päätöksenteosta, tulee olla käytettävissä lastensuojelukysymyksiin perehtyneen asiantuntijan näkemys lapsen edusta. Yleensä tämä lastensuojelukysymyksiin perehtynyt asiantuntija on vastaanottokeskuksessa työskentelevä Maahanmuuttovirastolle lausunnon kirjoittava sosiaalityöntekijä. Lapselle on annettava riittävästi tietoa, jonka avulla hän pystyy muodostamaan ja ilmaisemaan asiassa oman näkemyksensä. Lapsen kuuleminen ei kuitenkaan merkitse sitä, että hän olisi osallinen päätöksenteossa. Kuuleminen tarkoittaa muuta kuin puhevaltaa, joka taas on eri asia kuin päätöksenteko (Mahkonen 2007, 112).

Tämän tutkimuksen tekijän kokemuksen mukaan sosiaalityö vastaanottotoiminnassa on lähtökohtaisesti hyvin positiivista ja tulevaisuuteen suuntautuvaa. Asiakkaiden

vastaanottokeskuksessa viettämä aika asettaa runsaasti haasteita asiakkaiden, etenkin lapsiperheiden vanhempien toimintakyvyn tukemiselle. Turvapaikanhakijat ovat asettaneet elämänsä ja tulevaisuutensa alisteiseksi normijärjestelmälle ja prosessille, joka ei ole viime kädessä riippuvainen heistä itsestään vaan ympäröivästä yhteiskunnasta ja sen tavasta tulkita heidän asemaansa ja kokemuksiaan. Asiakas on luopunut oikeudestaan pitää omat salaisuutensa sivullisten ulottumattomissa (Mahkonen 2010, 57). Oleskelulupapäätöksen odotus- ja päätösvaiheessa vastaanottokeskus pyrkii huolehtimaan asiakkaan tarpeista ja hyvinvoinnista. Toiminta vastaanottokeskuksissa perustuu toimintajärjestelmässä määriteltyihin palveluihin. Kuitenkin lähes päivittäin työntekijät joutuvat uusien erityiskysymysten eteen. Tämä saattaa olla työn ”suola”. Onko sosiaalityön vastuu ”kovat palvelut” (ruoka, asunto ja huonekalut jne.) vai aineettomat ns. ”pehmeät palvelut” (kuuntelu, ymmärrys, apu ongelmien ratkaisemisessa), joita työntekijä voi perheelle antaa (Crosson-Tower 2005, 249). Suomessa vastaanottokeskustoiminta vastaa näistä molemmista palveluista. Inhimillisestä näkökulmasta katsottuna keskuksista ei saa tulla asiakasvarastoja, koska tuolloin varsinainen kotouttamisprosessi asiakkaiden passivoitumisen ja laitostumisen myötä kärsii ja heikkenee.

Edellisissä kappaleissa on pyritty hahmottamaan ja sitä kautta määrittämään lapsen etu - käsitettä ja sen moninaista normittamista erilaisissa sopimuksissa, laissa, asetuksissa, ohjeistuksissa, jotka liittyvät vastaanottotoimintaan. Tavoitteena on ollut nostaa esille niitä lähestymiskulmia, joilla on olennaista merkitystä lähestyttäessä lapsen etu -käsitettä vastaanottotoiminnan kontekstissa ja näin muodostaa teoreettinen tausta tälle tutkimukselle.

4 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA -MENETELMÄT

Tämän tutkimuksen tavoitteena on tarkastella lapsen etu -käsitteen määrittelyä vastaanottotoiminnan sosiaalityössä. Tutkimusasetelmaksi valittiin paneeliasetelma, jossa käytettiin samoja panelisteja useampaan kertaan. Panelisteina toimivat Suomen vastaanottokeskusten sosiaalityöntekijät. Tavoitteena oli ainakin kaksi eri kyselykertaa, jonka vuoksi vastaajilta pyydettiin ensimmäisen kyselykierroksen aikana lupa siihen, että heille voi lähettää myös toisen kyselykierroksen kysymykset. Erona klassiseen koeasetelmaan on se, että paneeliasetelma ei edellytä kontrolliryhmän käyttöä (<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/tutkimus/asetelma.html#paneeli>).

4.1 Tutkimuskysymykset

Lähtökohtaisesti tutkimustehtävää lähdettiin kartoittamaan seuraavien kysymysten pohjalta: ”Miten alaikäisenä Suomeen saapuneen lapsen etu otetaan huomioon turvapaikanhakuprosessiin liittyvässä sosiaalityössä?” Vastaanottotoiminnan näkökulmasta on tarkoitus selvittää, miten vastaanottotoiminnan piirissä työskentelevä sosiaalipuolen henkilökunta huomioi ja määrittelee lapsen edun toiminnassaan. Miten sosiaalityöntekijät näkevät lapsen edun toteutuvan aikuispuolella vanhempiensa kanssa asuvien lasten kohdalla ja miten alaikäispuolella työskentelevät kokevat lapsen edun tulevan otetuksi huomioon? Millainen työväline lapsen etu -käsite on käytännön työssä?

Tämän tutkimuksen tutkimuskysymykseksi muodostui, **millä tavalla sosiaalityöntekijä määrittelee lapsen edun vastaanottotoiminnan sosiaalityön asiakkuudessa?**

Tutkimuksen yhteiskuntafilosofinen tarkastelunäkökulma nousee lapsen etu -käsitteestä ja siitä, miten sitä kansainvälisissä säännöksissä ja kansallisissa lainsäädännössä käsitellään ja tulkitaan. Lapsen etu -käsitettä ei ole yksiselitteisesti määritelty missään. Kuten luvun 2 kuvio 2 havainnollistaa, on lapsen edun määrittely niin, että se sopisi kaikille kussakin yksilöllisessä tilanteessa, kulloisetkin olosuhteet huomioon ottaen, melko mahdoton

tehtävä. Määrittely määräytyy aina määrittelijän näkökulmasta. Tässä tutkimuksessa määrittely on tehty sosiaalityön näkökulmasta.

Tämän tutkimuksen tärkeimpinä kulmakiviä ovat ihmisoikeus- ja lastenoikeuksiin liittyvinä säännökset kuten Yhdistyneiden Kansakuntien Ihmisoikeusjulistus vuodelta 1953 sekä Lapsen oikeuksien yleissopimusta vuodelta 1989, jonka Suomi on ratifioinut vuonna 1991. Euroopan Neuvoston Minimidirektiivi sisältää toimialamme tärkeimmät viittaukset lapsen etuun, joten se on huomioitu laajasti. Eri kyselykierroksia analysoidessa tuli muistaa globaali- ja tulevaisuusnäkökulma, mikä on lapsen arkipäivässä tavanomaista lapsen etua ja mikä ei. Globalilla näkökulmalla tutkija tarkoittaa lasten liikuttelua, joko vanhempiensa kanssa tai yksin ilman vanhempiaan, maapallolla paikasta toiseen, kansallisten rajojen ulkopuolelle. Tulevaisuusnäkökulma määritellään ajatuksilla, että lapsen elämässä on aina mukana tulevaisuusnäkökulma ja lähtökohtaisesti turvapaikanhakija etsii elämälleen turvallisempaa tulevaisuutta. Suomessa vastaanottokeskuksissa aikuispuolen alkuhaastattelussa kerrotaan asiakkaalle hänen oikeutensa mutta myös velvollisuutensa. Tutkija toivoi löytävänsä oikeuksien ohella myös ne velvollisuudet, jotka koskevat alaikäisiä asiakkaita siis lapsia.

4.2 Tutkimusmenetelmät

Tämänkin tutkimuksen kannalta kaivattua tietoa voi saada monella tavalla. Tom Erik Arnkil (2005, 180) kirjoittaa kirjassa *Sosiaalityön käytäntötutkimus*, että dilemman ratkaisemiseksi on pikemminkin tarkennettava erittelyä kuin siloteltava sitä. Hän kirjoittaa myös, että Jean-Francois Lyotardilla on upea teesi: ”Tutkimuksen tehtävä ei ole ainoastaan tehdä tuntematonta tunnetuksi, vaan myös tehdä tunnettua tuntemattomaksi” (Arnkil 2005, 180). Tehtävänä on siis problematisoida itsestään selvänä pidettyä asiaa. Lapsen edun huomioiminen vastaanotto toiminnassa on itsestään selvyys, mutta miten sen huomioiminen käytännössä sosiaalityön arkipäivän toiminnassa tapahtuu?

Päämääränä on tarkastella ja vertailla, miten sosiaalityö ottaa huomioon lapsen edun vastaanotto toiminnassa Suomen uuden lastensuojelulain hengessä, globaalia näkökulmaa käyttäen ja tulevaisuusnäkökulmaa valottaen. Lapsen elämään liittyy aina tulevaisuus-

ulottuvuus. Miten sosiaalityöntekijät näkevät lapsen edun toteutuvan aikuispuolella vanhempiensa kanssa asuvien lasten kohdalla ja miten alaikäispuolella työskentelevät kokevat lapsen edun tulevan otetuksi huomioon?

Olosuhteiden positiivisella myötävaikutuksella sekä hiljaisella tiedolla siitä, että sosiaalityöntekijöillä on runsaasti mielipiteitä ja he yleensä argumentoivat runsaasti keskenään asiakkaisiin liittyvistä kysymyksistä, päädyin tässä tutkimuksessa laadulliseen tutkimukseen ja argumentoivan Delfoi -menetelmän käyttöön. Tutkimuksen tekoajankohtana vastaanotto toiminnan toimintaympäristöä kuvasi parhaiten sana kiire, koska asiakasmäärät olivat ennätyselliset niin aikuisten kuin alaikäisten turvapaikanhakijoiden määrällä mitattuna. Kiire ja tulevaisuuteen suuntautunut kehittämistyönäkökulmani antoivat idean tämän tutkimuksen metodologiselle lähtökohdalle Delfoi-tekniikalle. Tutkimuksessa käytettiin aineistohankintamenetelmänä Osmo Kuusen (2003) kehittämää argumentoiva Delfoi -menetelmää, jota noudattaen tutkimus jaettiin alkuasetelmassaan kolmeen vaiheeseen:

- ✓ I vaihe: asiantuntijoille tehtiin kirjallinen kysymys
- ✓ II vaihe: laadullinen kyselylomake asiantuntijoille
- ✓ III vaihe: asiantuntijoiden haastattelu

4.2.1 Delfoi-menetelmän piirteitä

Osmo Kuusen (2001, 19-20) mukaan Delfoi-menetelmällä on kolme keskeistä piirrettä:

1. Anonyymius, jolloin asiantuntijoiden kommentit pysyvät tutkimuksen ensimmäisessä ja toisessa vaiheessa anonyymeinä. Mikäli asiantuntijat ovat mukana omalla nimellään, heidän argumenttinsa ja ajatuksensa on irrotettu henkilöistä. Anonyymius antaa näkökohdan esittäjälle mahdollisuuden irtautua viiteryhmästä ja esittää ajatuksiaan ilman asiantuntija-asemansa vaarantumista. Kiistanalaiseksi anonyymius muodostuu silloin, kun asiantuntijat esittävät näkemyksiä, jotka muokkaavat yleistä mielipidettä hänen haluamaansa suuntaan (Kuusi 2003, 211).

2. Monivaiheinen tutkimus, jossa asiantuntijat saavat usean tutkimusvaiheen aikana mahdollisuuden kommentoida muiden asiantuntijoiden näkemyksiä. Tutkimuksen monivaiheisuus antaa asiantuntijoille mahdollisuuden muuttaa omia mielipiteitään ja täsmentää näkemyksiään. Monivaiheisuus on tutkimusmenetelmän rikkaus. Tutkimusraportin tulokset ovat tutkimuksen toisen vaiheen eli laadullisen kyselylomakkeen tulosten raportointia. Kaikki raportin sitaatit ovat peräisin asiantuntijoiden kirjallisista vastauksista sekä ensimmäisen että toisen vaiheen kyselylomakkeeseen. Suorat lainaukset on esitetty kursiivisella tekstillä muun tekstin joukossa.
3. Palautteen antamisen mahdollisuus. Asiantuntijat saivat tämän tutkimuksen toisen vaiheen aikana antaa kommentteja heille esitetyistä kysymyksistä. Aikaisemmin menetelmässä annettiin enemmän painoa vastausten hajatiedoille. Nykyään painotetaan asiantuntijoiden tekstikommentteja.

Delfoi-metodin ansio on sen vastavuoroisuus. Tässäkin tutkimuksessa asiantuntijoiden ensimmäisen vaiheen näkemykset ohjasivat tutkimuksen etenemistä myöhemmissä vaiheissa. Alun perin Delfoi -tekniikkaa sovellettiin runsaasti suunnittelun ja päätöksenteon tukena ja aineistot muodostivat hyvän pohjan skenaario- ja strategiatyöskentelylle. Mika Mannermaan (2009) mukaan se sopii metodina kuitenkin myös tuottamaan tulevaisuusarviointia yleisempään yhteiskunnalliseen keskusteluun ilman suoraa yhteyttä suunnitteluun ja päätöksentekoon.

Delfoi-tekniikalla pyritään löytämään tietoa tai ainakin asiantuntijoiden käsityksiä asioista, joista ei ole muuten mahdollisuutta saada täsmällistä tietoa (Metsämuuronen 2003, 242). Lapsen etu -käsitteeseen liittyvä tieto on juuri tällaista vaikeasti tavoitettavaa tietoa, koska käsitettä on hankala normittaa ja määritellä. Alkuperäisen Delfoi -prosessin peruselementit olivat informaatiovirran strukturointi etukäteen valmistettujen kysymysten avulla, iteraatiot ja osallistujien tuottama kontrolloitu palaute. Kysymyksiä tehdään usean kierroksen ajan kunnes saavutetaan haluttu muuttumattomuus eli stabiliteetti. Osallistujat osallistuvat kyselyihin anonyymisti, jolloin yksittäisen asiantuntijan arvio tai mielipide ei tule muiden tietoon. Vastausten tilastollisuus tarkoittaa, että ryhmän mielipide määritellään sen jäsenten yksilöinä esittämien arvioiden sopivaksi yhdistelmäksi (Mannermaa 2009).

Delfoi-tekniikkaa kohtaan on esitetty kritiikkiä, koska se on melko helppo omaksua ja toteuttaa. Mika Mannermaa (2009) kirjoittaa Tulevaisuusbarometrit artikkelissaan, että on monta tapaa tehdä tutkimus huonosti, mutta yleensä on olemassa vain muutama onnistunut ratkaisu. Vaikka tämä pätee mihin tahansa tutkimusmetodiin, Delfoi-tekniikan, kuten Mannermaa sen nimeää, kohdalla on erikseen korostettava sitä, että metodin peruspiirteiden helppo omaksuttavuus ei saisi johtaa lipsumiseen tutkimuksen laatuvaatimuksista. (Mannermaa 2009) Ensimmäinen kritiikin kohde on asiantuntijoiden valinta. Kukaan ei pysty sanomaan, kuinka monta asiantuntijointa tulisi olla, tai edes kuka on riittävä ”asiantuntija” paneeliin. Keskeinen ongelma on myös riittävän konsensuksen löytyminen. Tämä yleensä perustuu kvantitatiiviseen mielipiteiden arvostamiseen. Kritiikkiä on myös esitetty siitä, että Delfoi-tutkimuksen reliabiliteetti on epämääräinen, olisivatko toiset asiantuntijat antaneet toisenlaisen lopputuloksen (Metsämuuronen 2003, 244 – 245).

Delfoi-menetelmä valittiin tähän tutkimukseen, koska ilmiönä Suomeen tulevat turvapaikanhakijalapsen on melko uusi ja jatkuvassa muutoksen tilassa, niin hakijamäärien, prosessin, ohjaavan tahon ohjeistuksen, kuin lainsäädännönkin näkökulmasta. Alan kehittäminen ja kehittyminen edellyttää asiantuntijoiden kuulemistakin. Koska kyselyyn vastaajina toimivat lähes kaikki Suomen vastaanottokeskuksissa työskentelevät sosiaalityöntekijät, ei parempaa käytännön vastaanottotoiminnan sosiaalityön asiantuntemusta Suomesta voi tätä tutkimusta silmällä pitäen löytää. Tutkijan ymmärryksen mukaan lapsen edun toteutumisen valvominen turvapaikkaprosessissa on pitkälti vastaanottotoiminnassa työskentelevien sosiaalityöntekijöiden vastuulla.

4.2.2 Delfoin ensimmäinen kierroksen toteuttaminen

Delfoi-menetelmän onnistuneen käytön kannalta on ratkaisevaa löytää keskeiset asiantuntijat. Tutkija sai tilaisuuden osallistua toisena vetäjänä vastaanottokeskuksissa, ryhmä- ja perheryhmäkodeissa sekä tukiasumisyksiköissä työskentelevien sosiaalityöntekijöiden valtakunnalliseen työkokoukseen. Paikalle tuli 27 vastaanottotoiminnan piirissä työskentelevää sosiaalialan ammatillista asiantuntijaa, joten koossa oli vahva vastaanottotoiminnan asiantuntijaryhmä. Tällaista ainutlaatuista

tilaisuutta tutkimusaineiston kokoamiseen ei voinut jättää käyttämättä, koska erittäin harvoin näin laaja asiantuntijaryhmä on saapunut yhteiseen tilaisuuteen.

Tässä tapauksessa tutkija päätti ensimmäisen kierroksen aihealueen, lapsen etu vastaanottotoiminnassa. Kyselylomakkeen tai oikeammin kysymyksen (Liite 2.) muotoilussa oli tärkeää laatia kysymys niin, että epäselvyyksiä ja tulkinnanvaraisuutta kysymyksessä olisi mahdollisimman vähän. Pilottikyselyä ei suoritettu, mutta asiantuntija-apuna kysymyksen ymmärrettävyyden suhteen käytettiin Oravaisten vastaanottokeskuksen muodollisesti pätevää aikuisista ja lapsiperheasiakkaista vastaava sosiaalityöntekijää, joka ei voinut itse osallistua edellä mainittuun työkokoukseen. Aikataulullisesti tutkija sai tutkimuksen esittelyyn ja vastaamiseen opastamiseen aikaa noin viisi minuuttia ja vastaajilla oli aikaa vastata viisitoista minuuttia, joten nämä reunaehdot toivat mukanaan omat haasteensa. Ensimmäisen Delfoi-aineiston kerääminen tapahtui 3.4.2009 järjestetyssä sosiaalityöntekijöiden työkokouksessa Hämeenlinnassa. Kokoukseen osallistui 28 henkilöä, joista 27 oli paikalla kyselyn suorittamisen aikana. Osallistujille kerrottiin, miksi kysymys heille esitettiin ja että aikaa kysymykseen vastaamiseen oli noin viisitoista minuuttia, mutta mikäli halusi, kysymyslomakkeen saattoi palauttaa myöhemminkin päivien aikana. Kyselyyn vastasi 25 paikalla ollutta informanttia, joista yksi palautti lomakkeen kokouspäivän päätteeksi. Tämän Delfoi-tutkimuksen ensimmäisen kierroksen kato oli siis melko pieni, ainoastaan kaksi henkilöä. Yksi vastaaja jätti tyhjäksi kohdan ”suostun lisäkysymyksiin vastaamiseen”. Tämä kysymys tehtiin tulevia Delfoi-kyselykierroksia varten. Vastaajista 16 työskenteli aikuisten ja lapsiperheiden sosiaalityöntekijänä ja yksi vastaaja työskenteli sekä aikuisten- että alaikäisten sosiaalityöntekijänä ja loput 8 vastaajaa työskenteli pääasiallisesti alaikäisten turvapaikanhakijoiden kanssa.

Tutkimuksen ensimmäisen vaiheen tavoitteena ja tarkoituksena oli kartoittaa tutkimuksen aihekenttää ja kerätä asiantuntijoiden näkemys lapsen edusta vastaanottotoiminnassa vastausten antojankohtana. Asiantuntijoille annettiin siis mahdollisuus kertoa oma näkemyksensä asiasta annetun ajan puitteissa. Mikäli vastaaja halusi, hän saattoi käyttää vastaamiseen pidemmänkin ajan.

Ensimmäisellä kyselykierroksella oli tarkoitus selvittää ne muutokset, joiden kanssa tutkimuksen kohteena olevan klusterin toimijat joutuvat tekemisiin tulevaisuudessa. Vapaamuotoisten vastausten lisäksi asiantuntijavastaukseksi voidaan tulkita myös oraakkelin muihin tarkoituksiin laatima teksti (esimerkiksi tutkimuksen kohteena olevaa ongelmaa käsittelevä artikkeli tai muistio), josta asiantuntijan näkemys on tutkijan poimittavissa (Rautkylä-Willey & Valtakari 2001, 79).

Ensimmäisen vaiheen tutkimuskysymys oli lapsen edun huomioiminen koko vastaanottotoiminnassa, ei siis ainoastaan sosiaalityössä. Ensimmäisen Delfoi-kierroksen aihealueen rajaukseksi eli asiantuntijoille esitettäväksi kysymykseksi muotoutui ”Miten lapsen etu tulee otetuksi huomioon vastaanottotoiminnassa?” Tavoitteena oli, että tämä kysymyksen avulla otoksesta pyrittiin seulomaan argumentaatiotekniikan avulla ne asiantuntijat, jotka otettaisiin mukaan toiselle kyselykierrokselle. Asiantuntijalla tässä kontekstissa tarkoitetaan vastaajia, joka pystyvät parhaiten erittelemään argumentteja lapsen edusta vastaanottotoiminnassa ja joilla on jo jonkin verran työkokemusta alalta. Ensimmäisen kierroksen vastaukset olivat kaiken kaikkiaan hyvin laaja-alaisia ja asiantuntevia, joten kaikki informantit päätettiin ottaa mukaan myös toiselle kierrokselle. Saaduista ensimmäisen kierroksen vastauksista seulottiin toiselle kierroksella esitetyt kysymykset argumentointi- ja kategoriointitekniikan avulla.

4.2.3 Delfoin toisen kierroksen toteuttaminen

Toisella kyselykierroksella asiantuntijat arvioivat toimintaympäristön muutoksia ja valitsevat niistä tärkeimmät jatkokäsittelyyn (esimerkiksi valitsemalla viisi tärkeintä muutosta). Tämän jälkeen tutkija laatii toimintaympäristön muutoksista synteesin taustaksi ja jatkotyöskentelyn pohjaksi (Rautkylä-Willey & Valtakari 2001, 80). Tässä tutkimuksessa asiantuntijoille esitettiin ensivaiheen vastausten pohjalta koottu kuvioanalyysi, ja siihen perustuvat kysymykset ja/tai väittämät lähetettiin samojen asiantuntijoiden vastattavaksi ja kommentoitavaksi.

Toisen Delfoi-kierroksen avulla pyrittiin valottamaan ja keskittymään kysymysalueisiin, jotka nousivat ensimmäisen kierroksen analyysistä. Analyysin johtajatuksena oli etsiä informanttien argumenttien joukosta lapsen oikeudet ja lapsen velvollisuudet. Delfoin

ensimmäisen vaiheen analysoinnin pohjalta tutkija päätyi nostamaan esiin neljä kategoriaa joissa lapsen etu määrittyy ja näin muodostuivat seuraavat tasot:

1. yksilötaso
2. vanhempien, perheen ja edustajan taso
3. vastaanottotoiminnan taso
4. kulttuurin ja taustan taso

Tavoitteena oli saada tämän jaottelun avulla toiselle kierrokselle tietoa siitä, miten lapsen etu -käsite löytyy tästä ajattelusta yksintulleiden alaikäisten ja aikuisten ja lapsiperheiden vastaanottotoiminnan piirissä asuvien lasten näkökulmasta metatasossa.

Toisen Delfoi-aineiston kerääminen tapahtui sähköpostin avulla. Ensimmäisellä Delfoi-kierroksella vastaajilta oli pyydetty lupa lähettää toisen kierroksen kysymykset. Näin ollen tutkijalla oli käytössään vastaajien antamat sähköpostiosoitteet. Sähköpostikysely liitetiedostoineen (liite 3) lähetettiin 2. maaliskuuta ja vastaukset pyydettiin palauttamaan 31.3.2010 mennessä. Sähköposteista 4 kappaletta palautui takaisin, jonka perusteella tutkija totesi, että kolme edellisen kierroksen vastaajaa oli vaihtanut työpaikkaa ja yksi heistä oli äitiyslomalla. Annettuun vastausaikaan mennessä vastauksia palautui 4 kappaletta. Yksi vastaaja palautti vastauksensa myöhemmin. Toisen kierroksen vastauksia saatiin siis yhteensä 5 kappaletta. Näin ollen vastausprosentiksi muodostui 25. Vastausprosenttia on voitu nostaa tiedustelemalla etukäteen osallistumishalukkuutta. Näin toimittiin mutta silti vastausprosentti jäi alhaiseksi. Kuusen (2002, 217) mukaan on kuitenkin äärimmäisen tärkeä ymmärtää, että asiantuntijamenetelmiä käytettäessä ratkaisevaa on asiantuntijoiden laatu eikä määrä.

4.2.4 Delfoin kolmannen vaiheen toteuttaminen

Delfoin kolmannen vaiheen aineiston keruu tapahtui haastattelemalla yhtä asiantuntijaa. Asiantuntijavalinnassa ongelmana on Kuusen (2002, 217) mukaan on, että parhaat asiantuntijat eivät suinkaan aina ole parhaita argumenttien tuottajia. Yksi käytännössä varsin hyvä menettely paneelin valinnassa on ns. lumipallomenetelmä (snow bolling method). Osapaneelien valinnassa käytetään tässä menetelmässä avaininformantteja, jotka Delfoi-managereiden ohjeistamana valitsevat itsensä ohella joukon panelisteja. Paneelin

onnistunut valinta edellyttää sen kehittämissyhteisön rakenteen tutkimista, jonka päätöksistä arvioitava kehitys riippuu (Kuusi, 2002, 218). Tutkimuksen Delfoi -kierroksen ensimmäisessä vaiheessa miettiessä tulevan paneelin koostumusta, eli keitä voisi haastatella kolmannessa vaiheessa, oli jo melko selvää, että henkilö joka on työskennellyt sekä aikuis- että alaikäispuolella on itse oikeutettu mukaan paneeliin. Hänellä on työkokemuksen tuomaa näkemystä, hiljaista tietoa, lasten elämästä vastaanottokeskuksissa ja siitä miten lapsen etu niissä toteutuu.

4.5.5 Tutkijan oma positio ja tutkimuksen etiikka

Tässä tutkimuksessa tavoitteena on tarkastella lapsen edun määrittymistä vastaanottotoiminnan sosiaalityössä, Suomen uuden lastensuojelulain hengessä, globaalia näkökulmaa käyttäen. Tutkimustyö on ollut minulle haastavaa, koska olen tutkimuksen aikana lähes päivittäin saanut olla mukana vastaanottotoiminnan kontekstissa ja oma vahva kiinnostus globaaliin maailmaan on näin ollen ollut koko ajan läsnä arjessa. Toisaalta tutkimuksen kautta ja avulla on voinut paneutua niihin kysymyksiin, jotka käytännön työstä ovat nousseet esiin motivoivina haasteina tai hiertävinä eettisinä ongelmina.

Thomas L. Friedmanin (2000, 24) mukaan globalisaatio on yhtä väistämätön kuin auringon nousu. Mitä globalisaatio sitten merkitsee ihmisen, yksilön ja yhteisön näkökulmasta? Tutkijan ymmärrys globalisaatiosta perustuu omaan elämäkokemukseen ja ulkomaille suuntautuneiden työmatkojen aikana hankittuun hiljaiseen tietoon. Edellisessä työssäni sain vuonna 1997 omalle työpöydälleen pankkiyhteyden, jolla voi lähettää kansainvälisiä maksuja lähes minne tahansa maailman kolkkaan muutamassa hetkessä. Ymmärrys siitä, kuinka pieneksi maapallo oli kutistunut, heräsi. Mitä kaikkea maailmassa olikaan teknologian kehityksen myötä kymmenessä vuodessa tapahtunut ja mitä kaikkea taloussektorilla voi tällä nopealla pankkiyhteydellä tehdä. Mietin tuolloin vuoden 1986 tilannetta, jolloin yritin tuntitolkulla saada tilaamalla kaukopuhelinyhteyttä Kalkutasta Suomeen kuullakseni, mikä Suomen ydinvoimaloista oli pamahtanut. Sellaisen tiedon paikallinen puskaradio oli antanut. Olen jälkepäin ymmärtänyt, että ihan kaikkea en ymmärtänyt.

Kyseisessä työpaikassa hoidin myös kehitysyhteistyövastaavan tehtäviä. Siirryttyäni sosionomiksi opiskelun kautta vastaanottoiminnan vs. sosiaalityöntekijäksi minua kohtasi hämmennys. Miten on mahdollista, että kohtelemme asiakkaitamme niin eri näkökulmasta kohdatessamme heidät kehitysyhteistyön piirissä heidän omassa lähtömaassaan? Esimerkkinä erilaisesta näkökulmasta otan luku- ja kirjoitustaidon. Toimiessamme kehitysyhteistyössä toiminnan tärkeä tavoite on saada alueen asukkaat oppimaan luku- ja kirjoitustaidon, myös tytöt ja naiset. Suomessa suomalaisen vastaanottoiminnan piirissä saattoi olla lukutaidottomia asiakkaita kolmekin vuotta, jonka oleskelun jälkeen heidät saatettiin palauttaa lähtömaahansa lukutaidottomina.

Luku- ja kirjoitustaito ovat perustavaa laatua olevia ihmisoikeuksia. Miten voimme akselilla Suomi - muu maailma toimia niin eri periaatteiden mukaan? Tiedustellessani asiaa silloiselta ohjaustaholta, sain vastauksen, että ei osattu päättää millä kielellä ihmisiä tulisi opettaa. Mielestäni on yksi ja sama millä kielellä - omalla vai vieraalla - tärkeintä on, että ihmiselle neuvotaan luku-, kirjoitus- ja laskutaito, mikäli hänellä ei niitä ennestään ole. Nykyisin luku- ja kirjoitustaidottomat on määritelty vastaanottoiminnan aikuisten ja lapsiperheiden laatukäsikirjassa erityiskohderyhmäksi. Asiakkaille annetaan luku- ja kirjoitustaidon opetusta. Tämän tutkimuksen eräänä haasteena on löytää tämän kaltaisia, globaalia näkökulmaa esiintuvaa työkaluajatuksia vastaanottoiminnan sosiaalityöhön.

Työskentelin sosionomiopiskeluni aikana harjoittelijana 2 kuukauden ajan thaimaalaisessa lastenkodissa, jossa oli noin 150 poikaa ja 250 tyttöä. Nämä kaikki lapset ja nuoret olivat suurelta osin ihmissalakuljetuksen, lapsikaupan tai lapsityövoiman uhreja Thaimaasta, Cambodiasta, Rangoonista, Laosista, Vietnamista tai Kiinasta. Vanhemmat tai sukulaiset olivat lähettäneet tai myyneet heidät töihin Bangkokin alueelle, josta poliisi heidät kiinni saatuaan toimitti kyseiseen lastenkotiin. Pienet lapset oli yksinkertaisesti vain hylätty jonnekin, tosin usein melko turvalliseen tuntuisen paikkaan, kuten sairaalan lähettyville. Lasten ja nuorten määrä asetti ison haasteen paikallisille viranomaisille, mutta toiminta sinällään oli olosuhteisiin ja resursseihin nähden laadukasta ja innovatiivista. Kyseinen aika antoi tutkijalle perspektiiviä maailman menosta monella tapaa ja ymmärryksen siitä, että lapsen edussa on maailmassa vielä huomattavan paljon työsarkaa.

Tämä ulkomailla vietetty aika lisäsi ymmärrystä myös siitä, kuinka paljon oman tutun kotimaan arvo nousee omassa mielessä etenkin vaikeuksia kohdatessa. Kuinka paljon

helpompaa elämä on, kun osaa paikallisen kielen, tietää miten kaikki periaatteessa toimii ja mistä mitäkin saa tai miten mihinkin pääsee kohtuullisessa ajassa. Näin säästyy huomattava määrä henkisiä voimavaroja, kun välttyy monelta turhautumiselta ja ärsyyntymiseltä.

Suomen vastaanottotoiminnan melko ongelmallista ja ongelmakeskeistä asiakasnäkökulmaa on henkilökohtaisella tasolla myös valottanut toimiminen yhdeksän ilman vanhempiaan Suomeen tulleen lapsen kotouttamislain 26 § mukaisena edustajana vuosina 2004—2007. Edustajan pääasiallinen tehtävä on huolehtia, että lapsen etu toteutuu viranomaisprosessissa. Hänen tehtäviinsä kuuluu mm. olla lapsen mukana poliisihaastattelussa, turvapaikkapuhutuksessa sekä päätöksen tiedoksiantotilaisuudessa. Erään yksin tuleen alaikäisen lapsen palautustilanteessa poliisi soitti illalla kertoakseen sovitusti etukäteen palauttavansa ”poikani” Saksaan seuraavana aamuna. Saamani tiedon mukaan poliisi oli hakenut pojan aamuyöstä kello neljä kommandopuku ja -pipo yllään, pyssyt vyötäröllä. Ohjaajien mukaan lapsiparka oli ollut aivan pelosta sekaisin. Myös poika itse, soittaessaan Saksasta, kertoi tätä kauhutarinan muodossa. Ellei nuori tätä ennen ollut traumatisoitunut, niin tuolloin asian hoiti menestyksellisesti Suomen poliisivoimat. Edustajana toimimisen avulla tutkija pääsi asiakasrajapinnalle. Tämä on lisännyt tutkijan ymmärrystä siitä, millaisia palveluja nämä lapset vastaanottotoiminnan piirissä saavat ja tarvitsevat. Kiinnostus lapsen etu -ajatteluun vahvistui aikuispuolen vs. sosiaalityöntekijänä ja myöhemmin vastaanottotoiminnan kehitystyön projektipäällikkönä. Kehitystyön tuloksena määriteltiin valtakunnalliset vastaanottotoiminnan laatuksiteerit. Tämän työskentelyn aikana syntyi ajatus tämän tutkimustyön tärkeydestä ja tarpeellisuudesta.

Tämän tutkimuksen eettinen peruslähtökohta oli, että sosiaalityön arkeen kohdistuva tutkimus tulee liittyä myös konkreettiseen työhön. Sosiaalialan ammattihenkilöiden vala (Talentia 2010) puhuu ihmisyyden kunnioittamisesta, asiakkaan ihmisoikeuksien kunnioittamisesta ja asiakassuhteen luottamuksen suojaamisesta. Valassa sanotaan, että sosiaalityön tavoitteena on edistää asiakkaan kykyä ja mahdollisuuksia itsenäiseen elämään ja täysivaltaiseen kansalaisuuteen. Valan antaja pyrkii myös ehkäisemään ja estämään yksilöiden ja ryhmien yhteiskunnallista syrjäytymistä sekä poistamaan huono-osaisuuden seurauksia ihmisten elämässä. Päivi Mäkinen (2008) kirjoittaa artikkelissaan

Ammatillisuus ja etiikka ristipaineissa, että sosiaalialalla käyttäytyään todellakin joskus kuin oltaisiin koirakoulussa, käskyjen ja komentojen tottelemisen maailmassa. Hänen mukaansa alan vahvaa itsenäistä harkintakykyä nakertaa alalle hiipinyt alamaiskulttuuri ja sen seurauksena nöyrä hiljaisuus. Sosiaalityön tutkimus tavoittelee, kuten tutkimus yleensäkin, ajattelukulttuurin ravistelua ja muutosta tuomalla esiin uusia näkökohtia, lähestymiskulmia tai kyseenalaistamalla vanhoja toimintatapoja. Tässä tutkimuksessa pyritään tuomaan esiin arkipäiväistä lapsen etu-ajattelua. Lähes kaikille sosiaalityöntekijöille on itsestäänselvyys, että lapsen etu otetaan huomioon vastaanottotoiminnan sosiaalityön arjessa, mutta miten?

5 AINEISTOT JA NIIDEN ANALYYSIT

Mika Mannermaa (2009) kirjoittaa artikkelissaan ”Tulevaisuusbarometrit”, että hyvän Delfoi-tutkimuksen tekeminen on vaativa projekti, vaikka metodin peruspiirteinen omaksuttavuus on helppo. Delfoi-kyselylomaketta vastaajat lukevat eri tavoin riippuen siitä, mikä on lukijan kulttuurinen ja koulutuksellinen tausta.

Tämän tutkimuksen tutkimuksellinen ja analyttinen juoni on havainnoida mahdollisia ajattelullisia eroja lapsen etu -käsitteen toteutumisesta lapsen asuessa vanhempiensa kanssa aikuispuolen vastaanottokeskuksessa tai yksin alaikäispuolella, ryhmäkodeissa. Ajatuserojen löytäminen tapahtui vertaamalla, miten lapsen etu-käsitettä tulkitaan ja toteutetaan alaikäisten yksintulleiden lasten toiminnan piirissä verrattuna vanhempiensa kanssa asuviin lapsiin.

5.1. Ensimmäinen Delfoi-kierroksen analysointi

Kysymykseen ”Miten lapsen etu tulee otetuksi huomioon vastaanottotoiminnassa?” 25 vastaajaa käytti keskimäärin 15 minuutin vastausajan. Vastaukset olivat avoimia ja vapaamuotoisia, usein tarinan muotoon kirjoitettuja. Ensimmäisen kyselykierroksen vastaukset on alkuvaiheessa pyritty analysoimaan lukemalla ne läpi useaan kertaan. Lopulta tutkija päätti tutustua niihin työelämän tarinoina vastausten vapaamuotoisuuden vuoksi ja työelämänäkökulmapainotteisuuden vuoksi. Vastauksista ilmeni selvästi, että vastaajat olivat alansa asiantuntijoita, koska niin moni lapsen etuun liittyvä asia tuli vastauksista esiin. Tutkija jäi kuitenkin kaipaamaan kriittisiä näkökulmia, joita vastaanottotoiminnan piirissä on eri tilaisuuksien yhteydessä ilmennyt. Jonkin verran kritiikkiä kyllä ilmeni etenkin ”yli-ikäisten” alaikäisten kohdalla, tilojen sopivuudesta lapsille ja työhön liittyvästä aikapulasta

Ensimmäinen kyselykierros tuotti siis huomattavan määrän tietoa, vaikka vastausaikaa oli vain 15 minuuttia. Tuona aikana syntyi 25 sivua tekstiä, verrattaessa vastauksia A4-sivukokoon. Kaikki vastaukset eivät täyttäneet koko A4 sivua mutta tietoa saatiin tuota

sivumäärä vastaava määrä. Suuren tietomäärän jäsentelymetodin valitseminen on aina haastavaa. Tutkijana mietin erilaisia jäsentelypolkuja, joista seuraavana muutamia esimerkkejä.

Kysymykseen ”Miten lapsen etu otetaan huomioon vastaanottotoiminnassa?” yksi vastaaja 25 informantista vastasi pohtivansa

*lapsen asemaa yleisesti kansallisten sopimusten,
lapsen oikeuksien ja lapsen erityisaseman kautta.*

Tällä informantilla oli vastaanottotoiminnan työkokemusta 3 päivää. Tämän vastauksen avulla analyysiä olisi voinut tehdä mm. vertaamalla niitä ns. minimidirektiiviin. Kukaan vastaaja ei kuitenkaan maininnut vastauksessaan minimidirektiiviä nimellä.

Toinen informantti, jolla on tutkimuksentekohetkellä kokemusta vastaanottotoiminnasta 7,5 vuotta, tiivistä lapsen edun seuraavasti:

Lapsen etu on aikuisten vastuu.

Tämä vastaus tiivistää erinomaisella tavalla koko lapsen etu-käsitteen huolenpitoperiaatteen mukaan. Aikuisilla on vastuu ja velvollisuus huolehtia siitä, että lapsen etu toteutuu. Mutta miten, milloin ja missä eri sosiaalityön tilanteissa on tämä vastuu, velvollisuus, etu määritty ja mihin ajatteluun tämä määrittely pohjautuu?

Kolmas informantti, jolla 4 kuukautta kokemusta alaikäispuolen vastaanottotoiminnasta tiivistä lapsen edun seuraavasti:

Lapsella on oikeus henkiseen ja fyysiseen koskemattomuuteen. Esim. lapsen fyysinen pahoinpitely on joissakin kulttuureissa hyväksyttyä, mutta Suomen lastensuojelulaki kieltää sen ja se tulee myös vanhemmille tehdä selväksi. Sosiaalityöntekijän tulee osaltaan olla puolustamassa lapsen etua, mikäli lapsi selväsi tarvitsee ja hyötyy lastensuojelun avoimuus- ja tukitoimenpiteistä.

Hän nosti esiin sosiaalityöntekijän, jonka tulee ammattinsa perusajatuksen mukaisesti puolustaa lapsen etua. Hän nosti esiin myös Suomen lastensuojelulain ja vastaanottotoiminnan piirissä usein esiin nousevat kulttuurinäkökulmat. Kaikkiaan kolme vastaajaa mainitsi lastensuojelulain ja kaksi otti esiin lait yleisellä tasolla.

Kysymyssanaan ”miten” odotetaan periaatteessa vastaukseksi ”siten että”, joten tästä näkökulmasta ei voi olettaa, että sosiaalityöntekijät olisivat vastanneet kysymykseen kovin vahvasti virallisen normin kautta. Se, että muut vastaajat eivät viittaneet vastauksissaan kansainvälisiin sopimuksiin kuten Lapsen oikeuksien julistukseen tai EU:n minimidirektiiviin, ei tutkijan näkemyksen mukaan tarkoita sitä, että nämä olisivat vastaajille tuntemattomia käsitteitä. Kyseessä saattaa olla näiden normien arkipäiväistyminen hiljaisen tiedon tasoiseksi.

Käsitteen hiljainen tieto kehitti I. Nokaka 1990-luvulla (Nokaka & Takeuchi 1995, 3). Tulevaisuudentutkimus kirjassa Rubin (2002, 894) määrittelee käsitteen hiljainen tieto seuraavasti: Henkilökohtaista, tilanteeseen tai asiasidonnaista tietoa, jota on vaikea muotoilla sanoiksi ja kommunikoida. ”Tulevaisuuden” olennainen osa. Tieto voidaan jakaa eksplisiittiseksi eli täsmätiedoksi ja hiljaiseksi tiedoksi. Siinä missä eksplisiittinen tieto voidaan ilmaista ja mitata numeroina ja sanoina, hiljainen tieto pohjautuu henkilön toimintaan, kokemuksiin, ihanteisiin, arvoihin ja/tai tunteisiin. Hiljainen tieto voidaan jakaa tekniseen ulottuvuuteen (esim. taitotieto, vrt. käsityöläisen ammattitaito) ja kognitiiviseen ulottuvuuteen, joka muodostuu henkilön mentaalisista malleista, skeemoista ja uskomuksista. Hiljainen tieto muokkautuu ajallisen, sosiaalisen ja kulttuurisen vuorovaikutuksen kautta, mutta sen subjektiivinen ja intuitiivinen luonne tekee vaikeaksi prosessoida tai kommunikoida sitä systemaattisella tai kontrolloidulla tavalla.

Vastaanottotoiminnan sosiaalityössä käsitellään erilaisista kulttuureista tulevien, erilaisia ihmiskohtaloita omaavien asiakkaiden asioita ja tarinoita. Näistä asiakastapauksista syntyy tietotaitoa, joka muodostuu kertyvän tiedon ja työkokemuksen kautta ammattitaidoksi ja hiljaiseksi tiedoksi.

Neljäs informantti nosti vastauksessaan esiin sidosryhmät ja heidän toimintaansa säätelevät normistot. Niille en kuitenkaan ole nimennyt omaa kategoriaa. Perusteena tälle pidän sitä, että tutkin vastaanottotoimintaa toiminnan sisällön näkökulmasta.

Poliisilla pitäisi olla ohjeet iänmääritykseen (kenelle sellainen tehdään, kenen aloitteesta jne. Niin että käytäntö olisi sama riippumatta siitä missä paikkakunnalla Suomessa hakija hakee turvapaikkaa.

Viides vastaaja otti esille sen, että sosiaalityöntekijä kirjoittaa lausunnon maahanmuuttovirastolle lapsesta, joten hänellä tulisi olla aikaa keskusteluihin lapsen kanssa, jotta hän voi tutustua lapseen tai nuoreen.

Tutkija luki vastaukset läpi monta kertaa saadakseen kokonaiskuvan siitä, mitä kaikkea vastaukset sisälsivät. Tutkija muodosti vastauksista kategoriat liittämällä eri vastausten lauseet toisiinsa liitossanoilla ja näin vastauksista muodostui kokonaisuus. Tässä kategoria-ajattelussa tutkija käytti aineiston abstrahointia kokonaisuuksien muodostamiseksi. Abstrahointia jatkettiin niin kauan kuin aineiston sisällön kannalta oli mielekästä ja mahdollista. Kokonaisuuksien muodostumisen lähtökohtana oli se, miten lapsen etu -käsite ilmenee asiakkaan, turvapaikanhakijan, elämässä. Asiakas on yksilö, hän kuuluu tiettyyn yhteisöön, jota tässä edustaa perhe tai edustaja. Hänestä on osa vastaanottotoimintaa ja hänellä on omataustansa ja kulttuurinsa. Päästäkseen näihin kategorioihin tutkija kokosi vastaukset yhteen liittämällä niihin ns. sidossanoja. Tämä koontityö on tehty aineiston saamiseksi luettavaan, kokonaisvaltaiseen muotoon. Tämä koontityö on tutkimuksen liitteessä 2. Tutkija on siis toiminut oraakkelinä, jolloin asiantuntijoiden näkemys on ollut tutkijan poimittavissa. Lopulta tutkija päätyi valitsemaan seuraavat kategoriat, jotka tutkija nimesi seuraavasti: (1) Yksilön taso (2) Perheen/vanhempien/edustajan taso (3) Vastaanottotoiminnan taso (4) Kulttuurin/taustan taso. Kategoriat on koottu sekä yksin ilman vanhempiaan tulleiden että aikuisten ja lapsiperheiden lähestymiskulmasta, koska tavoitteena on verrata lapsen edun toteutumista vastaanottotoiminnan alaikäis- ja aikuispuolen välillä. Näin syntyi yhteensä 8 eri kategoriaa. Varsinaista vertailuasetelmaa ei tässä vaiheessa käytetty. Koottujen näkemysten pohjalta tutkija rakensi kysymykset, jotka lähetettiin Delfoi-kierroksen toisen vaiheen mukaisesti tutkimuksen ensimmäiseen vaiheeseen osallistuneille.

5.1.1 Yksilötaso

Useista vastauksista nousi esiin, että tutkimukseen osallistuneet asiantuntijat tarkastelevat lapsen edun huomioonottamista vastaanottotoiminnassa yksilön näkökulmasta. Tällaisista lähestymisnäkökulmaa 25 vastaajasta vastauksessaan käytti aikuispuolen työntekijöistä kahdeksan ja alaikäispuolen työntekijöistä viisi.

Aikuispuolella työskentelevistä kolme toivoi, että alaikäisille turvapaikanhakijoille järjestettäisiin koulunkäynti- ja päiväkotimahdollisuudet lastensuojelullisin perustein. Viisi vastaajista kiinnitti huomiota lapsen oikeuksiin: oikeus huolenpitoon, ruokaan, turvallisuuteen, suojeluun ja koulutukseen.

Alaikäispuolella työskentelevien mielestä lapsen edun kannalta on tärkeää, että lapselle tarjotaan turvallinen elinympäristö. Kolme vastaajaa kommentoi turvallista kodinomaista arkea ja sen puitteita tavoitteena mahdollisimman vakaat ja normaalit olosuhteet. Turvallisuuden lisäksi vastaajien mielestä on tärkeää, että työntekijät antavat huomiota lapselle. Lapsen pitäisi tulla nähdyksi ja kuulluksi. Eräs vastaaja korosti, että *”lapsi tulee huomioida omana itsenään, yksilönä taustoineen, tietoineen ja tarpeineen”*. Toinen vastaaja kiinnittää huomiota myös siihen, että *”toiminnan tulee olla ja sitä pyritään kehittämään asiakkaiden ikä- ja kehitystasoa vastaavaksi”*.

Aineistosta nousi esiin myös muutamia haasteita lapsen edun huomioimisessa vastaanotto toiminnassa. Eräs vastaaja oli huolestunut siitä, että alle 16-vuotiaiden etu huomioidaan selkeämmin kuin sitä vanhempien. Alle 16-vuotiaat asuvat ryhmäkodeissa, joissa on enemmän henkilökuntaa ja kodinomaisemmat puitteet kuin tukiasunnoissa, joissa asuvat 16—17 -vuotiaat. Vastaajat esittivät yleensä hyvin vähän kritiikkiä alaikäisiä asiakkaitaan kohtaan, lukuun ottamatta kahden osallistujan yli-ikäisiin alaikäisasiakkaisiin liittyvää kommenttia. Heidän mielestään alaikäisten joukossa asuu turvapaikanhakijoita, jotka ovat oikeasti täysi-ikäisiä. Heidän mielestään tilanne on alaikäisten näkökulmasta riskitekijä. Erään vastaajan mukaan lapsen etu tulisi huomioitua paremmin, jos yläikäiset alaikäiset karsittaisiin pois ryhmäkodeista. Hänen mielestään *”selvästi alaikäisten tulee olla omissa yksiköissään ja varttuneemmat nuoret sijoittaa tuettuun asumiseen. Yksityismajoitus selvityksessä tulee selvittää lapsen oma mielipide ja huomioida hänet yksilönä”*. Vastaajan mukaan tällä hetkellä tämä ei aina toteudu esimerkiksi jos aikuisten vastaanotto keskus ei hyväksy, että lapsi asuisi yhdessä sen sukulaisen kanssa, jonka kanssa hän maahan on saapunut.

Vaikuttaa siis siltä, että aikuis- ja alaikäispuolen työntekijöillä on yhtenevät käsitykset lapsen edusta. Toisaalta aikuispuolen työntekijät näkevät haasteena perhe-elämän

vaikutukset lapsen arkeen. Toisaalta taas alaikäispuolella huolta aiheutuu eri-ikäisten erilaisista oikeuksista ja yläikäisten sijoittamisesta samaan paikkaan alaikäisten kanssa.

5.1.2 Perheen/vanhempien, edustaja taso

Vastaanottotoiminnan näkökulmasta haastavimpia vaiheita turvapaikanhakuprosessissa on päätöksen odottaminen. Yksi vastaaja muistutti pitkistä odotusajoista. Vastaanottoaikana riittävä vanhemmuus, toimipa vanhempana edustaja tai vanhempi, joutuu koetukselle. 12 vastaajaa koki, että vanhempia pitää tukea, neuvoa ja ohjata tapaamalla heitä ja keskustelemalla heidän ja /tai heidän lastensa fyysisestä ja psyykkisestä hyvinvoinnista ja näin tukea lapsen asemaa. *”Odotusajat ovat pitkiä, se vaikuttaa vanhempiin. Vanhemman psyykkiset ongelmat, epävarmuus tulevasta heijastuvat lapseen. Vanhempi joutuu vastaamaan lapselle ”en tiedä” lapsen kysyessä, mitä tulee tapahtumaan, missä tullaan asumaan.”*

Vastaajista neljä mainitsi kiireen ja suurten asiakasmäärien heikentävän lapsen asemaa. Eräs vastaaja kirjoittaa, että työntekijäresurssin pienuus on ongelma sekä vastaanottokeskuksen ohjaajien, vastaanottokeskuksen sosiaalityöntekijöiden sekä kaupungin lastensuojelusosiaalityöntekijöiden osalta. Käytännössä asiakaspaljoudesta johtuen työ on hyvin aikuissosiaalityö- ja aikuisohjauspainotteista. Eräs vastaaja kirjoittaa, että työ on lähinnä korjaavaa ja avainasemassa ovat koulu ja päivähoito. Psyykkisesti oireilevien lasten ja psyykkisesti oireilevien vanhempien lasten terveystalveluiden saanti ja palvelujen laatu vaihtelevat ja ovat ajoittain hyvin haasteellisella tasolla. Kahden vastaajan mukaan lapsen etua turvaa työntekijöiden pätevyys, mutta erityisesti heidän muu soveltuvuutensa erityisen asiakasryhmän kanssa työskentelyyn.

Kahdeksan vastaajaa muistutti lapsen edustajan tärkeydestä. Edustaja tulee valita harkitusti ja siten, että hän on (varmasti) mahdollisimman sopiva hoitamaan lapsen asioita ja etua. Erään vastaajan mukaan lapsen oma ”vastuu” vähenee ja edustaja ajaa lapsen etua. Vastaajien mukaan edustajajärjestelmää tulisi kehittää, koska edustajan rooli on tärkeä. Edustaja välittää myös lapsen ”toiveita” ja käyttää huoltajan puhevaltaa turvapaikkaprosessissa.

5.1.3 Vastaanottotoiminnan taso

Vastaanottokeskusten olosuhteet, kuten rakennuskannan taso, vaihtelevat huomattavasti ja tämä aiheuttaa toiminnalle erityishaasteita. Perheet sijoitetaan mahdollisuuksien mukaan asuntoihin tai huoneisiin, joissa on omat keittiöt ja pesutilat. Erään vastaajan mukaan lapsella tulisi olla oikeus saada ikätasoaan vastaavaa virikkeellistä ohjattua toimintaa (alle kouluikäiset lapset n 2—5 v), etteivät he vain ”seilaa” vastaanottokeskuksen käytävillä. Joissakin vastaanottokeskuksissa transit-tilat (huone) ovat erikseen. Ryhmäkodin osastoihin ei tulisi erään vastaajan mukaan majoittaa enemmän kuin seitsemän nuorta. Eräässä ryhmä- ja perheryhmäkodissa on sekä turvapaikanhakijoita että oleskelulupa-/kuntapaikkalaisia. Hänen mukaansa asukkaille tulisi ennemmin tai myöhemmin järjestää turvalliset kodinomaiset olosuhteet eikä niin kuin nyt, että ihmiset ympärillä vaihtuvat koko ajan.

Myös kahden vastaajan mukaan yksityismajoituksen olosuhdeselvityksessä lapsen etu pyritään ottamaan huomioon siten, että tarkastetaan perheen taustat mahdollisimman hyvin, jotta vältetään tällä ennaltaehkäisevällä tavalla lapsen turhaa ”pompottelua” paikasta toiseen. Kolmen vastaajan mukaan asiakassiirrot tulee miettiä tarkemmin, ettei esimerkiksi asiakkaan kouluun pääsy vaikeudu siirron vuoksi. ”Transit-nuoret” pyritään siirtämään nopeasti jatkopaikkaan. *”Toisinaan on vain pakotettu tekemään nopeita päätöksiä lapsen asumisesta ja siirrot yksikköjen välillä voi tulla hyvinkin nopeasti. Valitettavasti tämä ei ole yhtenevä lapsen edun kanssa.”* Erään vastaajan mukaan yksityismajoituksessa olevien lapsiperheiden luo pyritään jatkossa tekemään kotikäyntejä. *”Riittävä seuranta yksityismajoitusperheissä, asumisesta, voinnista.”*

Eräs vastaaja mietti, miten erityiskohderyhmien kuten yksinhuoltajat, Dublin-hittien, käännyttämistilanteessa olevien, etu toteutuu. Vastaajan mukaan viranomaisverkostojen ja vapaaehtoisten/kolmannen sektorin yhteistyötä tulisi kehittää. *”Vanhemmat joutuvat käyttämään voimavarojaan omiin ongelmiin ja traumaaihin, lapset eivät saa tarpeeksi huomiota. Tuetaan vanhempia epätavallisessa tilanteessa tukemaan lapsiaan ja tarvittaessa järjestetään tukitoimia esim. yksinhuoltajavanhemmille tai sairaille (fyysiset ongelmat) vanhemmille.”*

Eräs vastaaja otti esiin vanhempien moniammatillisen auttamisen perhetyön avulla. Kaksi vastaajaa muistuttaa, että perheitä ei (tarpeettomasti) eroteta. Kahden vastaajan mukaan tavoitteena on tavata asiakkaat henkilökohtaisesti. Ohjataan, että lapsi saa riittävän perushoivan ja perusturvallisuuden, tarvittaessa ohjausta myös lasten puhtaanapitoon, ruokailuun, vaatetukseen. Ohjataan myös että, asiakkaat saavat riittävästi unta, ulkoilua, vanhempien jaksamiseen, vuorokausirytmiiin ym. liittyvissä asioissa. Lapsen vanhemmat ovat kuitenkin ne ihmiset, jotka lapsen kasvuun voivat eniten vaikuttaa. Ohjataan äiti ja lapsi-kerhotoimintaan, jolloin lastenhuoneen ohjaajat pystyvät välittämään viestiä, jos huomaavat, että lapsilla ei ole kaikki kunnossa. *”Toimiminen vastaanottokeskuksen ulkopuolella, jolloin vanhemmat oppivat kieltä ja sosiaalisia taitoja”*. Säännölliset toiminnat (koulu, kerhot) tukevat lasta ja perhettä, joten vanhempia autetaan löytämään erilaisia paikkoja kuten leikkipuistot ja uimarannat, jossa he voivat käydä lapsensa kanssa.

Tarvitaan joustavia käytäntöjä, ennakkoluulotonta resurssien kartoittamista ja käyttöönottoa. Työntekijän hyvät verkostot ja ammattitaidon kehittäminen ja reflektointi auttavat myös käsittelemään lapsiin liittyviä asioita paremmaksi. Haastattelun perusteella sosiaalityöntekijä arvioi, jos tuli ilmi jotakin erityistä huolta, mitä pitäisi työstää, pohtimaan asiakkaiden oikeutta/tarvetta lasten, perheiden tilanteisiin (mm. vanhemman uuvuttua, sairastuttua). Pyrimme tapaamaan kaikki lapsiperheet. Meidän näkökulmasta katseltuna lapsilla voi olla vastaanottokeskuksessa ”parempi” olla kuin kotona perheen kanssa. Lapsi saa olla lapsi. Interventioiden tekeminen tilanteissa, jossa lapsen asema tai etu on uhattuna erittäin tärkeää. Vanhempien voi olla sitä vaikea ymmärtää esim. huostaanottoa pelkäävät kaikki. Voi olla myös vaikea käsittää sitä, että äidin pitää lähteä kurssille/kouluun ja lapsi jätetään jonkun toisen hoidettavaksi.

”Mutta vastaanotto toiminnan näkökulmasta meidän keskuksessa ei voida täyttää lasten etuja elikkä toiminta järjestyy tilan/paikkojen/aikuisten kannalta”, kirjoittaa eräs vastaaja. Olosuhteet eivät ole lasten edun mukaisia: samassa kerroksessa on perheitä ja suurin osa on aikuisia: rytmit ovat erilaisia. Toisaalta, odotusajat pitkiä, lapsilla ei oikeutta/mahdollisuuksia päiväkotipaikkaan – suuri puute. Lapsi tarvitsisi ikäistään seuraa ja virikkeitä ja niitä ei ole riittävästi tarjolla. Nimetty työntekijä, jonka vastuualueeseen kuuluu lapset ja joka siten päävastuussa toiminnan suunnittelussa ja kehittämisestä.

Lapsille suunnattua toimintaa kohtuullisesti esim. ns. vanhempien kerho, jossa työntekijän tai useammankin kanssa yhdessä käydään läpi lapsiin liittyviä kysymyksiä (kasvatus, terveys jne.) ja mahdollisesti sovitaan tietyistä pelisäännöistä, esim. nukkumaanmenoajoista. Yhteispalavereissa voidaan neuvotella, tarvitseeko lapsi erityistä tukea, terveystalveluja. Eräs vastaaja huomauttaa, että yksin tulleille alaikäisille ei ole lastensuojelulain suoma jälkihuoltoa, mikä hänen mukaansa olisi useampien kohdalla hyvä asia.

Kolme vastaajista mainitsi, että sosiaalityöntekijä kirjoittaa lausunnon lapsen edusta Maahanmuuttovirastolle. Maahanmuuttovirasto pyytää sosiaalityöntekijältä lausuntoa siitä, miten lapsen etu toteutuisi turvapaikkaprosessissa päätöksen tekoa ajatellen. Erään vastaajan mukaan nuoret, joiden iästä ei voi olla varma, asettavat haasteen lapsen edun arvioimiselle.

5.1.4 Kulttuurin ja taustan taso

Asiakkaiden erilainen kulttuuri ja tausta näkyy vastaanottotoiminnan arjessa. Eräs vastaajan mainitsi, että yleisesti kansallisten sopimusten, lapsen oikeuksien ja lapsen erityisaseman kautta turvapaikanhakijalapsilla on samat oikeudet kuin suomalaisilla lapsilla. Suhtautuminen lapsen tilanteeseen, elämään on verrattavissa Suomen lasten tilanteisiin, aina ensin lapsen etu, sitten lait ja kulttuurit. Tästä johtuen perheiden tilanteisiin pyritään puuttumaan herkemmin kuin aikuisten. Joskus tietenkin suomalainen/länsimainen järjestelmä ja vaikkapa afrikkalainen perhekäsitys ovat törmäyskurssilla ja silloin lapsen etu määritellään meidän historiamme ja kulttuurimme keinoin. Vastaajan mukaan asiakkaille kerrotaan Suomen lastensuojelulaista, esim. kurittamiskiellostä ja sen seuraamuksista.

Erään vastaajan mukaan tavataan vanhempia, mahdollisesti lasta erikseen, ja pyritään kartoittamaan väkivalta yms. kokemukset. Haastattelulomake lähetetään tiedoksi ja työvälineeksi seuraavaan vastaanottokeskukseen. Tarvittaessa otetaan yhteyttä kunnan lastensuojeluun ja kartoitetaan lapsen ja/tai perheen tilannetta sekä tehdään toimenpidesuunnitelma

Yksin tulleet alaikäiset ovat muihin verrattuna vaikeassa tilanteessa yksin vieraassa kulttuurissa, kun vanhemmat ovat kaukana. Vastaajan mukaan on tärkeää, että lapsia kohdellaan tasa-arvoisesti ja kaikilla on samat oikeudet. ”On vaikea löytää tasapaino integraation ja oman kulttuurin ylläpidossa. On hyvin tärkeää, että lapset oppivat Suomesta mutta että he myös säilyttävät oma kulttuurin ja kielen.” Eräs vastaaja toteaa, että lapsen edun mukaista olisi paremmat mahdollisuudet ja oikeudet lastensuojelu-/mielenterveyspalveluihin – mutta tässä on puutteita myös valtaväestön kohdalla. Erään vastaajan mukaan turvapaikanhakijalapsilla ei ole samanlaisia oikeuksia kuin kantaväestöllä. ”*Peruskouluikäisten kouluasiat OK, yli 15-vuotiaiden ei.*” Eräs vastaaja kysyy, onko Italiaan/Kreikkaan käännäminen lapsen edun mukainen ratkaisu? Toisaalta hän toteaa huutomerkkin kanssa, että Suomi ei voi olla ainoa maa, joka kantaa vastuun lapsen edusta!

Vastaajien mukaan on tehtävä selväksi, että lapsi on lapsi eikä voi itse päättää asioistaan eikä toisaalta tarvitsekaan. Lapsen etu voi lapsen mielestä olla eri kuin mitä se on työntekijän mielestä. Tällöinkin on kunnioitettava lasta ajatuksineen mutta perusteltava eriävä mielipide hyvin.

5.2 Yhteenveto ensimmäisen Delfoi-kierroksen vastauksista

Koska vastaajat olivat sosiaalityöntekijöitä, niin sosiaalityön elementit tulivat vahvasti esiin ja vastaukset paljastivat, että tekijät ovat valveutuneita omalle tekemisilleen ja työlleen. Vastauksissa tuli esiin, että lapsen etu toteutuu vastaanottotoiminnan peruselementeissä kuten majoitus, terveydenhoito sekä sosiaalinen tuki ja ohjaus. Majoituksessa on vastaajien mukaan huolehdittava, että asumistaso pysyy melko hyvänä. Lapsia ja nuoria ei saa asuttaa liian tiiviisti, kuten viime aikojen runsaan tulijamäärien vuoksi on jouduttu tekemään. Perheet tulee mahdollisuuksien mukaan sijoittaa omiin asuntoihin, joissa on oma keittiö ja pesutilat. Fyysisestä ja psyykkisestä terveydentilasta on huolehdittava niin, että asiakkaiden tila ei ainakaan vastaanottoaikana heikkene. Lapsille tulee taata lastenneuvolapalvelut ja rokotusohjelma.

Asia, jota tutkijana jäi kaipaamaan, on lasten velvollisuudet. Vastajat eivät maininneet lainkaan, että lapsilla ja nuorilla olisi joitakin velvollisuuksia. Heillä oli vain oikeuksia ja etuja. Esimerkkinä ikäkysymykseen liittyen lapsen etu ja velvollisuus olisi puhua totta. Mikäli hän valehtelee tai kertoo muunneltua totuutta, hänen etunsa vaarantuu. Esimerkiksi salakuljettaja on kehottanut lasta kertomaan tarinanaan muuta kuin mikä on totuus. Lapsi saattaa luottaa häneen enemmän kuin sosiaalityöntekijään, koska hän on päässyt määränpäähän salakuljettajan ansiosta.

Eräs ensimmäisen kerroksen kysymykseen vastaaja tiivisti vastauksensa seuraavaa toteamukseen:

RAVINTO, RAUHA, RAKKAUS, RAJAT = 4R

Tutkijan mielestä tähän on hyvin tiivistetty neljäksi ärräksi se, mitä vastaanottotoiminnan olisi hyvä tarjota alaikäisille asiakkailleen. Mikäli nämä asiat saataisiin toimimaan käytännön tasolla yhdenvertaisesti kaikkien lasten osalta, lapsen etu todella toteutuisi.

Tutkimuksellisesta näkökulmasta on mielenkiintoista se, että alaikäispuolen työntekijät eivät mitenkään kommentoi negatiivissävyyisesti lapsen tilannetta, kun taas aikuispuolella ilmenee asioita kuten, että onko vastaanottokeskus ylipäätään sopiva lapsille mm. toimitilojensa, vanhempien jaksamisen, virikkeiden jne. suhteen. Tämä vastakkainasettelu tuli ilmi, kun vastaukset koottiin ja eriteltiin sen mukaan oliko vastaaja aikuispuolen ja alaikäispuolen työntekijä.

Näistä kaikista informanttien vastauksista tutkija muodosti jatkossa esitettävän Delfoi-analyysikuvan (kuva 3) ajatusrakenteenaan: Miten yksin Suomeen ilman vanhempia tulleiden turvapaikanhakijalasten etu otetaan huomioon verrattuna vanhempiensa kanssa Suomeen tulleisiin turvapaikanhakijalapsiin ja päinvastoin?

Analyysissä kysymysten paikalla oli myös merkitystä. Mitä lähempänä otsikkoa kysymys oli sitä tiiviimmin se kuului otsikon alle. Mitä keskemällä kysymys lomakkeessa sijaitsi, sitä keskeisempi kysymys oli kaikkien vastaanottokeskuksen piirissä olevien lasten kannalta. Kysymykset numero kymmenen ja neljätoista ovat ympyröity paksummalla renkaalla, koska näin toivottiin vastaajien kiinnitettävän niihin erityistä huomiota.

Delfoi-analyysikuva ensimmäisen kierroksen kyselyn tuloksista

Yksilötaso

1. Ajalla ja lapsen edulla on yhtymäkohtia vastaanotto-prosessissa?

2. Vastaanotto toiminnan piirissä lapsi huomioidaan lapsena?

8. Edustajajärjestelmä tukee lapsen etua?

4. Lapsia kohdellaan tasa-arvoisesti vastaanotto toiminnan alaikäis- ja aikuispuolella?

12. Mikä toiminnanosa on lapsen edun kannalta parhaiten huomioitu

9. Perheen turvapaikkaprosessilla on yhtymäkohtia lapsen etuun?

3. Vanhemmat käyttävät lapsiaan hyväksi lähettäessään

5. Vanhemmilla on riittävästi voimavaroja huolehtiakseen lapsistaan turvapaikkaprosessin aikana?

Vastaanotto toiminnan taso

11. Lapsen etu - näkökulma on vastaanotto toiminnassa etusialla?

6. Vastaanotto prosessissa lapsen etu kärsii talouskeskeisessä ajattelussa?

13. Millä osa-alueella lapsen etu toteutuu kaikkein vajavaisimmin.

10. Vastaanotto toiminnan piirissä lapsella on myös velvollisuuksia?

7. Lapsella on oikeus identifioitua

Perheen /vanhempien, edustaja taso

Kulttuurin ja taustan taso

14. Mikä on sinun käsitys liitteessä olevan analyysin

5.3 Toisen Delfoi –kierroksen analysointi

Toisen kierrokseen vastasi 5 ensimmäiseen kierrokseen osallistunutta vastaajaa. Delfoin toisen kierroksen analyysi perustuu toisen kierroksen vastausten analysointiin. Kysymykset laadittiin ensimmäisen kierroksen vastausanalyysin pohjalta ja jatkossa tutkija esittelee kysymyksiin saatuja vastauksia ja pyrkii analysoimaan niitä. Vastauksen voi esittää kolmessa seuraavassa kategoriassa (K):

K1 = Olen taipuvainen olemaan samaa mieltä, (K1= n)

K2 = Minulla ei ole mielipidettä, (K2 = n)

K3 = Olen taipuvainen olemaan eri mieltä,(K3 = n)

Jokaisessa kategoriassa pyydettiin myös vastaamaan kysymykseen miksi? Vastauksiin oli myös mahdollista vastata vain asettamalla ruksi (X) haluttuun kohtaan. Jatkossa kategoriat on merkitty K1, K2 sekä K3. Vastauksista poimitut lainaukset esitetään kursivoisilla. Mikäli joku vastaaja on tuotu erityisesti esiin, hänet on merkitty esimerkiksi i1 = informatti numero 1.

TAULUKKO 1.

Kysymyksen numero	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
K1	3	2	3		1	4	3	4	4	4	1	2	2	2
K2	2	1	1	2	1		1	1	1			3	3	3
K3		2	1	3	3	1	1			1	4	2	2	
Vast.yht.	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	7	7	5

Kysymyksiin 12 ja 13 on yksi vastaaja vastannut kaikkiin kohtiin.

Taulukossa 2. kysymysten vastaukset on jaoteltu kategorioittain. Yksilötasonkysymysten kategoriaan kuuluvat kysymykset 1, 2 ja 4. Vastaanottotoiminnan tasoon kuuluvat kysymykset 11, 6, 10, 12 ja 13. Perheen/vanhempien, edustajan tasoon kuuluvat kysymykset 8, 3, 9 ja 5. Kulttuurin ja taustan taso kysymys oli numero 7. Palautekysymys oli numero 14.

Yksilötason kysymykset

TAULUKKO 2.

Kysymyksen numero	1	2	4	11	6	10	12	13	8	9	3	5	7
K1	3	2		1	4	4	2	2	4	4	3	1	3
K2	2	1	2				3	3	1	1	1	1	1
K3		2	3	4	1	1	2	2			1	3	1
Vast.yht.	5	5	5	5	5	5	7	7	5	5	5	5	5
	Yksilö			Vastaanottotoiminta				Perhe/vanh./edustaja				Kultt	

Kysymys 1. Ajalla ja lapsen edulla on yhtymäkohtia vastaanotto-prosessissa?

Vastaajat i3 ja i5 kertoivat, että eivät ymmärtäneet kysymystä, mutta kaikki vastaajat kommentoivat sitä, että pitkät odotusajat eivät ole lapsen etu. Vastaajan i2 mukaan puhuttelut ovat sitä rankempia mitä pitempään niitä on joutunut odottamaan.

En oikein ymmärrä ajatusta. Prosessin pidentyessä usein myös lapsen etu aktivoituu > mitä pidempi prosessi, sitä huonommin menee

Vastausten jakauma K1=3, K2=2. Tutkimuksen näkökulmasta tällä kysymyksellä tavoiteltiin juuri mielipiteitä prosessien pituudesta verrattuna lapsen etuun. Tämä oli ainut kysymys, jossa kaikkien vastaajien mielipiteet olivat kutakuinkin yhtenevät, vaikkakin vastauskategoriat vaihtelivat.

Kysymys 2. Vastaanottotoiminnan piirissä lapsi huomioidaan lapsena?

Tämän kysymyksen vastaukset sijoittuivat K1=2, K2=1 sekä K3=2. Vastauksista ilmenee selvästi, että alaikäispuolen vastaajat kokivat lasten aseman paremmaksi kuin aikuispuolella työskentelevät.

Mielestäni vok:eissa katsotaan lapset lapsina, vaikka lapsia ei välttämättä voida aina tukea riittävästi.

Lisäksi vastauksissa mainittiin iänmääritys, huonot fyysiset ja virikeköyhät olosuhteet, jotka eivät ole turvallisia lapsille ja niukat henkilökuntaresurssit. Vastaanoton osittain hyvinkin laitospäinen toimintaympäristö on aikuiselle ahdistava. Tässä ympäristössä lapsi on vain turvapaikkaa hakevan perheen osa/jäsen.

Kysymys 4. Lapsia kohdellaan tasa-arvoisesti vastaanottotoiminnan alaikäis- ja aikuispuolella?

Tasa-arvokysymykseen vastausjakauma oli K2=2 ja K3=3. Vastaajat i1 sekä i2 eivät tunteneet tarpeeksi aikuispuolta voidakseen vertailla kunnolla. Vastaaja i3 vertasi lasten ja aikuisten oikeudellista asemaa, jolloin lasten tarpeet ja oikeudellinen asema eivät tule huomioiduksi samalla tavalla kuin aikuisten. Vastaajan i5 mukaan lapsiryhmät eivät ole tasa-arvoisessa asemassa. Lapsien ja lapsiperheiden tukitoimia pitäisi olla enemmän.

Yhteenveto kategoriasta Yksilö

Vastaanottotoiminnan piirissä on kokemuksellinen ymmärrys siitä, että aika ja asiakkaan hyvinvointi korreloivat. Näistä vastauksista ilmeni, että myös aika ja lapsen etu korreloivat. Vastaanottokeskuksessa vietetty aika on riippuvainen turvapaikkaprosessin kuluvasta ajasta ja päätöksen tultua joko kuntaan sijoittumiseen kuluvasta ajasta tai mahdollisen palauttamisen tai vapaaehtoiseen paluun kuluvasta ajasta. Periaatteena on, että alaikäiset puhutellaan mahdollisimman nopeasti, mutta lapsiperheen lapset kuuluvat vanhempiensa prosessiin ja heidän aikansa saattaa venyä hyvinkin pitkäksi etenkin valitusprosessien osalta. Vastaanottojärjestelmässä lapsen biologinen perhe vastaa omista lapsistaan. Pitkissä, venyvissä turvapaikkaprosesseissa vanhemmat saattavat väsyä, etäännyä lapsistaan ja muuttua epämääräisiksi. Vanhemmuuden hämärtyessä lapsen asema

perheessä heikentyy. Lapsen etu on, että häntä kuullaan ja että hänen tarinansa uskotaan. Kuitenkin on lapsen edun mukaista, että hän ymmärtää kertoa tarinansa puhuttelun yhteydessä eikä esimerkiksi sitä tarinaa jota häntä on mahdollisesti neuvottu kertomaan. Lapsi tulee huomioida yksilönä tulipa hän Suomeen yksin tai perheensä kanssa.

Vastaanottotoiminnan haasteena on, etenkin nuorten kohdalla, kuriin liittyvät kysymykset. Millaisia velvollisuuksia usein pahasti traumatisoituneilta, tai ns. ”lentoonpäässeiltä” nuorilta voi edellyttää. Voiko pitää tiukasti kiinni maassa maan tavalla -ajattelusta? Millä tapaa järjestelmän tulisi toimia saadakseen nuoret noudattamaan sääntöjä kuten kotiintuloaikoja? Suomen lastensuojelulaki ei anna kovin paljon mahdollisuuksia kurinpitotoimenpiteisiin.

Tutkija oletti, että tasa-arvo kysymykseen (4) vastataan esimerkiksi sitä kautta, että alaikäispuolella lapsille taataan ainakin yksi heitä kiinnostava harrastus, kun taas lapsiperheiden lapsille harrastukseen pääseminen on, kuten muissakin perheissä, kiinni vanhemmista. Mikäli lapsi on erityisen hyvä esimerkiksi jalkapallossa ja asuu vanhempiensa kanssa, joilla ei ole autoa käytössään, kaukana paikallisesta jalkapalloseurasta, niin hänen ajatuksensa tulevasta urasta jalkapalloilijana saattaa sammua. Alaikäiselle, joka asuu yksin ilman vanhempiaan, järjestelmä saattaa, mikäli kokee sen olevan lapsen etu, järjestää harjoitusmahdollisuuden.

Vastaanottotoiminnan tason kysymykset

Kysymys 11. Lapsen etu –näkökulma on vastaanottotoiminnassa etusijalla?

Vastausjakauma K1=1 ja K3=4 eli neljä vastaajaa viidestä oli taipuvaisia olemaan sitä mieltä, että lapsen etu –näkökulma ei ole etusijalla vastaanottotoiminnassa. Vastaajan i1 mukaan ainakin alaikäisyksiköissä pyritään tähän, mutta niissäkin (i2) sisällöt vaihtelevat paikasta riippuen. Vastaajan i4 mukaan se ei ainakaan transit –toiminnassa aina toteudu. Vastaajan i5 mukaan vastaanottopalvelut on rakennettu tarjoamaan aikuisille turvapaikanhakijoille minimitasoiset palvelut odotusajaksi. Lapset pyörivät sitten myllyssä vanhempien mukana miten pystyvät.

Kysymys 6. Vastaanottoprosessissa lapsen etu kärsii talouskeskeisessä ajattelussa?

Vastausten jakauma $K1= 4$ ja $K3= 1$. Vastaaja i1, joka oli eri mieltä, haluaisi uskoa, että talouskeskeinen ajattelutapa ei ole vielä juuttunut vastaanottokeskuksiin täysin ja vastaaja i3 kertoo näin tapahtuvan joka paikassa. Vastaaja i4 mainitsi alentuneesta toimeentulotuesta. Kodinomaisten yksiköiden todettiin olevan lapsen edun mukaisia vaikkakin kalliimpia. Vähenevien varojen käytöstä tulisi olla päättämässä sosiaali- ja terveystalouden tuottamisen hallitsevat johtajat. Vastaanottotoiminnassa oli juuri ennen kyselyä leikattu asiakkaiden toimeentulotukea noin 22 % ja yksi vastaaja kommentoi suoraan tätä. Talousarviomäärärahojen tiukentuessa toivottiin talouden lainalaisuuksia ymmärtävää johtoa.

Kysymys 10. Vastaanottotoiminnan piirissä lapsilla on myös velvollisuuksia?

Velvollisuusjakauma oli $K1= 4$ ja $K3= 1$ eli vastaajat olivat sitä mieltä, että lapsilla on myös velvollisuuksia. Velvollisuudeksi katsottiin koulunkäyntivelvollisuus (oppivelvollisuus) mutta samalla moitittiin kouluun pääsyyn liittyviä pitkiä odotusaikoja. Työtoiminta eli velvollisuus hankkia työkaluja, joita tulee tarvitsemaan pidemmällä tähtäimellä tässä yhteiskunnassa, tai jossakin toisessa yhteiskunnassa.

Todenpuhuminen ja sääntöjen noudattaminen.

Kysymys 12. Mikä toiminnanosa on lapsen edun kannalta parhaiten huomioitu vastaanottotoiminnassa?

Vastausjakauma $K1= 1$, $K2= 2$, $K3= 1$. Yksi vastaaja (i3) oli kirjoittanut vastauksensa kaikkiin kategorioihin. Tämän vastaajan mukaan etu toteutuu parhaiten, kun kouluikäiset pääsevät kouluun, pienet lapset harkinnalla päiväkotiin. Ja myös silloin, kun lapsuus hyväksytään/tunnistetaan elämän vaiheeksi, ja sekä lasta että lapsuutta pystytään suojelemaan. Kaksi vastaajaa painotti edustajajärjestelmää ja kolme vastaajaa painotti koulupaikkojen merkitystä. Yksi vastaaja mainitsi pitkät odotusajat koulupaikkoihin.

Kysymys 13. Millä osa-alueella lapsen etu toteutuu kaikkein vajavaisimmin?

Vastausjakauma K1= 1, K2= 2, K3= 3. Yksi vastaaja (i3) on kirjoittanut vastauksensa kaikkiin kategorioihin. Tutkijana tulkitseen sen niin, että vastaaja on unohtanut miten pyydettiin vastaamaan.

Lapsen omaa tarinaa ei kuulla.

Vastaajan i5 mukaan fyysiset asunto-olosuhteet ovat hyvin ahtaat, meluisat, eivätkä tarjoa lapsille turvallista ja virikkeellistä ympäristöä. Myöskään niukat henkilöstöresurssit eivät anna mahdollisuuksia lasten huomioimiseen lapsena. Toimintaympäristö, joka on aikuisellekin ahdistava edellä mainituista syistä, on erityisen hankala lapsien ja lapsiperheiden elää.

Yhteenveto vastaanottotoiminnan taso

Vastaanottotoiminnan piirissä on tavoitteena asiakkaan aktivoiminen, ja koulun merkitys tässä suhteessa on huomattavan tärkeää. Tärkeää on myös, että pienet lapset pääsevät tarvittaessa, usein lastensuojelullisin perustein, päiväkotiin. Siellä he tapaavat muita samanikäisiä lapsia, sosiaalistuvat ja oppivat suomea tai ruotsia. Edustajajärjestelmällä on olennaista merkitystä sen turvata lapsen etua viranomaisprosessin aikana. Vastaanottotoiminnassa lapsiperheet pyritään sijoittamaan omiin asuntoihin, mutta asiakasmäärien ollessa korkeita, heitä joudutaan sijoittamaan myös hyvin laitosmaisiiin olosuhteisiin. Tällöin lasten ”pyöräminen” käytävissä, muiden aikuisten joukossa, ilman valvontaa on tiedostettu riski. Prosessin aikana on haastavaa huomioida lapsen etua, koska toiminta periaatteessa kuuluu taloudellisen minimiajattelun piiriin ja puututtaessa lapsen etuun syntyy useimmiten kustannuksia. Kustannuksia on pyritty pitämään alhaalla mm. laitosmaisilla olosuhteilla. Vanhat sairaalat tai muut tämän tyyppiset laitokset on otettu vastaanottotoiminnan käyttöön pienin korjauksin ja ne sijaitsevat usein yhteisöjen ulkopuolella. Koska näitä laitoksia ei suunnitteluvaiheessa ole tarkoitettu pitkäaikaiseen asumiseen vaan sairaalatoimintaan, on perheiden majoittaminen niissä melko haasteellista. Jokainen perheenäiti haluaisi laittaa ruokaa perheelleen omassa keittiössään. Näissä laitoksissa siihen ei ole mahdollisuutta. Olosuhteet luovat toimintaympäristöä haasteellisen

ja melko virikeköyhän etenkin lapsia ajatellen. Henkilökuntamenot on vastaanottotoiminnan suurin kuluerä (Lukkaroinen 2005, 89), joten ne on pyritty puristamaan mahdollisimman pieneksi. Tämä saattaa vaikuttaa toiminnan laatuun. Henkilökunnalla ei ole aikaa toimia asiakkaiden kanssa, vaan aikaa kuluu paljon logistiikan hoitamiseen.

Vastaanottotoimintaan liittyvä transit –vaiheen pituus ei ole itse toiminnan määriteltävissä vaan se riippuu poliisin toiminnan resursseista. Tavoiteaika on nuorten osalta 2 viikkoa ja aikuisten 2 kuukautta. Periaatteellisella tasolla lapsen etu tulisi olla kaikissa yksiköissä yhteneväiset, mutta kuten vastaajakin mainitsee, sisällöt vaihtelevat. Syynä tähän on paikalliset olosuhteet ja miten minimi niissä määritellään.

Tutkija pyrki kysymyksellä 6. kartoittamaan vastaanottotoiminnan talousajatteluilmapiiriä keväällä 2010 tapahtuneen 22% suuruisen toimeentulotukileikkausten jälkeen (SMA 65/2010). Miten paljon sosiaalityötä vaikeuttaa ja vaikuttaako kiristynyt talouspolitiikka lapsen etuun? Koska leikkaus oli tapahtunut niin äskettäin, sen vaikutukset eivät ainakaan vielä näkyneet vastaajien vastauksissa lapsiperheiden osalta. Tulevaisuudessa sillä saattaa olla enemmän merkitystä mm. harmaan talouden lisääntymisenä perheiden yrittäessä ylläpitää elämätasoaan. Kukaan vastaajista ei ottanut esiin lasten huostaanottoja ja niiden negatiivista vaikutusta vastaanottotoiminnan talouteen.

Perheen /vanhempien, edustaja tason kysymykset

Kysymys 8. Edustajajärjestelmä tukee lapsen etua?

Vastausjakauma oli K1=4 ja K2=1. Kaksi vastaajista valitti tuntevansa järjestelmää huonosti. Yhden vastaajan mukaan on tärkeää, että nimetään virallisesti lapsen asioista huolehtiva henkilö. Edustajien kriteereitä ja koulutusta tulisi tarkastella. Toiminnan tulisi olla yhtenäistä koko maassa eikä lapsen asuinpaikasta tai henkilöstä riippuvainen.

Kysymys 9. Perheen turvapaikkaprosessilla on yhtymäkohtia lapsen etuun?

Vastausjakauma oli $K1=4$ ja $K2=1$. Yksi vastaaja ei ymmärrä kysymystä. Vastaajan i4 mukaan turvapaikkaprosessi on usein pitkä ja Dublin palautukset eivät ole aina lapsen edun mukaisia. Myös vastaajan i5 mukaan vaikuttaa siltä, että mitä ilmeisimmin turvapaikkaprosessin pituudella on yhtymäkohtia lapsen etuun ja siihen miten se toteutuu. Vastaajan i2 mukaan prosessin kesto näkyy erilaisina seurauksina perheen elämässä ja sen myötä vaikuttavat lapsen oloihin perheessä.

Kysymys 3. Vanhemmat käyttävät lapsiaan hyväksi lähettäessään heidät yksin turvapaikanhakuun?

Vastausjakauma tähän kysymykseen $K1=3$, $K2=1$ ja $K3=1$. Yleisesti puhuttiin hädästä ja siitä kuinka epätoivoiset ihmiset tekevät epätoivoisia tekoja. Yleisvaikutelmaksi tuli, että lasta käytetään hyväksi ja yhden vastaajan oli vaikea ymmärtää, miten vanhemmat voivat lähettää lapsensa. Vastaaja i3 mietti, kumpaa käytetään hyväksi, lapsiaan vai järjestelmää. Vastaaja i1 oli eri mieltä ja arvioi kyseessä tuolloin olevan tosi hätä. Vastaukseen oli lisätty loppuun huutomerkki.

Kysymys 5. Vanhemmilla on riittävästi voimavaroja huolehtiakseen lapsistaan turvapaikkaprosessin aikana?

Vastausjakauma oli $K1= 1$, $K2= 1$ ja $K3= 3$. Vastaajan i5 mukaan yleisesti ottaen näin on mutta ei aina. Vastaajan i1 mukaan prosessi on vain odottamista, jossa voimat saattavat huveta. Vastaajan i3 mukaan lapsista huolehtiminen on aika väljä käsite, ja vastaaja miettii miten heistä huolehditaan kotimaassa. Vanhempien arvioidaan olevan pahassa kriisitilanteessa, joten monien vanhempien arvioidaan tarvitsevan lisää tukea, koska perhe on irrallaan omasta elinpiiristään.

Perheen /vanhempien, edustaja tason yhteenveto

Vastaanottotoiminnan piirissä on hyvin paljon mietitty yksin maailmalla liikkuvien lasten kohtaloa ja heidän hyväksikäyttöään, koska nykyinen tapa toimia järjestelmänä sen sallii.

Vastaaja painottivat vanhempien hätää ja sitä, että he toimivat tilanteen vuoksi niin kuin toimivat. Järjestelmällä on jo pitkään ollut tieto siitä, että prosessin pituus ja asiakkaiden hyvinvointi korreloivat. Mikäli prosessit ovat pitkiä, sillä on suora kustannusvaikutus asiakkaiden hyvinvoinnin kautta. Vastaanotto toiminnan tukitoimet lapsiperheille ovat lähinnä varhaisen puuttumisen periaatteelle perustuvia toimenpiteitä silloin, kun vanhemmat eivät jaksa itse huolehtia lapsistaan. Huolehtiminen tässä tilanteessa määritellään arkipäivän hyvinvoinnista huolehtimiseksi: ruoka, puhtaus, päivärytmi, keskustelu ja lapsen elämän seuraaminen. Tarvittaessa moniammatillinen tiimi tekee yhteistyössä palvelusuunnitelman, jolla ongelmaan puututaan. Sosiaalityöntekijä myöntää tarveharkintaista toimeentulotukea näiden tilanteiden aiheuttamiin kustannuksiin. Vastaanotto toimintaan liittyvä edustajajärjestelmä joutui haastavaan tilanteeseen, kun yksin, ilman vanhempiaan tulleita alaikäisiä, saapui runsaasti vuosina 2008—2009 aikaisempiin vuosiin verrattuna. Tällöin edustajiksi rekrytoitiin henkilöitä hyvin erilaisilla kriteereillä ja lyhyellä perehdyttämällä. Tämä vaikutti edustajien tasoon, esimerkiksi ammatillinen tausta, oli hyvin kirjava. Tulevaisuudessa edustajien koulutusta tulisi vastaajien mukaan tarkastella niin, että he ovat sosiaalityön ammattilaisia eikä hyvämaineisia maallikkohenkilöitä, kuten nyt heistä useat ovat.

Suomi on suhtautunut hyvin varovasti alaikäisten palauttamiseen esim. Kreikkaan, koska Kreikan vastaanotto-olosuhteiden katsottiin olevan niin heikkolaatuiset ja lasten hyvinvointia ei voitu taata.

Kulttuurin ja taustan tason kysymykset ja yhteenveto

Kysymys 7. Lapsella on oikeus identifioitua itsenäisesti?

Identifioitumiskysymyksen vastausjakauma oli K1=3, K2=1 ja K3=1. Vastauksessaan i3 kirjoittaa, että tietenkin on oikeus, mutta onko mahdollisuutta. Kaksi vastaajaa miettii, ymmärtääkö kysymystä. Erään vastaajan mukaan lapsella on oikeus ilmasta mielipiteensä, mutta samalla vastaaja arvelee, tämän oikeuden olevan monissa kulttuureissa aika rajallista. Eräs vastaaja toteaa, että henkilökunnan vähäisyyden vuoksi ei

identifioitumiskysymys nousi kovinkaan usein henkilökunnan tarkastelun kohteeksi, toteaa eräs vastaaja.

Vastaanottotoiminnassa on haasteena etenkin pienten, yksin tulleiden alaikäisten kohdalla se miten ylläpitää lapsen omaa kulttuuria ja kielitaitoa prosessin aikana. Lapsen etu on, että hän pystyy kommunikoimaan tämän hetkisen ympäristönsä kielellä ja mikäli lapsi saa perheen yhdistämisluvan, myös muun perheen kanssa. Tämä asettaa haasteita mm. henkilökunnan rekrytoinnille. Korkeimman hallinto-oikeuden kielteiseen perheen yhdistämispäätöksen (KHO:2009:86) yhtenä perusteena oli, että lapsi ei enää osannut kommunikoida vanhempiensa kielellä, eivätkä siteet Etiopiassa asuvaan perheeseen olleet enää kiinteät ja hänen kulttuuristen ja sosiaalisten siteidensä sinne katsottiin katkenneen.

Kysymys 14. Mikä on sinun käsityksesi liitteenä olevan analyysin oikeellisuudesta?

Vastausjakauma K1=2 ja K2=2. Vastaaja i5 ei oikein pystynyt analyysia hahmottamaan, ”*ts. en ymmärrä koko jutun juonta*”, hän kirjoittaa. Vastaaja i4 ei ollut varma, mitä tarkoitetaan. Vastaajan i1 mukaan jotkut kysymyksenasettelut olivat tulkinnanvaraisia, eikä hän muistanut koskeeko kysely vain alaikäisiä ilman huoltajaa maahan tulleita turvapaikanhakijoita. Hän kaipasi asioiden eriyttämistä. Yhden vastaajan mukaan ”*vaikuttaa toimivalta*”.

Tutkija esittää kommenttinaan kysymys-vastausosioista, että kysymykset olivat haastavia mutta myös sellaisiksi tarkoitettuja. Vastaukset olivat melko varovaisia ja kritiikkiä eri asioita kohtaan esiintyi yllättävän vähän suhteessa siihen mitä esimerkiksi Hämeenlinnassa kevään 2009 työkokouksen keskusteluissa ilmeni. Syynä saattaa olla, että työpaineet ovat helpottaneet asiakasmäärien vähentyessä. Asiakasmäärien ollessa hallittavissa, työkin on paremmin kontrollitavissa. Tai sitten vastaajat eivät syystä tai toisesta halua kirjoittaa paperille kovin tiukkoja kommentteja. Tutkijan mukaan kysymyksissä olisi pitänyt olla enemmän väittämiä ja niiden olisi tullut olla enemmän tulevaisuuteen suuntautuneita. Tutkijalle on syntynyt ymmärrys, että panelistien kanssa olisi pitänyt päästä suulliseen

vuorovaikutukseen. Kirjallinen muoto on hyvin jäykkä ja ihmiset varovat kirjoittamasta mielipiteitään, vaikka tieto on luottamuksellista ja vain tässä tutkimuksessa käytettävää. Panelikeskustelun järjestäminen ei tässä tutkimuksessa ollut taloudelliset näkökulmat huomioon ottaen mitenkään mahdollista, koska asiantuntijat asuvat eri puolella Suomea.

Myöskään ensimmäisen kierroksen analyysikuviota en tutkijana ole jälkeinpäin tyytyväinen. Muun muassa vastaanotto toiminnan taso on aivan liian laaja kategoria ja se olisi pitänyt nimetä esimerkiksi Olosuhteiden tasoksi. Perheen/vanhempien/edustajan taso olisi pitänyt nimetä yhteisötasoksi. Kulttuurin ja taustan taso olisi voinut olla yksinkertaisesti Kulttuurin taso. Nämä termit olisivat voineet lähtökohtaisesti selkeyttää analyysiä. Kulttuurin tasoon olisi pitänyt löytää enemmän kysymyksiä.

Kaikki kysymykset olisi kannattanut esittää kielteisessä muodossa ja näin haastaa vastaajat argumentoimaan enemmän ja rohkeammin. Kaikki vastaajat puhuivat ajasta, jolloin se olisi pitänyt olla analyysin keskiössä. Tutkijan olisi pitänyt korostaa ajan merkitystä tässä yksilön elämän välivaiheessa, jossa ei enää eletä menneisyydessä, sillä kaikki inhimillinen toiminta keskittyy nykyhetkeen, koska tulevaisuus on tuntematon. Kuvion kysymysympyröitä on siirretty analyysistä saadun uuden tiedon pohjalta. Aika ja lapsien etu on siirretty vastausten perusteella kyselylomakkeen keskiöön ja otsikoita on muutettu. Nyt laajemmalla tietotaidolla toimivampi kysymyskuviota olisi voinut olla seuraavanlainen:

Yksilötaso

4. Lapsia kohdellaan epätasa-arvoisesti vastaanotto toiminnan alaikäis- ja aikuispuolella?

2. Vastaanotto toiminnan piirissä lasta ei huomioida lapsena?

8. Edustajajärjestelmä ei tue lapsen etua?

9. Perheen turvapaikkaprosessilla ei ole yhtymäkohtia lapsen etuun?

3. Vanhemmat eivät käytä lapsiaan hyväksi lähettäessään heidät yksin turvapaikanhakuun?

5. Vanhemmilla on voimavaroja huolehtia lapsistaan turvapaikkaprosessin aikana?

12. Lapsen etua ei huomioida vastaanotto toiminnassa?

7. Lapsen oikeus identifioitua on kulttuurisidonnainen?

1. Ajalla ja lapsen edulla ei ole yhtymäkohtia vastaanotto prosessissa?

11. Lapsen etu – näkökulma on vastaanotto toiminnassa sivuasia?

6. Vastaanotto prosessissa lapsen etu on talouskeskeinen ajattelu?

10. Vastaanotto toiminnan piirissä lapsella ei ole velvollisuuksia?

Yhteisötaso

14. Mikä on sinun käsityksesi liitteessä olevan analyysin oikeellisuudesta?

13. Millä osalla alueella lapsen etu toteutuu kaikkein vajavaisimmin?

Olosuhdetaso

Kulttuurin taso

5.4 Kolmannen Delfoi –kierroksen analysointi

Koska Delfoi-tutkimuksen toiselle kierrokselle osallistui ainoastaan 5 vastaajaa, niin päätin kutsua III-kierrokselle ainoastaan yhden haastateltavan. Haastateltava oli anonyminä pysyttelevä henkilö, joka on työskennellyt vastaanottoiminnan sosiaalityössä sosiaalityöntekijänä sekä alaikäis- että aikuispuolella, yhteensä noin 6 vuotta. Tämä työskentely molemmilla osastoilla oli peruste pyytää hänet haastattelukeskusteluun. Koulutukseltaan hän on sosionomi-AMK. Hän suorittaa parhaillaan ylempää AMK-tutkintoa. Haastateltava oli saanut etukäteen koko tutkimuksen analyysiosion luettavakseen haastattelua varten. Hän kertoi lukeneensa analyysin läpi. Haastattelu suoritettiin tunnin kestäneenä puhelinhaastatteluna panelikeskusteluperiaatteella ja tulevaisuusnäkökulma painottaen. Struktuurin haastattelukeskusteluun loi Delfoi-analyysikuva II-kierroksen kyselyn tuloksista. Analyysikysymykset käytiin läpi alueittain niin, että kunkin tason kysymykset luettiin haastateltavalle ääneen sekä keskusteltiin jonkin verran kysymyskokonaisuudesta. Haastattelu kesti hieman yli tunnin. Seuraavassa esitetään haastateltavan keskusteluvastausten tiivistykset, joka hän on itse tarkistanut.

Yksilötaso

No mitä yksilön näkökulmasta tulevaisuudessa voisi tehdä. Hiontaa lapsen edun näkökulmasta on aina. Itse asiassa paljon lapsen etua on huomioidaanko lapsi lapsena tai ei. Mun mielestä järjestelmässä toteutuu se, että lapsi huomioidaan lapsena. Erot voivat olla kuitenkin valtavat vaihdellen onko lapsi sijoitettuna alaikäispuolelle vai aikuispuolelle perheen kanssa. Nyt laitetaan suuri paino lapsen omille vanhemmille. Lapsille ja nuorille, jotka ovat ryhmäkodissa palvelutaso on lastenkotitasoista. Omien huoltajien ollessa mukana vastuu vanhemmuudesta on luonnollisesti huoltajilla. Peruspalvelut kuten koulu (tai päiväkotiki, se ei toki kaikilla) toimii. Tukien kohdentamista niille lapsille, jotka ovat vanhempien kanssa, pitää kuitenkin perustella huomattavasti enemmän kuin yksintulleille. Tuen saanti ei toimi yhtä joustavasti kuin ryhmäkodissa. Lapsen olotilaan ei välttämättä kiinnitetä huomiota muuten kuin ongelmatilanteissa. Palvelujen ja tuen perustason tulisi lapsilla olla korkeampi ja oikeus samanlaiseen kohteluun. Olen itse pohtinut vertaamalla kahta vastaanottokeskusta. Tietyt asiat tapahtuvat automaattisesti linjausten avulla, automatisoituvat. Linjauksissa lukee nyt pääasiassa niin, että lastensuojelullisilla perusteilla voidaan myöntää erityistukea. Sitä kautta tuen antamisen rima on noussut niin korkealle, että päätöstä sen antamisesta arastellaan. Mietitään onko lastensuojelullinen tukitoimi todella tarpeen. Ehkä lähdetään siitä, että perheen perustilanteen taso on huonompi kuin valtaväestöllä, jolloin se on normaali. Silloin mietitään

milloin voi sitten myöntää ja minkälaisia tukitoimia. Suhtautuminen on nihkeää. Johdon suhtautuminen varovaista kustannuskysymysten kannalta ja sosiaalityöntekijöillä varovaisuutta myöntää tukea.

Yhteisötaso

Kun vanhemmat tänne tulee, vanhemmuus joutuu erityisesti koetukselle. Vanhemmuus ei ole helppoa koskaan. Heillä voi olla erilainen näkemys lastenkasvatuksesta, enkä ota kantaa mikä on hyvin ja mikä on parempi. Kasvatustilanne saattaa kuitenkin poiketa siitä mikä meillä on hyväksyttyä. Ollaan helposti siinä tilanteessa, että perheen vanhemmat ovat hukassa. He kokevat, että mahdollisuus vaikuttaa omaan tilanteeseen on hyvin pientä. Perheen vanhemmat saattavat olla hyvin traumatisoituneita ja huolissaan muualla olevista perheenjäsenistään. Sanoisin, että vanhemmilla on voimavaroja huolehtia lapsistaan, mutta tarvitsevat kaiken mahdollisen tiedon mitä ympäröivällä järjestelmällä on mahdollisuus antaa. Yksinkertaisesti, kun sitä miettii, niin perhedynamiikka kärsii täällä ja näissä olosuhteissa helposti. Lapset oppivat kielen ja linkittyvät yhteiskuntaan helpommin kuin vanhemmat. Eli ei pelkästään voimavarakysymys vaan tietoon, tietämykseen liittyvä asia. Sitä kautta tarvitsisivat enemmän tukea vanhemmuuteen.

Edustajajärjestelmä on aika hankala, pitäisi olla strukturoidumpi. Tämmöisenään se liittyy hyvin paljon henkilöön, miten se tukee lapsien etua vai tukeeko. Hajanainen ja keskeneräinen asia. Liian paljon riippuvainen siitä kuka toimii edustajana.

Perheen turvapaikkaprosessilla ei ole yhtymäkohtia lapsen etuun? Aina ajatellaan, että niillä on hyvin - perheen kanssa olevilla lapsilla siis. Vaikka yksintulleilla alaikäisillä on vain puhelinyhteys vanhempiinsa niin toisaalta heitä on ammattimainen tiimi tukemassa. Perheen tilanteessa perheen lapsilla on vanhemmat. Me aina ajatellaan, että asiat on vanhempien vastuulla ja heillä on vastuu turvapaikkaprosessissa. Turvapaikkaprosessilla on yhteyttä lapsen etuun ja sen pitäisi saada näkyvämmäksi myös perheessä olevan lapsen etuun. Maahanmuuttovirasto on linjannut yksin tulee lapset haastatellaan ensin sitten perheet. Mutta ei ole aina varma toimitaanko näin vaan he näyttävät olevan ihan samalla tavalla jonossa kuin kaikki muutkin. Odottaminen on vaikea tilanne myös perheessä olevien lasten kannalta.

Vanhemmat eivät käytä lapsiaan hyväksi lähettäessään heidät yksin turvapaikanhakuun?

Yksin tulleet järjestelmä. Meille tulee nuoria, jotka esittävät- ei tietoa missä perhe on. Sitten perheet luvan jälkeen ilmestyy, voivat olla suuriakin ja haetaan perheenyhdistämistä. Esiintyminen nuorempana on ihan varmasti yksi osa tätä ilmiötä. Joka tapauksessa huoltajan vastuulla on ja hän tekee päätöksen, että tämä lapsi lähtee. Suomestakin lähetettiin sodan aikana lapsia Ruotsin puolelle. Päätöksen syynä oli ja on varmasti, että he halusivat saada lapsen rauhalliseen maahan. Lapsuus ja tulevaisuus. Yksi meneminen on aina mullistava ja rikkoo lapsen tilanteen. Useita vuosia erosta omasta perheestään. Toisten kasvatettavana. Vaikka kuinka yritetään ylläpitää kulttuuria ja identiteettiä. Kyllä kaikki muuttuu. Onko perheen yhdistäminen aina lapsen edun mukaista. Lähetetään lapsi turvaa niin, että ei muu perhe ei tule perässä. Jos määrät vähenevät silloin se olisi ollut hyväksikäyttöä.

Olosuhdetaso

Olen ollut työssä kahdessa vastaanottokeskuksessa ja käynyt tutustumassa muihin. Ne on samalla sabluunalla tehty. Tiloina yleensä sairaaloita tai jonkinlaisia asuntoloita. Aina, kun on asuntolatyyppi, lapsen etu ei toteudu. Lapsen turvattomuus tulee enemmän esille. Jotenkin lapsien elämisen laitoksessa aikuisten keskuudessa näkisin vaikeaksi, sen lisäksi, että on turvattomampaa. Turvattomuus ja ei yksityisyyttä. Aikuisen vastuu häviää ja tulee viranomaisvastuu asukkaiden mielestä. Lapsi ei enää niin selkeästi lapsi. Käytännön esimerkkinä. Vanhempien kasvatusvastuu enemmänkin heikkenee. Ja huomioiminen omista lapsista. Eletään siinä valheellisessa tunteessa että toimisto huolehtii. Nukkumaanmenoajat hoitaa yövuorolainen, joka tyhjentää yleiset tilat lapsista ja käskää heidät nukkumaan. Yöllä tulee turvattomuuden tunne. Mahdollisuus rauhalliseen koulunkäyntiin on kerrostalotyypisessä tai erillisasunnoissa.

Kulttuurin taso

Lapsen oikeus identifioitua on kulttuurisidonnainen? Meidän tehtävänä on ylläpito ja kielitaito, jonka joutuu hankkimaan täällä pärjätäkseen. Eroja on. Lapsi, joka on yksin täällä vaikka kuinka yritetään ryhmäkodeissa ylläpitää lapsen omaa kieltä ja kulttuuria niin joka perheessä on normisto ja toimintatapa jota emme tunne. Jos prosessi pitkittyy, tulevaisuutta ei nähdä. Näissä perheissä ei välttämättä ole voimavaroja ylläpitää omaa kieltä, äidinkieltä. Syntyy irrallisia lapsia, jotka ei osaa mitään kieltä kunnolla. Toinen ääripää perheet, joissa pidetään tiukasti kiinni omasta kulttuurista. Ei kannusteta uuden kulttuurin omaksumista, ja oma kulttuuri vahvistuu. Kieltäkään ei omaksuta.

Palautekysymykset

Osa-alueita voisi siirrellä edes takasin. Jos saisimme olosuhdetasolla lapsen etua näkyvämmäksi, se vaikuttaisi yksilötasoon ja sitä kautta yhteisö- ja kulttuuritasoon. Jos pystyttäisiin muuttamaan niin, se varmaankin näkyisi muihin tasoihin. Perheiden olosuhteiden tasoon ja sitä kautta vaikuttamaan muilla tasoilla, jos olosuhteiden kautta lähtee vaikuttamaan.

Velvollisuudet: Olet vahventanut tämän kysymyksen. Kysymyksen asettelu – lapsen etu - esti sen, että palloa ei heitetä niin päin, onko myös velvollisuuksia. Putkinäkö tulee eikä osaa välttämättä osaa ajatella vastauksia muotoillessa muuta kuin nimenomaan lapsen edun näkökulmasta ei velvollisuuksien. Yrittää pohtia millä tavalla lapsen etu toteutuu. Onko velvollisuuksia; toki on ikätason kehitystä vastaavasti aina. Joskus tavallaan ikävät velvollisuudet kuten perheen jäsenille hankittava oleskeluluvat. Tai velvollisuus salakuljettajaa kohtaan kertoa ne asiat mitä on pyydetty kertomaan.

Palluroista. Alaikäis- ja perheiden puolella, toivon, että tuo esiin ajatuksen epätasa-arvosta. Järjestelmä ei tasaisesti kohtelee lapsia vaan poikkeaa, minkälaisessa osassa tätä järjestelmää on. On monia asioita, jotka

puhuvat puolestaan, mutta olisi tärkeä nostaa ne keskusteluun. Edustajajärjestelmä, tukeeko vai miten tukee vain onko riippuvainen edustajasta. Ei vastaanottoehtainen järjestelmä, vaan eroa käytännössä ja asioiden hoitamisessa ihan yksilötasolla.

Delfoin kolmas kierros vahvisti ajattelua siitä lapsen etu –ajattelussa on eroja riippuen siitä onko lapsi sijoitettuna vastaanotto toiminnan aikuis- vai alaikäispuolelle. Vastaajan mukaan erot ovat jopa ”*valtavat*”. Ajattelu siitä, että perheen perustilanne on huonompi kuin valtaväestöllä on hyväksyttävä ja normaali tila, oli minulle tutkijana uusi ajatus. Vastaaja tuo esiin vanhemmuuden haasteet, perhedynamiikan muutokset ja tiedon tarpeen odotusvaiheen aikana. Lapsen etu pitäisi hänen mukaansa saada paremmin esiin myös perheessä asuvan lapsen osalta. Yksin tulleiden lasten osalta vastaaja esittää kritiikkiä sen suhteen, että vanhemmat tarvelevät lapsensa lapsuuden ja asettavat hänet mullistavaan tilanteeseen, toisten ihmisten kasvattamaksi. Laitos ja viranomaisvastuu kumoaa vanhemman vastuun ja eletään siinä valheellisessa tunteessa että toimisto huolehtii. Vaikeissa olosuhteissa kulttuurilliset ääripäät saattavat vahvistua. Kyky nähdä tulevaisuuteen häviää. Ongelmakeskeisyys toimintaperiaatteena tuli myös ensi kertaa esille. Työntekijät noudattavat Maahanmuuttoviraston linjauksia ja omia tukipäätöksiä arastellaan, esittää panelisti. Vastaajan esittää, että järjestelmä ei kohtelee lapsia tasa-arvoisesti.

5.5 Tulosten yhteenveto ja tulkintaa

YK:n lapsen oikeuksien sopimusta on pidettävä ennen kaikkea lapsuuden suojelun instrumenttina. Lasten suojelusta säädetään useissa kymmenissä eri säädöksissä ja kussakin aina hieman eri tavoin aina sen mukaan, mihin suojelu kohdistuu (Mahkonen 2010, 66). Tämän sopimuksen artiklassa 3 määritellään lapsen etu –ajattelua niin, että se on ensisijainen ja erityisoikeus. Lapsen etua arvioitaessa lastensuojelulain 4 §:n mukaisella tavalla on selvitettävä, mitkä ovat ne tosi seikat ja tosiasiat, jotka vaikuttavat kyseessä olevassa tilanteessa lapsen edun toteutumiseen. Huostaanottopäätöstä tehtäessä on punnittava muun muassa sitä, voidaanko sijaishuollossa huolehtia paremmin lapsen hoidosta ja huolenpidosta, järjestää valvontaa ja rajoja, varmistaa lapsen kasvuympäristön turvallisuus, turvata lapsen koulunkäynti, tarjota lapselle enemmän ymmärrystä ja hellyyttä, turvata lapsen henkinen ja ruumiillinen koskemattomuus, valmentaa lasta itsenäistymiseen tai saada lapsi lopettamaan vahingollinen elämäntapansa (Räty 2010, 304).

Tutkijana koin todella haasteellisena palata kansainvälisten sopimusten ja lakien maailmasta vastaanottokeskuksen sosiaalityön arkipäivään. Välillä nämä maailmat tuntuvat olevan kovinkin kaukana toisistaan. Myös tutkimukseen osallistuneiden asiantuntijanelistien kohdalla tuntui olevan sama vaikeus. Ne vastaajat, jotka eivät vielä olleet toimineet pitkään alan käytännön työssä, kirjoittivat vastauksissaan runsaasti kansainvälisistä sopimuksista ja niiden merkityksistä toisin kuin pitkään alalla olleet. Niihin sopimuksiin ja lakipykäliin todennäköisesti osataan vedota esimerkiksi kirjoitettaessa erilaisia lausuntoja, mutta arkipäivässä ne elävät hiljaisen tiedon tasolla, jonkinlaisena työn kivijalkana.

Tutkimuksessani oltiin kiinnostuneita sosiaalityöstä turvapaikanhakijoihin kohdistuvana interventiona, joten Delfoi-kysymyskierroksen ensimmäinen kysymys ”Miten lapsen etu otetaan huomioon vastaanotto toiminnassa” olisi ehkä pitänyt kirjoittaa muotoon ”vastaanotto toiminnan sosiaalityössä”. Empiirinen aineisto kerättiin sosiaalityöntekijöiltä ja siten todennäköisesti heidän vastausnäkökulmansa oli sosiaalityön näkökulma.

Menetelmä voidaan määritellä asiantuntijoiden kannanottojen keruumenetelmäksi. Näin ollen virhe ei ollut kovin merkittävä jatkon kannalta, vaikkakin se asetti huomattavia haasteita ensimmäisen vaiheen analyysille. Kysymyksen laajuuden kautta tulos antoi pikemminkin haastavat lähtökohdat löytää ja laatia toisen kierroksen kysymykset.

Suomessa, toisin kuin esimerkiksi Ruotsissa, turvapaikanhakuprosessi ja vastaanottotoiminta on erotettu toisistaan. Ajatteluun ”Minä päätän kuka on aito turvapaikanhakija ja kuka taas ei” ei vastaanottotoiminnan sosiaalityössä tarvitse ottaa kantaa muutoin kuin kirjoitettaessa lausuntoa lapsen edusta Maahanmuuttovirastolle. Lausuntotilanteessa asian tekee kriittiseksi asiakkaan ikä ja myös vastaajat puhuivat ensimmäisen kierroksen vastauksissaan ns. yli-ikäisistä alaikäisistä. Yksin, ilman vanhempiaan tulleet alaikäiset, ovat saaneet Suomessa turvapaikan noin 90-prosenttisesti (Maahanmuuttovirasto, suullinen tieto). Mikäli asiakas vaikuttaa yli-ikäiseltä alaikäiseltä haastaa moraalii ja etiikka lausunnon kirjoittajan. Enzensberger (2003, 40) kirjoittaa, että erotteluun pyrkivä oikeusvaltio tekee itsestään väistämättä naurunalaiseksi, sillä yhä vaikeammaksi käy sen kieltäminen, että kokonaisten maanosien köyhtymisen taustalla on poliittisia syitä ja ettei sisäisiä ja ulkoisia tekijöitä ole enää helppo erottaa toisistaan.

Toisen kierroksen vastauksissaan sosiaalityöntekijät kritisoivat vanhempia tavasta lähettää lapsi yksin maailmalle ns. ankkurilapseksi. Eräs heistä arveli, että sekä lapsia että järjestelmää käytetään hyväksi. Näiden lasten perhesiteet voitaisiin katsoa katkenneiksi Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklaa koskeva oikeuskäytäntö huomioon ottaen. Perhe-elämän suojaan puuttumiselle ei ole osoitettu olevan ihmisoikeussopimuksen 8 (2) artiklan oikeuttamaa välttämätöntä perustetta. Perusteita ja ymmärrystä sille, miksi lapsi liikkuu yksin maailmalla, on etsitty pitkään, ja kuten vastaajat asian ilmaisivat, ne lienevät häitä perheestä ja sen tulevaisuudesta sota- tai muilla konfliktialueilla. Yksintulleita alaikäisiä alkoi tulla Eurooppaan enenevässä määrin 1980-luvun lopulla. Kansainvälisten 1980-luvun sopimusten mukaan lapsia ei voitu adoptoida vaan heidät luokiteltiin turvapaikanhakijoiksi. Tutkijana mietin, olisiko ilmiöstä lähettää lapsi yksin maailmalle turvapaikkaa hakemaan, tullut loppu heti alkuunsa, mikäli nämä alle 10-vuotiaat lapset olisi välittömästi otettu kansainvälisen adoption piiriin ja biologiset vanhemmat olisivat menettäneet vanhemmuutensa. Tällä hetkellä vanhemmat luottavat eri maiden

hallintojärjestelmiin niin, että uskaltavat lähettää lapsensa näiden järjestelmien huollettaviksi.

Perusteena adoptioajattelulle on, että vanhemmat ovat luopuneet huoltajille asetetuista velvollisuuksista ja kohdelleet lasta loukkaavasti lähettämällä hänet yksin maailmalle. Mikäli vanhemmat olisi tavoitettu, heitä olisi tietenkin kuultu ennen adoption vahvistamista. Lasten adoptioiminen olisi luultavasti mietityttänyt monia vanhempia ja näin vähentänyt lasten tämän kaltaista hyväksikäyttöä. Minulle syntyneen käsityksen mukaan tämä olisi lopulta koitunut lasten eduksi. Tämänkaltaisten päätösten tekeminen vaatisi laajaa ja perusteellista tutkimusta sekä sen lisäksi hyvin laajaa poliittista yhteisymmärrystä. Kuitenkin järjestelmä on synnyttänyt tavan päästä Eurooppaan ja näin saada todennäköisesti paremman ja turvallisemman tulevaisuuden, joten miksi sitä ei viisaat tänne haluavat ihmiset käyttäisi hyväkseen.

Sen lisäksi, että lapsia liikkuu yksin, heitä liikkuu myös vanhempiansa mukana. Perheen mukana liikkuvat lapset ovat hyvin haavoittuva ryhmä, mikäli vanhemmuus on heikkoa tai ylikorostunutta kontrollia. Maahanmuuttoviraston tulisi jatkossa kiinnittää enemmän huomiota lapsiperheiden asemaan. Lapsiperheiden lasten asemaa vahvistaisi lapsiystävällisemmät vastaanottokeskukset, jollaisia eivät todellakaan ole entiset laitospäivät sairaalat tai vankilat. Lasten asemaa ja juurtumista tukisi myös ajallisesti mahdollisimman lyhyt vastaanottokeskuksessa vietetty perhe-elämän vaihe jota on usein määrittää toivon ja epätoivon aika.

Kansanedustaja Kimmo Kiljunen kirjoittaa Uutispäivä Demarissa 25.3.2009 julkaistussa kolumnissaan, että Euroopan unioni on luonut yhteisen tilan. Tavarat, palvelut, pääoma ja teknologia voivat liikkua vapaasti yhteisillä markkinoilla. Myös ihmiset voivat, mutta vain EU-kansalaiset. Vieras on vieras näilläkin markkinoilla, kirjoittaa Kiljunen. Unionin kansalaisuus antaa jokaiselle unionin kansalaiselle henkilökohtaisen perusoikeuden liikkua ja oleskella vapaasti jäsenvaltioiden alueella perustamissopimuksessa asetettujen rajoitusten ja ehtojen sekä sen soveltamiseksi toteutettujen toimenpiteiden mukaisesti (2004/38/EY). Suomessa tämä sopimus tuli voimaan 30.4.2007. Hans Magnus Enzenbergin (2003) näkemysten mukaan ihmisten liikkuminen yli valtioiden rajojen on pikemminkin sääntö kuin poikkeus, koska paikallaan pysyminen ei kuulu lajimme

perinnöllisiin ominaisuuksiin. Hänen mukaansa syväälle kulttuuriin on kuitenkin juurtunut taipumus ajatella, että meillä olisi jonkinlaiset juuret ja jossakin sijaitseva ”luonnollinen” alkuperä.

Vastaanottotoiminnan paluu- ja palauttamistilanteissa vanhemmille paluu koti- tai lähtömaahan tapahtuu tuttuun ympäristöön, mutta ulkomailla varttuneelle ns. matkalaukkulapselle kotimaa saattaa tuntua hyvinkin vieraalta paikalta. Paluu kotimaahan voi olla vaikeaa, sillä ympäristö ei ymmärrä, miksi lapsi ei tunne palaavansa kotiin, tai ei osaa kunnolla paikallista kieltä. Tässä merkityksessä maailmalla matkannut ja kotiin palaava lapsi on kuin piilomaahanmuuttaja. Heillä saattaa olla tunne, etteivät he ole kotoisin mistään. Lapsen asemaa ja tilannetta olisi ehdottomasti tutkittava lapsen edun näkökulmasta palauttamistilanteiden osalta. Suomenkin viranomaisten kannalta olisi todella merkityksellistä tietää, miten nämä palautetut lapset ovat sopeutuneet takaisin koti- tai lähtömaahansa.

Maapallolla on siis aina liikuttu ja muutettu paikasta toiseen erilaisten olosuhteiden vuoksi. Vastaanottotoiminnan asiakkaat, kohti Suomea yksin, kaverin tai salakuljettajan kanssa liikkuvat lapset, joutuvat suurelta osin matkansa aikana huomioimaan ympäristöönsä havainnointikykynsä varassa, jo yksin siitä syystä, että eivät osaa paikallista kieltä. Yhteiskunta, johon turvapaikanhakijalapsen tulevat, ottaa heistä vastuun tarjoten turvaa ja toimeentulon. Mutta miten lapsi saa työntää juuriaan siihen maahan missä hän kasvaa? Sirpa Taskinen (2008, 21) kirjoittaa lastensuojelulain soveltamisoppaassaan, että oman perheen ja suvun kulttuuri luo ihmiselle juuret. Mistä rakentuvat yksin maahan tulleen turvapaikanhakijalapsen juuret? Tutkijana ajattelen, että alkuhämmennyksen jälkeen nuori pyrkii työntämään juurensa oman kehittyvän identiteettinsä avulla ja sosiaalisen ympäristönsä avustuksella siihen maahan missä asuu. Hän haluaa kuulua joukkoon. Hänellä on siihen oikeus ja yhteiskunnalla, lapsen edun nimissä, velvollisuus tämä mahdollistaa. Suomalainen maahanmuuttopolitiikka perustuu kotouttamiseen ja integrointiin. Mikäli nuoret ja yleensä muualta tulleet, eivät saa kuulua joukkoomme syntyy ulkopuolisuus. Epäonnistuminen integraatiossa näkyy mm. asuinalueiden etnisenä eriytymisenä, juuttumisena ulkopuolisuuteen, sosiaalisina ongelmina jopa nuorisomellakoina, kuten esimerkiksi Ruotsin Rosengårdenissa on tapahtunut.

Suomen Suojelupoliisin johto on kesällä 2009 ennustanut, että muutaman vuoden kuluttua maahanmuuttajien aiheuttamat mellakat ovat meilläkin arkipäivää. Edellä mainitun ja pelätyn kehityksen estämiseksi yhteiskuntamme on panostettava maahanmuuttaja nuoriin ja lapsiin. He ovat kaikkein herkimmissä ja vaikutusalttiimmassa vaiheessa elämäänsä. He, saadessaan myönteisen turvapaikkapäätöksen tulevat, verrattuna iäkkäämpiin turvapaikanhakijoihin, pidempään vaikuttamaan oleskelumaan kehitykseen, joten heihin kannattaa sijoittaa voimavaroja. Tutkijan mukaan tämä on Suomen vastaanottoiminnasta vastaavien viranomaisten taholta ymmärretty.

Suomalainen järjestelmä pyrkii mahdollisuuksien mukaan yhdistämään perheenyhdistämisprosessin avulla yksin tulleet alaikäiset perheensä kanssa. Näin lapset saavat takaisin arkipäiväänsä omat vanhempansa ja heidän kulttuurinsa. Perhe pyritään integroimaan ja saamaan asettumaan aloilleen. Pian vanhemmat saattavat huomata lapsensa länsimaalaistuneen vanhempien mielestään liikaa, ja he päättävät lähettää lapsensa takaisin kotimaahansa kulttuurikouluun tapoja oppimaan. Tällöin on pakko ihmetellä, onko näillä lapsilla ja nuorilla itsemääräämisoikeutta ja ihmisoikeutta vai ovatko he vain vanhempiensa elämän ja kulttuurin toteuttamisen välikappaleita. Kotouttamisen näkökulmasta tätä ilmiötä olisi tutkittava ehdottomasti lisää.

6. JOHTOPÄÄTÖKSET JA KESKUSTELU

Tämän tutkimuksen yhtenä tavoitteena oli pyrkiä löytämään työkaluja lapsen edun määrittämiseksi vastaanottotoiminnan arkipäivään liittyvässä sosiaalityössä, työssä jonka hallitsemiseen tarvitaan monia eri tietolähteitä ja -kanavia. Kirsti Juhila (1999, 194-195) kirjoittaa artikkelissaan Kulttuurin jatkuvasti rakentuvat kehät siitä, miten sosiaalityön instituutio ja siihen liittyvä valta puhutaan olemassa oleviksi. Sosiaalityöntekijän tehtäväkuvaan sosiaalitoimistossa kuuluu lastensuojelu. Tehtävää toteuttaessaan hän noudattaa paitsi lapsiin ja lastensuojeluun liittyviä lakeja, myös yleisiä ammattikulttuurisia periaatteita lapsen suojelemisesta ja hänen etunsa turvaamisesta. Juhilan (1999, 193) mukaan mikäli sosiaalityöntekijä epäilee lapsen kohtelussa puutteita, hänen tulee puuttua tilanteeseen. Puuttuminen edellyttää asian tunnustelua, riskien kartoittamista ja sen selvittämistä onko huoli aiheellinen. Kartoittaminen tapahtuu kulttuuristen keskustelujen avulla. Keskustelusta hän on koonnut kulttuurisen kontekstikehänalyysin, jota hän visuaalisen yhteenvetona kuvaa kukkakuvion avulla. Kukan keskiöön hän on ottanut Sosiaalityöntekijän ja asiakkaan kasvokkainen keskustelu –ympyrän ja ympärille terälehtinä viisi asiaa (lueteltuna vasemmalta alkaen): 1) Lapsen asemaa ja suojelua koskeva lainsäädäntö, 2) Lapsen etu, 3) Vastuullinen vanhemmuus, 4) Biologinen vanhemmuus (äitiys ja isyys) 5) Sosiaalityön ammattikulttuuri. Minä tutkijana olisin tulkinnut kuviota toisin asettamalla lapsen edun keskiöön ja jättänyt sosiaalityöntekijän ja asiakkaan kasvokkainen keskustelu –ympyrän otsikon tasolle. Perusteena tälle ajattelulle on se, että lapsen etu liittyy kaikkiin terälehtiympyrän konteksteihin. Toimintatyökalujen löytämiseksi sosiaalityön kontekstiin tarvitaan yhteistyötä ja keskusteluja vanhempien, edustajan, omaohjaajan, lastensuojelun ja vastaanottokeskuksen välillä.

Tutkijana painotan varhaisen tukemisen periaatteeseen liittyvää lupaus. Puuttuminen ihmisen elämään on aina lupaus tehdä jotakin (Taskinen 2007, 18). Voimme ehkä muuttaa jotakin tilannekohtaisesti olennaista yksilön elämässä. Vastaanottotoiminnan pitää miettiä ja kartoittaa strategioita, toimintatapoja lapsen edun toteuttamiselle erilaisissa mahdollisissa kriittisissä tilanteissa esimerkiksi selvittämällä eri viranomaisten vastualueet. Näin oltaisiin jo etukäteen, proaktiivisesti, valmistauduttu tulevaisuuden haasteisiin ja tilanteisiin, jotka syntyvät toimialalla nopeasti kuin ukonilma.

Vastaanottotoiminnassa työskentelevällä henkilökunnalla on oltava reagointi- ja puuttumisherkkyyttä, jo lastensuojelulain ilmoitusvelvollisuuspykälänkin johdosta. Lähtökohtaisesti heidän on toiminnassaan hyvä muistaa, että vähimmäisvaatimus ei ole sama asia kuin enimmäistaso. Hyvinvointivaltiomme talous on tätä tutkielmaa kirjoitettaessa tiukoilla. Tämä tiukentunut taloustilanne näkyy toimialalla mm. keväällä 2010 tapahtuneilla asiakkaiden toimeentulotuenleikkauksella. Tärkeää on huomata, että ”kylmintä ja halvinta” -toimintaperiaate ei sovi lasten kanssa työskentelevän henkilökunnan päätoimintaperiaatteeksi, etenkin mikäli samassa lauseessa puhutaan lapsen edusta.

Tämän tutkimuksen yhtenä tavoitteena oli löytää toimivia tapoja ohjata, neuvoa ja tukea alaikäistä asiakasta. Tutkimusaineistosta nousi esiin seuraavanlaisia työ- ja toimintatapoja:

Perheen kanssa asuvat lapset:

- lastensuojelullisissa kysymyksissä herkkyyttä puuttua asioihin
- lasten haastattelut
- havainnointi esim. lastenkerhoissa, perhekerhoissa
- kotikäynnit
- päiväkotipaikka
- asiantuntijoiden kuten traumaterapeutin, psykiatrin konsultaatio

Yksin tulleet alaikäiset:

- ryhmäkoti, pieni paikkaluku ja lastensuojelulain määräämä henkilökunta (lukumäärä/lapsi) ja koulutus
- tukiasumisyksikössä henkilökuntaa enemmän kuin aikuispuolella
- huolenpito ja kasvatus määrittellään huomioiden aikuisten tuki ja rajat
- koulunkäyntimahdollisuus (oikeus koulutukseen)
- tarvittaessa myös muita erityispolkuja kuten mielenterveyspalvelut
- turvallinen kasvuympäristö, jossa auttava sosiaalinen verkosto
- yksilöllinen hoito- ja kasvatussuunnitelma
- työvoimatoimistossa kotoutumissuunnitelma, jota seurataan ja päivitetään (päätöksen jälkeen)

Nämä kaikki toimintatavat ovat järjestelmätasoisia eivätkä suoraan kerro asiakkaan, yksilön, kanssa toimimisesta. Toiminnan kannalta niiden olemassa olo on tärkeä tunnistaa. Lasten kanssa työskentelyn on tarkoitus rohkaista ja kannustaa sekä antaa hänelle voimaa ja toivoa (Taskinen 2008, 16). Vastaanottotoiminnassa perustavaa laatua olevana asiakasta kannattelevana asiana on asiakkaan toivo, joka kohdistuu hyvin pitkälle myönteiseen oleskelulupapäätökseen. Koska vastaanottotoiminta ei tee oleskelulupapäätöksiä, on toivon antaminen asiakkaalle haastavaa, etenkin nuorten aikuisten kohdalla, joiden iänmäärityksessä on ongelmia. Lapsiperheiden lasten kohdalla tämä toivon antaminen on jopa vaarallinen työkalu, koska lapsen oleskelulupapäätös ei ole kiinni hänestä itsestään, vaan vanhempien saamasta päätöksestä. Tutkijan näkemykseni on, että lapsia tulee vastaanottovaiheen aikana innostaa ja kannustaa kaikin tavoin koulunkäyntiin ja harrastusten pariin. Tekemisen ja toiminnan kautta he saavat elämänsä selkäreppuun sellaista osaamista ja kokemusta mitä heiltä ei koskaan, missään olosuhteissa, voida ottaa pois. Aivot on elin joka ei kehity ellei sitä rasita. Ihminen kehittyy omaan mittaansa ja kukoistukseensa vain ponnistelujen ja tekemisen kautta (Parsons 2010, 15).

Tutkijana olin hieman hämmentynyt siitä, että kukaan vastaajista ei maininnut naisen asemaa suhteessa lapsen etuun. Osa asiakkaistamme tulee kulttuurista, jossa mies on perheen ”käyntikortti” perheen ulkopuolisissa suhteissa ja nainen on pääasiassa kotona oleva perheen arkipäivästä huolehtiva jäsen. On monesti esitetty, että naisia kodin ”privaattiin” piiriin kahlinnut sosiaalisten tapojen verkko, oli tapa sitoa naiset kiinni paikkaan ja hallita heitä (Massey 2003, 71). Lapsen edun mukaista on, että myös äidillä on rooli perheessä tasavertaisena toimijana, naisena ja perheen jäsenenä. Tätä tapaa kannustaa pohjoismainen yhteiskuntajärjestelmämme. Tästä ajattelutavasta tulee informoida koko perhettä, koska lapsen etu on, että äiti perheessä voi hyvin eikä häntä kahlita kotiin. Tutkijana mietin myös, miksi suurin osa yksintulleista alaikäisistä on sukupuoleltaan poikia.

Lapsen etua määriteltäessä vastaanottotoiminnan sosiaalityössä on huolehdittava siitä, että itse turvapaikkaprosessi sujuu lapsen edun mukaisesti. Arkipäivässä liikkeelle on kuitenkin lähdettävä vastaanottotoiminnan perusasioita kuten majoitus turvallisissa, hygieenisissä, kodinomaisissa olosuhteissa, perusterveydenhuollosta, ruuasta ja

vuodenaikaan sopivasta vaatetuksesta. Lapselle tulee järjestää mahdollisuus koulunkäyntiin ja mahdollisuuksien mukaan yksi harrastus, josta lapsi on innostunut. Tutkimuksessa ilmeni, että vastaajat olivat huolestuneita vastaanottokeskusten olosuhteiden tasosta. Pitkäaikainen laitosasuminen ei ole hyväksi kenellekään, eikä varsinkaan perheille, joten järjestelmän on tärkeitä huomioida sosiaalityöntekijöiden kannanotot tässä asiassa. Kotoutuminen tulee sitä vaikeammaksi mitä pidempään asiakkaat ehtivät voida huonosti laitosmaisissa olosuhteissa. Sosiaalityön tärkein instrumentti suhteessa lapsen turvapaikkapäätökseen on Maahanmuuttovirastolla annettava lausunto lapsen edusta. Tämän lausunnon kirjoittamista varten tarvitaan tietoa asiakkaasta ja hänen tilanteestaan. Yksintulleiden alaikäisten kohdalla Maahanmuuttovirasto pyytää aina tämän lausunnon. Perheiden lasten asema on toinen, koska heidän päätöksensä on kiinteässä yhteydessä vanhempien päätökseen. Vastaanottoiminnan arkipäivä ja Maahanmuuttoviraston päätöksentekijät ovat hyvin kaukana toisistaan. On todella tärkeää, että sosiaalityöntekijät rohkeasti kirjoittavat lausuntoja oma-aloitteisesti tekemiensä huomioiden perusteella mm. perheen lasten tilanteesta etenkin turvapaikanhakuprosessin pitkittyessä.

Tämän tutkimuksen avulla on nostettu pintaan lapsen etu -käsitteen ympäriltä erittäin monia näkökulmia. Vaikka kansainväliset sopimukset ja lait ohjeistaisivat toimimaan miten tahansa niin olennaista on miten järjestelmä kuuntelee systeemin sisällä olevia hiljaisen tiedon edustajia, joita tässä tutkimuksessa edustivat sosiaalityöntekijät. Heidän viestinsä oli, että asiat hoidetaan melko hyvin vastaanottoiminnan piirissä, kun kyseessä on yksin tulleet alaikäiset. Vanhempiansa mukana vastaanottokeskuksessa elävät lapset, etenkin mikäli vanhempia on vain yksi, ovat vaaravyöhykkeellä mikäli vanhempien traumakokemukset saavat mielestä yllätteen tai muu toivottomuus iskee eikä tulevaisuutta jakseta hahmottaa.

Yhteiskuntamme on muuttunut viime vuosien aikana ja lakeja korjataan vastaamaan ajan henkeä. Yksilön lisääntyvä vapaus ja lisääntyvät ihmisten oikeudet tuovat mukanaan lisääntyviä velvollisuuksia, ei vain viranhaltioille, vaan meille kaikille. Sosiaalityön arkipäivän haasteiden ymmärtämiseksi ja turvapaikanhakijoiden kotouttamisen tueksi tarvitaan toimenpiteitä jo vastaanottovaiheessa ja toimenpiteiden tueksi tulevaisuuteen suuntautuvaa tutkimusta. Tällä tutkimuksella pyrin omalta osaltani vastaamaan tuohon

tarpeeseen ensisijaisesti tuottamalla tietoa tarvittavien toimenpiteiden taustalle ja tuomalla keskusteluun myös kysymyksiä.

Turvapaikanhakujärjestelmällä on vahva valta päättää yksilön ja perheen tulevaisuudesta. Tällä tutkimuksella on voitu osoittaa, että lapsen etu ei toteudu tasapuolisesti kaikkien lasten osalta. Syynä tähän on vastaanottokeskusten erilainen toiminnan taso sekä vanhempien jaksamisen taso. Vanhempien mukana tulleiden alaikäisten hyvinvointi riippuu pitkälti lapsen omien vanhempien jaksamisesta prosessin aikana. Vanhempien epävarmuus omasta asemastaan saattaa vaikuttaa siihen, että he muuttuvat lasten näkökulmasta epämääräisiksi. Artikkelissaan *Asylum, children's rights and social work* Sarah Cemlyn ja Linda Briskman (2003) ilmaisevat asian seuraavasti: ”Köyhyys, systemaattinen niukkuus, rasismi ja vaihtoehtojen puute vaikuttaa raskaasti turvapaikanhakijoihin. Nämä ihmiset ovat kokeneet vainoa, traumoja ja läheisten menetystä sekä kotimaan jatkuvaa kärsimystä. Vanhempien stressi synnyttää kyvyttömyyden vastata lapsien tunneperäisiin tarpeisiin.” He muistuttavat myös nuorten ihmisten tärkeydestä säännöllisiin ja informatiiviseen kontaktiin sitoutuneen sosiaalityöntekijän kanssa. Sosiaalityöntekijöiden täytyy laajentaa roolinsa pidemmälle kuin vain tukea nuorten turvapaikanhakijoiden oikeuksia palveluihin. Tällainen lähestymistapa tarkoittaa, että paikalliset viranomaiset ovat huomioineet turvapaikkahakijoiden ongelmat strategisessa suunnittelussa ja verkostoitumisessa, hankkineet riittävästi koulutusta ja resursseja, sekä palkanneet pakolaisiin erikoistuneita työntekijöitä lapsityön palvelun laadun takaamiseksi. Nämä henkilöt todennäköisesti pystyisivät paremmin ymmärtämään ja keskittymään myös lasten ihmisoikeus- ja etu näkökulmaan, ja näin nostamaan lapsen aseman samantarvoiseksi muiden kansalaisten kanssa. Lapset eivät voi valita vanhempiaan eivätkä sitä elämää, jonka nämä heille tarjoavat tai järjestävät. Tämän päivän lapset ovat huomisen vanhempia ja heissä on maamme ja globalisoituvan maailman tulevaisuus.

Tutkimuksen tässä vaiheessa on tutkijalle syntynyt muutamia ajatuksia siitä mitä vastaanottotoiminnan piirissä olleiden turvapaikanhakijalasten maailmasta olisi hyvä tutkia. Eräs mielenkiintoinen haaste olisi tutkia vastasiko lasten saama sosiaalityön tuki heidän tarpeitaan ja miten lapset tämän tuen kokivat tai minkälainen käsitys lapsella oli tulevaisuudestaan tänne tullessa ja millaiseksi se tulevaisuus lopulta muodostui. Mistä

heidän elämänsä turvapaikka lopulta löytyi? Erittäin mielenkiintoinen ja haastava tutkimuskohde olisi lähtömaahansa palautetut lapset. Miten heidän etunsa toteutui?

Viron kielessä sanaa turvapaikka vastaavat sanat pelgupaik ja varjupaik. Maan viranomaiset käyttävät turvapaikkatoiminnassaan sanaa varjupaik. Kukaan meistä ei halua elää ainutkertaista elämäänsä pelossa tai varjossa. Elokuvaohjaaja Oskari Sippola on sanonut ”Haluaisin, että maailma olisi minulle avoin, joten sen pitäisi olla avoin muillekin. Sillä, missä satumme syntymään, ei pitäisi olla merkitystä sille, missä voimme elää” (HS D13, 3.4.2010). Tämän tutkimuksen avulla toivoin voivani valottaa sosiaalityöntekijän haastavaa työnkuvaa vastaanottotoiminnan arkipäivän työssä ja sitä miten lapsen etu näyttäytyy tässä työssä. Työhön liittyy moninaisia haasteita ja työ vaatii laajaa perusosaamista muun muassa asiakkaiden laajan erilaisen taustan vuoksi. Henkilökohtaisesti ole aina kokenut, että tämä yhteiskunta ymmärtää ja osaa antaa arvoa erilaisuudelle. Kotouttamisen avulla pyrimme antamaan erilaisista lähtökohdista tuleville ihmisille mahdollisuuden päästä tämän yhteiskunnan täysivaltaisiksi jäseniksi. Etnisestä keskittymästä muodostuu helposti yhteiskunnan varjopaikka. Toivon, että tämä yhteiskunta edelleenkin tukee ja ymmärtää erilaisuutta ajatuksella, erilainen mutta kuitenkin samanlainen ja ottaa muualta tulevien ihmisten osaamisen ja voimavarat tosissaan. Mikäli näin kävisi, tulisi erilaisten ihmisten olo täällä kotoisemmaksi, koti-ikävä lakkaisi pikkuhiljaa vaivaamasta ja ajatukset suuntautuisivat tulevaisuuteen palaten enää vain ajoittain menneeseen. Maastamme tulisi uussuomalaisten toinen kotimaa, joka ei olisi pelkopaikka eikä varjopaikka vaan se turvapaikka, yhdenvertaisine, tasa-arvoisine mahdollisuuksineen, jota he ovat tulleet tänne löytämään. Turvapaikanhakijuus on ominaisuus, jonka ei tule leimata ihmistä ja hänen loppuelämänsä, koska se on vai välivaihe ihmisen elämässä. Turvapaikanhakija on päättänyt, lähtiessään hakemaan turvapaikkaa, muuttaa elämäänsä, joten hänen lähtöasetelmansa on muutos, johon hän on motivoitunut. Muutokseen liittyy aina sopeutuminen uuteen.

Lapsuuden vuodet eivät koskaan palaa, joten lapsen edun valvominen ja puolustaminen on sosiaalityön keskeisimpiä tehtäviä. Turvapaikanhakijalasten kohdalla osa tätä tehtävää on tukea lasta niin, että hänellä on lupa työntää juurensa siihen maahan missä asuu ja ammentaa siltä voimavaroja ja vahvuutta tulevaisuuteensa ja omaan kasvuunsa. Tulevat

uussuomalaiskukupolvet tulevat näyttämään meille, miten sosiaalityö on omalta osaltaan onnistunut tässä roolissaan valvoa lapsen etua ja toteuttaa aikuisten vastuuta.

Tutkimukseeni liittyvänä henkilökohtaisena tavoitteenani on ollut saavuttaa varovaisen tason asiantuntijuus asiassa, jossa olen koko aikuisikänsä kokenut olevansa ”asiaantunkija”. Itsetuntemus – ikiaikainen lääke, niin vanha, että sen arvo helposti unohdetaan – on prosessi, jonka avulla voi järjestellä ristiriitaisia vaihtoehtoja. ”Tunne itsesi”; nämä sanat oli kaiverrettu Delfoin oraakkelin oviaukon ylle (Csikszentmihalyi 2005, 322) ja tulevana muodollisesti pätevänä sosiaalityöntekijänä tarvitsen tätä työkalua, työn ilon ja asiantuntijuuden lisäksi ja säilyttämiseksi.

LÄHTEET

Anis, Merja (2008). Sosiaalityö ja maahanmuuttajat. Lastensuojelun ammattilaisten ja asiakkaiden vuorovaikutus ja tulkinnat. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 47/2008. Helsinki:

Arnkil, Tom Erik (2005). Metaforat, dialogisuus ja käytäntötutkimus. Teoksessa Satka, Mirja., Karvinen-Niinikoski Synnöve, Nylund, Marianne. & Hoikkala, Susanna. (toim.) Sosiaalityön käytäntötutkimus, Helsinki: Palmenia-kustannus. Sivut 173-200.

Bask, Miia (2008). Väitöskirja A Longitudinal Approach to Social Exclusion. Karlstads Unicersitet

Crosson-Tower, Cynthia (2005). Exploring Child Welfare. A Prictice Perspective. Pearson, UNITED states of America

Csikszentmihalyi, Mihaly (2005). FLOW elämän virta. Tallinna: Raamatrukikoda

Enzensberger, Hans Magnus (2003). Suuri muutto. Teoksessa Lehtonen, Mikko & Löytty Olli (toim.) Erilaisuus. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy. Sivut 21-50.

Friedman, Thomas L (2000). Globalisaatio – uhka vai unelma? Keuruu: Otava Oy

Haagin yleissopimus. Haagin lastensuojelusopimus 19.10.1996. [Viitattu 27.7.2010] Saatiavilla: <http://www.om.fi/haagin> lastensuojelusopimuksen suhde Suomen lainsäädäntöön

Hall, Stuart (1999). Identiteetti. Tampere: Vastapaino

Hall, Stuart (2003). Monikulttuurisuus. Teoksessa Lehtonen, Mikko & Löytty Olli (toim.): Erilaisuus. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 2003. Sivut 233-281.

IOM International Organization for Migration (2007). The IOM Handbook on Direct Assistance for Victims of Trafficking. Geneva

Juhila, Kirsi (1999). Kulttuurien jatkuvasti rakentuvat kehät. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila Kirsi & Suoninen Eero: Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino. Sivut 160-198.

Julkunen, Raija (2007). Kuka vastaa? Hyvinvointivaltion rajat ja julkinen vastuu. Vaajakoski: Gummerus kirjapaino Oy

Kaartinen, Leena (1989). Neuvolatoimintaa Kabulissa. Teoksessa Lankinen, Karl S & Karvonen, Juha T & Mäkelä, Pirjo H & Peltola Heikki & Peltomaa Miikka (toim.): Kehitysmaiden terveys ja sairaus. Forssa: Forssan kirjapaino Oy. Sivut 299-307.

Kananoja, Aulikki & Lähteinen, Martti & Marjamäki, Pirjo & Laiho, Kristiina & Sarvimäki, Pirjo & Karjalainen Pekka & Seppänen, Marjaana (2007). Sosiaalityön käsikirja. Helsinki: Tietosanoma Oy

Karvinen-Niinikoski, Synnöve, Nylund, Marianne, Hoikkala Susanna (toim.) (2005). Sosiaalityön käytäntötutkimus. Palmenia-kustannus. Dark Oy

KHO 2009:86. Korkeimman hallinto-oikeuden päätös.
<http://www.kho.fi/paatokset/tulostus/48162.htm> /4.3.2010

Kuusi, Osmo (2002). Delfoi menetelmä. Teoksessa Kamppinen, Matti & Kuusi, Osmo & Söderlund, Sari (toim.): Tulevaisuuden tutkimus. Perusteet ja sovellutukset, 2002 s. 204-225. SKS: toimituksia (SKST) 896. Kirjakas/Tallpirint

Kuusi, Osmo & Loikkanen Torsti & Turkulainen Tarja (2001). Energia 2010 – teknologian arviointi. Delfoi-panelitutkimus tulevaisuuden energiavalinnoista. Tulevaisuusvaliokunta teknologian arviointeja 10. Eduskunnan kanslia julkaisu 8/2001, Helsinki.

Kuusi, Pekka (1961). 60-luvun sosiaalipolitiikka. Porvoo: WSOY

Lepola Outi (2000). Ulkomaalaisesta suomalaiseksi. Helsinki: Hakapaino Oy

Lukkaroinen, Riitta (2005). ”Muutos on pysyvä olotila”. Työpoliittinen tutkimus 292. Helsinki: Hakapaino Oy

Maahanmuuttovirasto. [Viitattu 26.2.2009] Saatavilla www-muodossa:
<http://www.migri.fi/netcomm/content.asp?article=3127>

Maahanmuuttovirasto [Viitattu 28.2.2011] Saatavilla www-muodossa:
<http://www.migri.fi/netcomm/content.asp?path=8,2754,2762,2777>

Mahkonen, Sami (1995). Perhesalaisuudet. Juva: WSOY

Mahkonen, Sami (2007). Lastensuojelu ja laki. Helsinki: Edita Oy

Mahkonen, Sami (2010). Lastensuojelu ja laki. Helsinki: Edita Oy

Mannermaa, Mika (2009). Tulevaisuusbarometrit. [Viitattu 31.3.2009] Saatavilla www-muodossa: /www.tehonetti.fi

Massey, Doren (2003). Paikan käsitteellistäminen. Teoksessa Lehtonen, Mikko & Löytty Olli (toim.): Erilaisuus. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy

Metsämuuronen, Jari (2003). Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy

Mikkola, Matti & Helminen, Jarkko (1994). Lastensuojelu. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy

Malinen, Antero & Männikkö, Kaisa (1998). Älykkyys. Valoja ja varjoja. Jyväskylä: Ateena Kustannus Oy

Moisio, Elina & Martikainen, Tuomas (2006). Kykyjen mosaiikki? Suomalaisten asiantuntijoiden näkemyksiä moninaisuudesta työelämässä vuonna 2020. Delfoi-panelin tuloksia. Monikko-projekti 2006. Väestöliiton Väestöntutkimuslaitos. Helsinki: Vammalan kirjapaino Oy

Mäkinen, Päivi (2008). Ammatillisuus ja etiikka ristipaineessa. Teoksessa Hirvilammi, Tuuli & Markku Laatu (toim.): Toinen Vääryyskirja. Lähikuvia sosiaalisista epäkohdista. Vammala: Vammalan kirjapaino Oy,

Nakamura, Minoru (2004). Baby Boomers Face Retirement [Viitattu 12.12.2010] Saatavilla [www-muodossa: http://www.nri.co.jp/english/opinion/papers/2004/np200477.html](http://www.nri.co.jp/english/opinion/papers/2004/np200477.html)

Nonaka Ikujiro & Takeuchi Hirotaka (1995). The knowledge creating company. Oxford University Press, New York.

Ollila Maija-Riitta (1999). Maapalloistumisen arvot. Teoksessa Kosonen Pekka ja Simpura, Jussi (toim.): Sosiaalipolitiikka globalisoituvassa maailmassa. Tampere: Tammer-Paino Oy

Parsons, Annika (2010). Selvitys lapsen edun toteutuminen turvapaikanhakija- ja pakolaislapsia koskevissa päätöksissä. Vähemmistövaltuutettu. Porvoo: Painoyhtymä Oy

Rautkylä-Willey & Valtakari, Mikko (2001). Kolmen avainklusterin tulevaisuudenkuvat ja osaamistarpeet. Teoksessa Hernesniemi, Hannu & Kylmäläinen, Pasi & Mäkelä, Pekka & Rantala, Olavi & Rautkylä-Willey & Valtakari, Mikko: Suomen avainklusterit ja niiden tulevaisuus. ESR-julkaisut. Helsinki: Edita Oyj. Sivut 204-225.

Ristimäki, Päivi & Leinonen, Vesa (2009). Alaikäisten laatukäsikirja, Sisäasiainministeriö, Latu –hanke. <https://www.manu.fi/vastaanottotoiminta>

Ristimäki, Päivi & Silfver Vesa (2008). Vastaanottotoiminnan laatukäsikirja, Sisäasiainministeriö, Latu-hanke. <https://www.manu.fi/vastaanottotoiminta>

Rubin, Anita (2002). Tulevaisuuden kuvat ja identiteetin rakentuminen myöhäismodernissa. Teoksessa Kamppinen, Matti & Kuusi, Osmo & Söderlund, Sari (toim.): Tulevaisuuden tutkimus. Perusteet ja sovellutukset.. SKS: toimituksia (SKST) 896. Kirjakas/Tallpirint . Sivut 791-891.

Rubin, Anita (2002). Tulevaisuudentutkimuksen käsitteitä. Teoksessa Kamppinen, Matti & Kuusi, Osmo & Söderlund, Sari (toim.): Tulevaisuuden tutkimus. Perusteet ja sovellutukset, 2002 s. 889-908. SKS: toimituksia (SKST) 896. Kirjakas/Tallpirint

Räty, Tapio (2007). Uusi lastensuojelulaki. Helsinki: Edita Oy

Räty, Tapio (2010). Lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen. Helsinki: Edita Oy

Save the Children, Daphen II, UNHCR (2005). Ilman huoltajaa tulleet lapset Euroopassa – ohjelma. Toimintasuositukset.

Sennet Richard (2004). Kunnioitus eriarvoisuuden maailmassa. Tampere: Vastapaino

Sisäministeriön asetus 65/2010. Turvapaikanhakijoiden toimeentulotuen perusosan jakamisesta hyödykkeisiin ja rahana annettavaan osaan sekä vastaanoton majoituksesta ja palveluista perittävistä maksuista

Sisäministeriö. Maahanmuuttopoliittinen ohjelma. [Viitattu 23.2.2010] Saatavilla www-muodossa:[http://www.intermin.fi/intermin/images.nsf/files/620a7bb47a3b1008c22573b60050a16c/\\$file/thj371_mamupol_ohjelma.pdf](http://www.intermin.fi/intermin/images.nsf/files/620a7bb47a3b1008c22573b60050a16c/$file/thj371_mamupol_ohjelma.pdf)/28.7.2009

Takala, Pentti (toim.) (2005). Onko meillä malttia sijoittaa lapsiin? Helsinki: Edita Prima Oy

SuVL 3/2001 vp - MINS 7/2001 vp / Suuren valiokunnan lausunto 3/2001 vp/ Ministeriön selvitys: Tampereen Eurooppa-neuvoston (15.-16.10.1999) seuranta

Taskinen, Sirpa (2008). Lastensuojelulaki (417/2007). Soveltamisopas. Stakes, oppaita 65. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy

Talentia ry. Sosiaalialan ammattihenkilöiden vala. [Viitattu 24.5.2010] Saatavilla www-muodossa: <http://www.talentia.fi/index.php?&id=2471&sm=510> /24.5.2010

Turtiainen, Kati (2008). Kommunikointia uuden kynnyksellä – Luottamuksen rakentuminen kiintiöpakolaisten ja viranomaisten välillä. Jyväskylän yliopisto, liseniaatin tutkielma

Trevithick, Pamela (2005). Social work skills. A practice handbook. Open University Press UK Limited

Työhallinnon julkaisu 370 (2006). Maahanmuuttaja- ja turvapaikanhakijalasten katoamiset. Työministeriö. Helsinki: Valopaino Oy

UNICEF. Lapsen oikeuksien sopimus. Saatavilla www-muodossa:
http://www.unicef.fi/Lapsen_oikeuksien_sopimus_koko

VNS 4/2008 vp. Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle kotouttamislain toimeenpanosta. Saatavilla www-muodossa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/kotoutamislaki>

Vuorinen, Risto & Tuunala, Eliisa (1995). Psykologian perusteet. Aivot ja psyyke. Keuruu: Otava Oy

ARTIKKELIT

Cemlyn, Sarah and Briskman, Linda (2003). Artikkelit Asylum, childrens' rights and social work, University of Bristol

Helsingin Sanomat (2009). Artikkelit Rosengårdin lähiön tilanteesta 14.7.2009, A1

Karimi, Rebwar (2010). Kunniaväkivalla on usein yhteisön oikeutus. Kristiina Markkasen artikkelit, Murha on jäävuoren huippu. Helsingin Sanomat 6.2.2010. Kotimaa A4.

Kirkas, Tiina (2010): Artikkelit Tyttökato, Kehitys -lehdessä 2.2010, s. 22. Ulkoministeriö

Oskari Sippola (2010) Helsingin Sanomat D13, 3.4.2010.

LISTA KÄYTEYISTÄ LAISTA, DIREKTIIVEISTÄ JA SOPIMUKSISTA

Haagin lastensuojelusopimus 19.10.1996

Hallintolaki 6.6.2003/434

Ihmisoikeuksien julistus /Yhdistyneet kansakunnat 10.12.1948

Lasten oikeuksien sopimus (LOS) /Yhdistyneet kansakunnat 20.11.1989

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417

Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta (Kotolaki)
9.4.1999/493

Laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 29.4.2005/272

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812

Laki toimeentulotuesta 30.12.1997/1412

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731

Ulkomaalaislaki 30.4.2004/301

Turvapaikanhakijoiden vastaanottoa jäsenvaltioissa koskevista vähimmäisvaatimuksista.
Euroopan neuvoston direktiivi 2003/9/EY 27.1.2003

LIITTEET

Liite 1

Neuvoston direktiivi 2003/9/EY, annettu 27 päivänä tammikuuta 2003, turvapaikanhakijoiden vastaanottoa jäsenvaltioissa koskevista vähimmäisvaatimuksista EUROOPAN UNIONIN NEUVOSTO, joka ottaa huomioon Euroopan yhteisön perustamissopimuksen ja erityisesti sen 63 artiklan ensimmäisen kohdan 1 alakohdan b alakohdan, ottaa huomioon komission ehdotuksen(1), ottaa huomioon Euroopan parlamentin lausunnon(2), ottaa huomioon talous- ja sosiaalikomitean lausunnon(3), ottaa huomioon alueiden komitean lausunnon(4), sekä katsoo seuraavaa:

- (1) Turvapaikka-asioita koskeva yhteinen politiikka, johon sisältyy yhteinen eurooppalainen turvapaikkajärjestelmä, on olennainen osa Euroopan unionin tavoitetta muodostaa asteittain vapauteen, turvallisuuteen ja oikeuteen perustuva alue, joka on avoin henkilöille, jotka olosuhteiden pakosta joutuvat oikeutetusti hakemaan suojelua yhteisöstä.
- (2) Eurooppa-neuvosto päätti Tampereella 15 ja 16 päivänä lokakuuta 1999 pidetyssä erityiskokouksessaan pyrkiä kohti yhteistä eurooppalaista turvapaikkajärjestelmää, joka perustuu 28 päivänä heinäkuuta 1951 tehdyn, pakolaisten oikeusasemaa koskevan Geneven yleissopimuksen, sellaisena kuin se on täydennettynä 31 päivänä tammikuuta 1967 tehdyllä New Yorkin pöytäkirjalla, täysimääräiseen ja kokonaisvaltaiseen soveltamiseen, ja näin noudattaa palauttamiskiellon periaatetta ja varmistaa, ettei ketään palauteta vainottavaksi.
- (3) Tampereen Eurooppa-neuvoston päätelmien mukaan yhteisen eurooppalaisen turvapaikkajärjestelmän olisi sisällettävä lyhyellä aikavälillä turvapaikanhakijoiden vastaanottoedellytyksiä koskevat vähimmäisvaatimukset.
- (4) Turvapaikanhakijoiden vastaanottoa koskevien vähimmäisvaatimusten vahvistaminen on uusi askel kohti eurooppalaista turvapaikkapolitiikkaa.
- (5) Tässä direktiivissä kunnioitetaan perusoikeuksia ja noudatetaan erityisesti Euroopan unionin perusoikeuskirjassa tunnustettuja periaatteita. Tämän direktiivin tarkoituksena on ennen kaikkea varmistaa, että ihmisarvoa kunnioitetaan täysimääräisesti ja että mainitun perusoikeuskirjan 1 ja 18 artiklan soveltamista edistetään.
- (6) Tämän direktiivin soveltamisalaan kuuluvien henkilöiden osalta jäsenvaltioita sitovat sellaisten kansainvälisen oikeuden välineiden mukaiset sitoumukset, joiden osapuolia jäsenvaltiot ovat ja jotka kieltävät syrjinnän.
- (7) Olisi säädettävä turvapaikanhakijoiden vastaanottoa koskevista vähimmäisvaatimuksista, jotka varmistavat heille tavanomaisissa olosuhteissa kohtuullisen elintason ja tasavertaiset elinolosuhteet kaikissa jäsenvaltioissa.
- (8) Turvapaikanhakijoiden vastaanotto-olosuhteiden yhdenmukaistamisen pitäisi vähentää vastaanotto-olosuhteiden välisten eroavuuksien osaltaan aiheuttamaa turvapaikanhakijoiden myöhempää liikkumista jäsenvaltiosta toiseen.
- (9) Kun otetaan vastaan henkilöryhmiä, joilla on erityistarpeita, vastaanotossa olisi otettava huomioon nämä tarpeet.
- (10) Säilöön otettujen hakijoiden vastaanotossa olisi otettava huomioon heidän tästä tilanteesta johtuvat tarpeensa.

(11) Olisi annettava tietoa oikeusapua antavista järjestöistä ja ryhmistä sen varmistamiseksi, että noudatetaan menettelyä koskevia takeita, joihin kuuluu mahdollisuus ottaa yhteyttä tällaisiin järjestöihin ja ryhmiin.

(12) Vastaanottojärjestelyjen väärinkäytön mahdollisuutta olisi rajoitettava säätämällä niistä tapauksista, joissa turvapaikanhakijoille myönnettyjä vastaanotto-olosuhteita voidaan rajoittaa tai peruuttaa ne kokonaan.

(13) Olisi turvattava kansallisten vastaanottojärjestelyjen ja jäsenvaltioiden keskinäisen yhteistyön tehokkuus turvapaikanhakijoiden vastaanotossa.

(14) Olisi rohkaistava toimivaltaisten viranomaisten välillä suoritettavaa yhteensovittamista turvapaikanhakijoiden vastaanoton osalta, ja sen vuoksi edistettävä paikallisyhteisöjen ja vastaanottokeskusten sopusointuisia suhteita.

(15) Vähimmäisvaatimusten luonteeseen kuuluu, että jäsenvaltiot voivat ottaa käyttöön tai pitää voimassa suotuisampia säännöksiä kolmansien maiden kansalaisille ja kansalaisuudettomille henkilöille, jotka pyytävät kansainvälistä suojelua jäsenvaltiosta.

(16) Näin ollen jäsenvaltioita kehoitetaan soveltamaan tämän direktiivin säännöksiä myös menettelyissä, joissa päätetään suojelun myöntämisestä muutoin kuin Geneven yleissopimuksen perusteella kolmansien maiden kansalaisille tai kansalaisuudettomille henkilöille.

(17) Tämän direktiivin täytäntöönpanoa olisi arvioitava säännöllisesti.

(18) Suunnitellun toiminnan tavoitetta, joka on turvapaikanhakijoiden vastaanottoa jäsenvaltioissa koskevien vähimmäisvaatimusten vahvistaminen, ei voida riittävällä tavalla saavuttaa jäsenvaltioiden toimin, ja se voidaan siten suunnitellun toiminnan vaikutukset ja laajuus huomioon ottaen saavuttaa paremmin yhteisön tasolla, joten yhteisö voi toteuttaa toimenpiteitä perustamissopimuksen 5 artiklassa vahvistetun toissijaisuusperiaatteen mukaisesti. Mainitussa artiklassa vahvistetun suhteellisuusperiaatteen mukaisesti tässä direktiivissä ei ylitetä sitä, mikä on tämän tavoitteen saavuttamiseksi tarpeen.

(19) Euroopan unionista tehtyyn sopimukseen ja Euroopan yhteisön perustamissopimukseen liitetyn, Yhdistyneen kuningaskunnan ja Irlannin asemasta tehdyn pöytäkirjan 3 artiklan mukaisesti Yhdistynyt kuningaskunta on 18 päivänä elokuuta 2001 päivätyllä kirjeellä ilmoittanut haluavansa osallistua tämän direktiivin antamiseen ja soveltamiseen.

(20) Mainitun pöytäkirjan 1 artiklan mukaisesti Irlanti ei osallistu tämän direktiivin antamiseen. Näin ollen ja tämän vaikuttamatta mainitun pöytäkirjan 4 artiklan soveltamiseen, tämän direktiivin säännöksiä ei sovelleta Irlantiin.

(21) Euroopan unionista tehtyyn sopimukseen ja Euroopan yhteisön perustamissopimukseen liitetyn, Tanskan asemasta tehdyn pöytäkirjan 1 ja 2 artiklan mukaisesti Tanska ei osallistu tämän pöytäkirjan antamiseen eikä se siten sido Tanskaa eikä sitä sovelleta siihen,

ON ANTANUT TÄMÄN DIREKTIIVIN:

I LUKU

TARKOITUS, MÄÄRITELMÄT JA SOVELTAMISALA

1 artikla

Tarkoitus

Tämän direktiivin tarkoituksena on vahvistaa turvapaikanhakijoiden vastaanottoa jäsenvaltioissa koskevat vähimmäisvaatimukset.

2 artikla

Määritelmät

Tässä direktiivissä tarkoitetaan:

- a) "Geneven yleissopimuksella" Genevessä 28 päivänä heinäkuuta 1951 tehtyä pakolaisten oikeusasemaa koskevaa yleissopimusta, sellaisena kuin se on muutettuna 31 päivänä tammikuuta 1967 tehdyllä New Yorkin pöytäkirjalla;
- b) "turvapaikkahakemuksella" kolmannen maan kansalaisen tai kansalaisuudettoman henkilön tekemää hakemusta, joka voidaan ymmärtää pyynnöksi saada kansainvälistä suojelua jostakin jäsenvaltiosta Geneven yleissopimuksen nojalla. Kansainvälisen suojelun myöntämistä koskevia hakemuksia pidetään turvapaikkahakemuksina, jollei kolmannen maan kansalainen tai kansalaisuudeton henkilö nimenomaisesti pyydä muuta sellaista suojelua, jota voidaan hakea erikseen;
- c) "hakijalla" tai "turvapaikanhakijalla" kolmannen maan kansalaista tai kansalaisuudetonta henkilöä, joka on tehnyt turvapaikkahakemuksen, jonka johdosta ei ole vielä tehty lopullista päätöstä;
- d) "perheenjäsenillä", jos perhe oli jo ollut olemassa lähtömaassa, seuraavia hakijan perheenjäseniä, jotka oleskelevat siinä jäsenvaltiossa, jossa hakija on tehnyt turvapaikkahakemuksensa:
  - i) turvapaikanhakijan aviopuoliso tai hänen vakituinen avopuolisonsa, jos avopuolisointa asianomaisen jäsenvaltion lainsäädännön tai käytännön mukaan kohdellaan samalla tavalla kuin aviopuolisoina sen ulkomaalaislainsäädännössä;
  - ii) edellä i alakohdassa tarkoitettujen puolisoitten tai hakijan alaikäiset lapset, jos nämä ovat naimattomia ja kyseisen henkilön huollettavina sekä riippumatta siitä, ovatko he syntyneet avioliitossa tai avioliiton ulkopuolella tai onko heidät otettu ottolapsiksi kansallisen lainsäädännön mukaisesti;
- e) "pakolaisella" henkilöä, joka täyttää Geneven yleissopimuksen 1 artiklan A kohdan mukaiset edellytykset;
- f) "pakolaisasemalla" asemaa, jonka jäsenvaltio myöntää henkilölle, joka on pakolainen ja joka tällä perusteella pääsee kyseisen jäsenvaltion alueelle;
- g) "menettelyillä" ja "muutoksenhaulla" jäsenvaltion kansallisessa lainsäädännössä säädettyjä menettelyjä ja muutoksenhakua;
- h) "ilman huoltajaa tulevilla alaikäisillä" alle 18-vuotiaita henkilöitä, jotka saapuvat jäsenvaltioiden alueelle ilman heistä joko lainsäädännön tai vakiintuneen käytännön mukaisesti vastuussa olevaa aikuista, niin kauan kuin he eivät tosiasiallisesti ole tällaisen henkilön huostassa; tämä tarkoittaa myös alaikäisiä, jotka jäävät ilman huoltajaa sen jälkeen, kun he ovat saapuneet jäsenvaltioiden alueelle;
- i) "vastaanotto-olosuhteilla" kaikkia jäsenvaltioiden tämän direktiivin mukaisesti turvapaikanhakijoiden hyväksi toteuttamia toimenpiteitä;
- j) "aineellisilla vastaanotto-olosuhteilla" vastaanotto-olosuhteita, joihin kuuluvat majoitus, ruoka ja vaatetus luontoissuorituksina, rahallisena etuutena tai maksukuponkien muodossa sekä päiväraha;
- k) "säilönotolla" sitä, että jäsenvaltio sulkee turvapaikanhakijan tiettyyn paikkaan, jossa hakijalta on viety hänen liikkumisvapautensa;
- l) "vastaanottokeskuksella" mitä tahansa paikkaa, jota käytetään turvapaikanhakijoiden joukkomajoitukseen.

3 artikla

Soveltamisala

1. Tätä direktiiviä sovelletaan kaikkiin kolmansien maiden kansalaisiin ja kansalaisuudettomiin henkilöihin, jotka hakevat turvapaikkaa jäsenvaltioiden rajalla tai niiden alueella, niin kauan kun heidän sallitaan jäädä tälle alueelle turvapaikanhakijoina, sekä perheenjäseniin, jos tällainen turvapaikkahakemus koskee heitä kansallisen lainsäädännön mukaisesti.

2. Tätä direktiiviä ei sovelleta jäsenvaltioiden edustustoille esitettyihin diplomaattista suojelua tai alueellista turvapaikkaa koskeviin pyyntöihin.

3. Tätä direktiiviä ei sovelleta silloin, kun sovelletaan vähimmäisvaatimuksista tilapäisen suojelun antamiseksi siirtymään joutuneiden henkilöiden joukottaisen maahantulon tilanteissa, ja toimenpiteistä näiden henkilöiden vastaanottamisen ja vastaanottamisesta jäsenvaltioille aiheutuvien rasitusten tasapuolisen jakautumisen edistämiseksi 20 päivänä heinäkuuta 2001 annetun neuvoston direktiivin 2001/55/EY(5) säännöksiä.

4. Jäsenvaltiot voivat päättää soveltaa tätä direktiiviä menettelyihin, joiden mukaisesti päätetään suojelun myöntämisestä muun kuin Geneven yleissopimuksen perusteella sellaisille kolmansien maiden kansalaisille tai kansalaisuudettomille henkilöille, joita ei pidetä pakolaisina.

4 artikla

Suotuisammat säännökset

Jäsenvaltiot voivat ottaa käyttöön tai pitää voimassa turvapaikanhakijoiden ja heidän läheisten sukulaistensa osalta, jotka oleskelevat samassa jäsenvaltiossa ja ovat hakijan huollettavina, taikka humanitaarisista syistä, vastaanotto-olosuhteita koskevia suotuisampia säännöksiä, sikäli kuin nämä säännökset ovat tämän direktiivin mukaisia.

II LUKU

VASTAANOTTO-OLOSUHTEITA KOSKEVAT YLEISET SÄÄNNÖKSET

5 artikla

Tiedottaminen

1. Jäsenvaltioiden on ilmoitettava turvapaikanhakijoille kohtuullisen ajan kuluessa, joka ei saa ylittää viittätoista päivää siitä, kun he ovat tehneet hakemuksensa toimivaltaiselle viranomaiselle, ainakin vastaanotto-olosuhteisiin liittyvistä etuuksista ja velvollisuuksista, joita heidän on noudatettava.

Jäsenvaltioiden on varmistettava, että hakijat saavat tietoja erityistä oikeusapua antavista järjestöistä tai ryhmistä sekä järjestöistä, jotka voivat auttaa heitä vastaanotto-olosuhteisiin liittyvissä asioissa tai antaa niitä koskevia tietoja, mukaan lukien terveydenhoitoa koskevat tiedot.

2. Jäsenvaltioiden on varmistettava, että 1 kohdassa tarkoitetut tiedot annetaan kirjallisesti ja mahdollisuuksien mukaan kielellä, jota hakijoiden voidaan kohtuudella odottaa ymmärtävän. Tarvittaessa kyseiset tiedot voidaan myös antaa suullisesti.

6 artikla

Asiakirjat

1. Jäsenvaltioiden on varmistettava, että hakijalle annetaan kolmen päivän kuluessa siitä, kun hakemus on tehty toimivaltaiselle viranomaiselle, henkilökohtainen asiakirja, jossa todetaan hänen asemansa turvapaikanhakijana tai todistetaan, että hänellä on lupa jäädä jäsenvaltion alueelle siksi ajaksi, kun hänen hakemustaan käsitellään.

Jos haltija ei saa liikkua vapaasti jäsenvaltion koko alueella tai osalla sitä, asiakirjassa on myös todettava tämä seikka.

2. Jäsenvaltiot voivat olla soveltamatta tätä artiklaa, kun turvapaikanhakija on säilöönnotettuna, rajalla tehdyn turvapaikkahakemuksen tutkinnan aikana tai osana menettelyä, jonka tarkoituksena on päättää hakijan oikeudesta tulla laillisesti jäsenvaltion alueelle. Erityistapauksissa jäsenvaltiot voivat hakemuksen tutkinnan aikana antaa hakijalle jonkin muun 1 kohdassa tarkoitettua asiakirjaa vastaavan todistuksen.

3. Edellä 1 kohdassa tarkoitetun asiakirjan ei välttämättä tarvitse todistaa turvapaikanhakijan henkilöllisyyttä.

4. Jäsenvaltioiden on toteutettava tarvittavat toimenpiteet toimittaakseen turvapaikanhakijalle 1 kohdassa tarkoitettua asiakirjan, jonka on oltava voimassa niin kauan kuin hänellä on oikeus viipyä kyseisen jäsenvaltion alueella tai sen rajalla.

5. Jäsenvaltiot voivat myöntää turvapaikanhakijalle matkustusasiakirjan, jos vakavat humanitaariset syyt edellyttävät hänen läsnäoloaan toisessa valtiossa.

7 artikla

Asuinpaikka ja liikkumisvapaus

1. Turvapaikanhakijat voivat liikkua vapaasti vastaanottavan jäsenvaltion koko alueella tai tämän jäsenvaltion heille osoittamalla alueella. Osoitettu alue ei saa vaikuttaa yksityiselämän koskemattomuuteen ja sen on oltava riittävän laaja, jotta turvataan mahdollisuus tämän direktiivin mukaisiin etuihin.

2. Jäsenvaltio voi päättää turvapaikanhakijan asuinpaikasta yleisen edun, yleisen järjestyksen tai tarvittaessa hänen hakemuksensa sujuvan käsittelyn perusteella.

3. Jäsenvaltio voi, jos tämä osoittautuu tarpeelliseksi esimerkiksi lakiin perustuvista tai yleiseen järjestykseen liittyvistä syistä, kansallisen lainsäädäntönsä mukaisesti rajoittaa turvapaikanhakijan oleskelun tiettyyn paikkaan.

4. Jäsenvaltio voi asettaa aineellisten vastaanotto-olosuhteiden tarjoamisen ehdoksi sen, että turvapaikanhakija tosiasiallisesti asuu tietyssä paikassa, jonka jäsenvaltio määrää. Tämä päätös, joka voi olla luonteeltaan yleinen, on tehtävä tapauskohtaisesti, ja sen on perustuttava kansalliseen lainsäädäntöön.

5. Jäsenvaltioiden on säädettävä mahdollisuudesta myöntää turvapaikanhakijoille väliaikainen lupa poistua 2 ja 4 kohdassa tarkoitettua asuinpaikasta ja/tai 1 kohdassa mainitulta osoitetulta alueelta. Päätökset on tehtävä tapauskohtaisesti, objektiivisesti ja puolueettomasti, ja kielteiset päätökset on perusteltava.

Turvapaikanhakijan ei tarvitse hakea lupaa tavatakseen sovitulla tavalla viranomaisia ja ollakseen paikalla tuomioistuimessa, jos hänen läsnäolonsa on välttämätöntä.

6. Jäsenvaltion on vaadittava turvapaikanhakijaa ilmoittamaan toimivaltaisille viranomaisille kulloinkin osoitteensa ja ilmoittamaan näille osoitteen muutoksista mahdollisimman pian.

8 artikla

Perhe

Jäsenvaltion on toteutettava asianmukaiset toimenpiteet perheen yhtenäisyyden säilyttämiseksi mahdollisimman hyvin alueellaan, jos kyseinen jäsenvaltio on huolehtinut hakijoiden majoituksesta. Tällaisia toimenpiteitä sovelletaan turvapaikanhakijoiden suostumuksella.

9 artikla

Lääkärintarkastukset

Jäsenvaltiot voivat vaatia, että hakijoille tehdään kansanterveydellisiin syihin perustuva lääkärintarkastus.

10 artikla

Alaikäisten koulunkäynti ja opiskelu

1. Jäsenvaltioiden on annettava turvapaikanhakijoiden alaikäisille lapsille ja alaikäisille turvapaikanhakijoille mahdollisuus käydä koulua vastaavin edellytyksin kuin vastaanottavan jäsenvaltion kansalaisille niin kauan kun heitä tai heidän vanhempiaan koskevaa maastapoistamistoimenpidettä ei tosiasiallisesti panna täytäntöön. Tällainen koulutus voidaan järjestää vastaanottokeskuksissa.

Asianomainen jäsenvaltio voi määrätä, että mahdollisuus koulunkäyntiin koskee ainoastaan yhteiskunnan kustantamaa opetusta.

Alaikäisinä pidetään henkilöitä, jotka eivät ole täysi-ikäisiä sen jäsenvaltion lainsäädännön mukaan, jossa turvapaikkahakemus on tehty tai jossa sitä käsitellään. Jäsenvaltiot eivät voi

kieltää henkilöä jatkamasta keskiasteen opetuksen seuraamista vain siitä syystä, että hänestä on tullut täysi-ikäinen.

2. Koulunkäynnin aloittamista voidaan lykätä enintään kolmella kuukaudella siitä päivästä, jona alaikäisen tai hänen vanhempiansa turvapaikkahakemus on tehty. Tätä määräaikaa voidaan pidentää yhteen vuoteen, jos koulunkäynnin aloittamisen helpottamiseksi tarjotaan erityisopetusta.

3. Jollei 1 kohdassa tarkoitettu koulunkäynti alaikäisen erityistilanteen vuoksi ole mahdollista, jäsenvaltio voi tarjota muita koulutusjärjestelyjä.

11 artikla

Työllistäminen

1. Jäsenvaltioiden on määriteltävä turvapaikkahakemuksen tekemispäivästä alkava ajanjakso, jona hakijalla ei ole pääsyä työmarkkinoille.

2. Jollei asiassa ole päätöksentekomenettelyn ensimmäisessä vaiheessa tehty päätöstä vuoden kuluessa turvapaikkahakemuksen tekemisestä eikä tämä viive johdu hakijasta, jäsenvaltioiden on päätettävä, millä edellytyksillä hakijalle sallitaan pääsy työmarkkinoille.

3. Pääsyä työmarkkinoille ei saa evätä muutoksenhakumenettelyn aikana, jos tavanomaisessa menettelyssä tehtyä kielteistä päätöstä koskevalla muutoksenhaulla on lykkäävä vaikutus, ennen kuin muutoksenhaun johdosta tehty kielteinen päätös on annettu tiedoksi.

4. Jäsenvaltiot voivat työmarkkinapoliittisista syistä antaa etusijan Euroopan unionin kansalaisille, Euroopan talousalueesta tehdyn sopimuksen osapuolina olevien valtioiden kansalaisille sekä myös laillisesti maassa asuville kolmansien maiden kansalaisille.

12 artikla

Ammatillinen koulutus

Jäsenvaltiot voivat sallia turvapaikanhakijoiden pääsyn ammatilliseen koulutukseen riippumatta siitä, onko heillä pääsy työmarkkinoille.

Mahdollisuus päästä sellaiseen ammatilliseen koulutukseen, johon liittyy työsopimus, riippuu siitä, millaiset mahdollisuudet hakijalla on päästä työmarkkinoille 11 artiklan mukaisesti.

13 artikla

Aineellisia vastaanotto-olosuhteita ja terveydenhoitoa koskevat yleiset säännökset

1. Jäsenvaltioiden on varmistettava, että aineelliset vastaanotto-olosuhteet ovat hakijoiden saatavilla, kun he hakevat turvapaikkaa.

2. Jäsenvaltioiden on säädettävä aineellisista vastaanotto-olosuhteista hakijoiden terveyden kannalta riittävän elintason ja heidän toimeentulonsa varmistamiseksi.

Jäsenvaltioiden on varmistettava, että elintaso taataan myös henkilöille, joilla on 17 artiklassa tarkoitettuja erityistarpeita, sekä säilöön otetuille henkilöille.

3. Jäsenvaltiot voivat asettaa kaikkien tai joidenkin aineellisten vastaanotto-olosuhteiden ja terveydenhuollon ehdoksi sen, että hakijan varallisuus ei riitä hänen terveytensä kannalta riittävään elintasaan ja toimeentuloon.

4. Jäsenvaltiot voivat vaatia 3 kohdan säännöksen nojalla, että hakija osallistuu tässä direktiivissä säädettyjen aineellisten vastaanotto-olosuhteiden ja terveydenhuollon kustannuksiin tai maksaa ne kokonaan itse, jos hänellä on siihen riittävästi varoja, esimerkiksi jos hän on ollut töissä riittävän pitkän ajan.

Jos käy ilmi, että hakijan varallisuus oli riittävä aineellisten vastaanotto-olojen ja terveydenhuollon kustannusten suorittamiseen silloin, kun näistä perustarpeista huolehdittiin, jäsenvaltiot voivat vaatia turvapaikanhakijalta tästä korvauksen.

5. Aineelliset vastaanotto-olosuhteet voidaan tarjota luontoissuorituksina, rahallisena avustuksena tai maksukuponkeina tai näiden yhdistelmänä.

Jos jäsenvaltiot tarjoavat aineelliset vastaanotto-olosuhteet rahallisten avustusten tai maksukuponkien muodossa, niiden määrä on vahvistettava tämän artiklan periaatteiden mukaisesti.

14 artikla

Aineellisia vastaanotto-olosuhteita koskevat yksityiskohtaiset säännöt

1. Jos asuminen järjestetään luontoissuorituksena, tämän olisi tapahduttava jollain seuraavista tavoista tai niiden yhdistelmällä:

a) tiloissa, joita rajalla tehdyn hakemuksen käsittelyn ajan käytetään turvapaikanhakijoiden majoittamista varten;

b) vastaanottokeskuksissa, joiden tarjoama elintaso on asianmukainen;

c) yksityiskodeissa, erillisissä asunnoissa, hotelleissa tai muissa turvapaikanhakijoiden majoittamista varten mukautetuissa tiloissa.

2. Jäsenvaltioiden on huolehdittava siitä, että 1 kohdan a, b ja c alakohdassa tarkoitetuin tavoin majoitetuilla hakijoilla on

a) perhe-elämän suoja;

b) mahdollisuus pitää yhteyttä sukulaisiin, oikeudellisiin avustajiin, Yhdistyneiden Kansakuntien pakolaisasiain päävaltuutetun edustajiin ja jäsenvaltioiden tunnustamiin valtioista riippumattomiin järjestöihin.

Jäsenvaltioiden on kiinnitettävä erityistä huomiota väkivallan ehkäisyyn 1 kohdan a ja b alakohdassa tarkoitetuissa tiloissa ja vastaanottokeskuksissa.

3. Jäsenvaltioiden on tarvittaessa huolehdittava siitä, että turvapaikanhakijoiden alaikäiset lapset tai alaikäiset hakijat majoitetaan yhdessä vanhempiensa tai muun aikuisen perheenjäsenen kanssa, joka on heistä vastuussa joko lain tai vakiintuneen käytännön mukaan.

4. Jäsenvaltioiden on huolehdittava siitä, että turvapaikanhakijoita siirretään yhdestä majoituspaikasta toiseen ainoastaan silloin, kun se on tarpeen. Jäsenvaltioiden on annettava hakijoille mahdollisuus ilmoittaa oikeudellisille avustajilleen siirrosta ja uudesta osoitteestaan.

5. Vastaanottokeskusten henkilöstöllä on oltava asianmukainen koulutus, ja sitä koskee työssä saatujen tietojen osalta kansallisen lainsäädännön mukainen salassapitovelvollisuus.

6. Jäsenvaltiot voivat ottaa turvapaikanhakijat mukaan päättämään vastaanottokeskusten aineellisista voimavaroista ja ilmapiiriin vaikuttavista tekijöistä muodostamalla asukkaita edustavia neuvoa-antavia neuvostoja tai komiteoita.

7. Turvapaikanhakijoiden oikeudelliset avustajat tai neuvonantajat ja Yhdistyneiden Kansakuntien pakolaisasiain päävaltuutetun edustajat tai hänen nimeämiensä ja asianomaisen jäsenvaltion tunnustamien valtioista riippumattomien järjestöjen edustajilla on oltava pääsy vastaanottokeskuksiin ja muihin majoitustiloihin avustukseen kyseisiä hakijoita. Näiden henkilöiden pääsyä majoitustiloihin voidaan rajoittaa ainoastaan keskusten ja majoitustilojen sekä hakijoiden turvallisuuteen liittyvistä syistä.

8. Jäsenvaltiot voivat poikkeuksellisesti vahvistaa aineellisille vastaanotto-olosuhteille tässä artiklassa säädetystä poikkeavat yksityiskohtaiset säännöt kohtuulliseksi ja mahdollisimman lyhyeksi ajaksi, jos:

- hakijan erityistarpeiden alustava arviointi on tarpeen,

- tässä artiklassa säädettyjä aineellisia vastaanotto-olosuhteita ei ole saatavissa tietyllä maantieteellisellä alueella,

- tavallisesti käytettävissä olevat majoitustilat ovat tilapäisesti täynnä,

- turvapaikanhakija on otettu säilöön tai on sellaisissa raja-alueen tiloissa, joihin hänen oleskelunsa on rajoitettu.

Tällaisten poikkeavien olosuhteiden on aina täytettävä perustarpeet.

15 artikla

Terveydenhuolto

1. Jäsenvaltioiden on huolehdittava siitä, että hakijat saavat tarpeellisen terveydenhuollon, joka käsittää vähintään ensiavun sekä sairauden kannalta välttämättömän hoidon.
2. Jäsenvaltioiden on järjestettävä tarpeellinen lääketieteellinen tai muunlainen hoito turvapaikanhakijoille, joilla on erityistarpeita.

III LUKU

VASTAANOTTO-OLOSUHTEIDEN RAJOITTAMINEN TAI PERUUTTAMINEN

16 artikla

Vastaanotto-olosuhteiden rajoittaminen tai peruuttaminen

1. Jäsenvaltiot voivat rajoittaa vastaanotto-olosuhteita tai peruuttaa ne,

a) jos turvapaikanhakija

- poistuu toimivaltaisen viranomaisen määräämästä asuinpaikasta ilmoittamatta tästä kyseiselle viranomaiselle tai ilman lupaa, jos sellaista edellytetään, tai
- laiminlyö turvapaikkamenettelyyn liittyvän ilmoittautumisvelvollisuutensa tai ei ole noudattanut pyyntöä toimittaa tietoja tai kutsua saapua turvapaikkamenettelyä koskevaan henkilökohtaiseen haastatteluun kansallisessa lainsäädännössä säädetyn kohtuullisen ajan kuluessa, tai
- on jo tehnyt hakemuksen samassa jäsenvaltiossa.

Kun hakija on jäljitetty tai hän ilmoittautuu vapaaehtoisesti toimivaltaiselle viranomaiselle, on tehtävä katoamisen syihin perustuva perusteltu päätös vastaanotto-olosuhteiden uudelleen myöntämisestä kokonaan tai osittain;

b) jos hakija on kätkenyt varojaan ja saanut näin ollen aiheetonta etua myönnettyistä aineellisista vastaanotto-olosuhteista.

Jos käy ilmi, että hakijan varallisuus oli riittävä aineellisten vastaanotto-olojen ja terveydenhuollon kustannusten suorittamiseen silloin, kun näistä perustarpeista huolehdittiin, jäsenvaltiot voivat vaatia turvapaikanhakijalta tästä korvauksen.

2. Jäsenvaltiot voivat evätä vastaanotto-olosuhteet tapauksissa, joissa turvapaikanhakija ei ole pystynyt osoittamaan, että turvapaikkahakemus on tehty niin pian kuin on käytännössä kohtuullista hänen saavuttuaan kyseiseen jäsenvaltioon.

3. Jäsenvaltiot voivat määrätä seuraamuksia, joita sovelletaan majoitustiloja koskevien sääntöjen vakaviin rikkomisiin sekä törkeän väkivaltaiseen käyttäytymiseen.

4. Vastaanotto-olosuhteiden rajoittamista tai peruuttamista taikka 1, 2 ja 3 kohdassa tarkoitettujen seuraamusten määräämistä koskevat päätökset on tehtävä kussakin yksittäistapauksessa erikseen, objektiivisesti ja puolueettomasti ja päätökset on perusteltava. Päätösten on perustuttava erityisesti 17 artiklassa tarkoitettujen henkilöiden osalta asianomaisen henkilön henkilökohtaiseen tilanteeseen suhteellisuusperiaate huomioon ottaen. Jäsenvaltioiden on aina varmistettava ensiavun saanti.

5. Jäsenvaltioiden on varmistettava, ettei aineellisia vastaanotto-olosuhteita rajoiteta tai peruuteta ennen kuin kielteinen päätös on tehty.

IV luku

Henkilöt, joilla on erityistarpeita

17 artikla

Yleisperiaate

1. Jäsenvaltioiden on otettava huomioon heikossa asemassa olevien henkilöiden, kuten alaikäisten, ilman huoltajaa tulevien alaikäisten, vammaisten, vanhusten, raskaana olevien naisten, yksinhuoltajien, joilla on alaikäisiä lapsia, sekä kidutuksen, raiskauksen tai muun vakavan psyykkisen, fyysisen tai seksuaalisen väkivallan kohteeksi joutuneiden henkilöiden erityistilanne kansallisessa lainsäädännössään, jolla pannaan täytäntöön II luvun aineellisia vastaanotto-olosuhteita sekä terveydenhuoltoa koskevat säännökset.

2. Edellä olevaa 1 kohtaa sovelletaan yksinomaan henkilöihin, joilla on todettu olevan erityistarpeita, kun heidän tilanteensa on arvioitu yksilöllisesti.

18 artikla

Alaikäiset

1. Jäsenvaltioiden on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu pannessaan täytäntöön tämän direktiivin alaikäisiä koskevia säännöksiä.

2. Jäsenvaltioiden on varmistettava, että kaikenlaisten väärinkäytösten, laiminlyöntien, hyväksikäytön, kidutuksen tai julman, epäinhimillisen ja halventavan kohtelun uhriksi joutuneille ja aseellisista selkkauksista kärsineille alaikäisille annetaan kuntoutusta ja että soveltuvia mielenterveyspalveluita kehitetään ja pätevää neuvontaa annetaan tarvittaessa.

19 artikla

Ilman huoltajaa tulevat alaikäiset

1. Jäsenvaltioiden on mahdollisimman pikaisesti toteutettava toimenpiteet sen varmistamiseksi, että ilman huoltajaa tulevia alaikäisiä edustaa laillinen holhooja tai tarvittaessa alaikäisten hoidosta ja hyvinvoinnista vastaava järjestö tai jokin muu asianmukainen taho. Asianomaisten viranomaisten on säännöllisesti tarkistettava tilanne.

2. Ilman huoltajaa tulevat alaikäiset turvapaikanhakijat on siitä lähtien, kun heille on myönnetty pääsy jäsenvaltion alueelle, siihen asti, kun heidän on lähdettävä siitä jäsenvaltiosta, jossa hakemus tehtiin tai sitä käsitellään, sijoitettava:

a) täysi-ikäisten sukulaisten luokse;

b) sijoitusperheeseen;

c) vastaanottokeskuksiin, joissa on alaikäisille soveltuvia järjestelyjä,

d) muihin alaikäisille soveltuviin majoituspaikkoihin.

Jäsenvaltiot voivat sijoittaa ilman huoltajaa tulevat 16-vuotiaat tai sitä vanhemmat alaikäiset täysi-ikäisille turvapaikanhakijoille tarkoitettuihin vastaanottokeskuksiin.

Sisarukset on mahdollisuuksien mukaan pidettävä yhdessä ottaen huomioon kyseisen alaikäisen etu sekä erityisesti hänen ikänsä ja kehitysasteensa. Ilman huoltajaa tulevien alaikäisten asuinpaikan muutokset on rajoitettava mahdollisimman vähiin.

3. Jäsenvaltioiden on pyrittävä ilman huoltajaa tulevan alaikäisen edun suojelemiseksi jäljittämään hänen perheenjäsenensä mahdollisimman nopeasti. Jos alaikäisen tai hänen läheisten sukulaistensa elämä tai koskemattomuus saattaa olla uhattuna, varsinkin jos sukulaiset ovat jääneet lähtömaahan, on huolellisesti varmistettava, että kyseisiä henkilöitä koskevien tietojen keruu, käsittely ja välittäminen tapahtuu luottamuksellisesti, jottei heidän turvallisuuttaan vaaranneta.

4. Ilman huoltajaa tulevien alaikäisten parissa työskentelevillä henkilöillä on oltava tai heidän on saatava sopiva alaikäisten tarpeita koskeva koulutus, ja heitä koskee työssään saamiensa tietojen osalta kansallisen lainsäädännön mukainen salassapitovelvollisuus.

20 artikla

Kidutuksen ja väkivallan uhrin

Jäsenvaltioiden on huolehdittava, että kidutuksen, raiskauksen tai muun vakavan väkivallanteon kohteeksi joutuneet henkilöt saavat tarvittaessa edellä mainittujen tekojen aiheuttamien vammojen edellyttämää hoitoa.

V LUKU

MUUTOKSENHAKU

21 artikla

Muutoksenhaku

1. Jäsenvaltioiden on varmistettava, että tämän direktiivin mukaisten etujen myöntämistä koskeviin kielteisiin päätöksiin tai 7 artiklan nojalla tehtyihin päätöksiin, jotka koskevat turvapaikanhakijaa henkilökohtaisesti, voidaan hakea muutosta kansallisessa

lainsäädännössä säädettyjen menettelyjen mukaisesti. Ainakin päätöksentekomenettelyn viimeisessä vaiheessa on annettava mahdollisuus hakea muutosta tai uudelleen käsittelyä oikeudellisessa elimessä.

2. Oikeusavun saatavuutta koskevista menettelyistä näissä tapauksissa säädetään kansallisessa lainsäädännössä.

VI LUKU

VASTAANOTTOJÄRJESTELYJEN TEHOSTAMINEN

22 artikla

Yhteistyö

Jäsenvaltioiden on toimitettava komissiolle säännöllisesti tiedot vastaanotto-olosuhteiden piirissä olevien henkilöiden lukumäärästä, sukupuolesta ja iästä sekä täydelliset tiedot 6 artiklassa säädettyjen asiakirjojen tyypistä, nimestä ja muodosta.

23 artikla

Ohjaus, seuranta ja valvonta

Jäsenvaltioiden on perustuslailliset rakenteensa asianmukaisesti huomioon ottaen huolehdittava vastaanotto-olosuhteiden tason asianmukaisen ohjaamisen, seurannan ja valvonnan järjestämisestä.

24 artikla

Henkilöstö ja varat

1. Jäsenvaltioiden on toteutettava aiheelliset toimenpiteet sen varmistamiseksi, että viranomaisilla ja tämän direktiivin täytäntöönpanosta huolehtivien järjestöjen edustajilla on riittävä peruskoulutus sekä mies- että naispuolisten hakijoiden tarpeisiin vastaamiseksi.

2. Jäsenvaltioiden on myönnettävä riittävät varat tämän direktiivin täytäntöönpanemiseksi annettujen kansallisten säädösten yhteydessä.

VII LUKU

LOPPUSÄÄNNÖKSET

25 artikla

Kertomukset

Komissio toimittaa viimeistään 6 päivänä elokuuta 2006 Euroopan parlamentille ja neuvostolle kertomuksen tämän direktiivin soveltamisesta ja tekee tarvittaessa ehdotuksia sen muuttamisesta.

Jäsenvaltioiden on 6 päivään helmikuuta 2006 mennessä toimitettava komissiolle kaikki tämän kertomuksen laatimista varten tarvittavat tiedot, myös 22 artiklassa säädetty tilastotiedot.

Kertomuksen esittämisen jälkeen komissio antaa vähintään joka viides vuosi Euroopan parlamentille ja neuvostolle kertomuksen tämän direktiivin soveltamisesta.

26 artikla

Saattaminen osaksi kansallista lainsäädäntöä

1. Jäsenvaltioiden on saatettava tämän direktiivin noudattamisen edellyttämät lait, asetukset ja hallinnolliset määräykset voimaan 6 päivänä helmikuuta 2005 mennessä. Niiden on ilmoitettava tästä komissiolle viipymättä.

Näissä jäsenvaltioiden antamissa säännöksissä on viitattava tähän direktiiviin tai niihin on liitettävä tällainen viittaus, kun ne virallisesti julkaistaan. Jäsenvaltioiden on säädettävä siitä, miten viittaukset tehdään.

2. Jäsenvaltioiden on toimitettava tämän direktiivin täytäntöönpanoon liittyvät kansallisen lainsäädäntönsä säännökset kirjallisina komissiolle.

27 artikla

Voimaantulo

Tämä direktiivi tulee voimaan päivänä, jona se julkaistaan Euroopan unionin virallisessa lehdessä.

28 artikla

Osoitus

Tämä direktiivi on osoitettu jäsenvaltioille Euroopan yhteisön perustamissopimuksen mukaisesti.

Tehty Brysselissä 27 päivänä tammikuuta 2003.

Neuvoston puolesta

Puheenjohtaja

G. Papandreou

(1) EYVL C 213 E, 31.7.2001, s. 286.

(2) Lausunto annettu 25. huhtikuuta 2002 (ei vielä julkaistu virallisessa lehdessä).

(3) EYVL C 48, 21.2.2002, s. 63.

(4) EYVL C 107, 3.5.2002, s. 85.

(5) EYVL L 212, 7.8.2001, s. 12.

Liite 2

LUOTTAMUKSELLINEN

Vastaajan nimi/sähköpostiosoite: _____

Työnantaja: _____

Työn kohderyhmä: _____

Työssäoloaika: _____

Suostun lisäkysymyksiin vastaamiseen: _____

KYSYMYS: Miten lapsen etu tulee otetuksi huomioon vastaanottotoiminnassa?

Tarvittaessa käännä!

Liite 3

Hyvä vastaanottaja,

osallistuit sosiaalityöntekijöiden työkokoukseen keväällä 2009 ja vastasit kysymykseen ”miten vastaanottotoiminnassa otetaan huomioon lapsen etu?”. Lähes kaikki paikalla olleet vastasivat kysymykseen, kiitos siitä! Olen näiden vastausten pohjalta tehnyt analyysin sekä teoreettiseen tarkasteluun. Tarkastelun pohjalta olen koonnut vastaukset 4 kategoriaan, joka muodostaa tämän tutkimuksen ensimmäiseen vaiheeseen. Delfoin -toisessa vaiheessa esitän edellisen tarkastelun pohjalta kysymysten muodossa väittämiä ja näkökulmia, joita toivon sinun kommentoivan. Olen kiinnostunut kaikista ajatuksistasi ja mielipiteistäsi sekä erityisesti mielipiteesi perusteluista. Toivon, että kirjoitat perustelut ”miksi” lomakkeeseen mahdollisimman selkeästi ja selväsanaisesti. Voit käyttää perusteluillesi niin paljon tilaa kuin tarvitset. Mikäli et halua perustella vastaustasi, laita ainoastaan rasti haluamaasi ruutuun (X). Vastauksesi käsittelen anonyymeinä, eikä niitä yhdistetä missään vaiheessa yksittäisiin asiantuntijoihin. Vastausten pohjalta pyrin syventämään aihealueen ydinkysymyksiä ja esittämään ne Pro Gradu –työssäni.

Toivon sinun vastaavan koko kyselyyn.

Kirjoita vastauksesi suoraan World –dokumenttiin ja lähetä lomake liitetiedostona minulle sähköpostiosoitteella paivi.ristimaki@oravais.fi. Lomake tulee palauttaa perjantaina 31.3.2010 mennessä.

Jos sinulla on kysyttävää, ota yhteys minuun Päivi Ristimäki puh. 050-917 2819 tai sähköpostitse: paivi.ristimaki@oravais.fi.

Lämmin kiitos yhteistyöstäsi!

Pvi

Kysymys/vastauslomake:

No	Kysymys	Olen taipuvainen olemaan samaa mieltä, miksi?	Minulla ei ole mielipidettä, miksi?	Olen taipuvainen olemaan eri mieltä, miksi?
1	Ajalla ja lapsen edulla on yhtymäkohtia vastaanottoprosessissa?			
2	Vastaanotto toiminnan piirissä lapsi huomioidaan lapsena?			
3	Vanhemmat käyttävät lapsiaan hyväksi lähettäessään heidät yksin turvapaikanhakuun?			
4	Lapsia kohdellaan tasa-arvoisesti vastaanotto toiminnan alaikäis- ja aikuispuolella?			
5	Vanhemmilla on riittävästi voimavaroja huolehtiakseen lapsistaan turvapaikkaprosessin aikana?			
6.	Vastaanotto prosessissa lapsen etu kärsii talouskeskeisessä ajattelussa?			
7.	Lapsella on oikeus identifioitua itsenäisesti?			
8.	Edustajajärjestelmä tukee lapsen etua?			
9.	Perheen turvapaikkaprosessilla on yhtymäkohtia lapsen etuun?			
10.	Vastaanotto toiminnan piirissä lapsella on myös velvollisuuksia?			

11.	Lapsen etu -näkökulma on vastaanottotoiminnassa etusijalla?			
12.	Mikä toiminnanosa on lapsen edun kannalta parhaiten huomioitu vastaanottotoiminnassa?			
13.	Millä osa-alueella lapsen etu toteutuu kaikkein vajavaisimmin.			
14.	Mikä on sinun käsitys liitteenä olevan analyysin oikeellisuudesta?			